



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

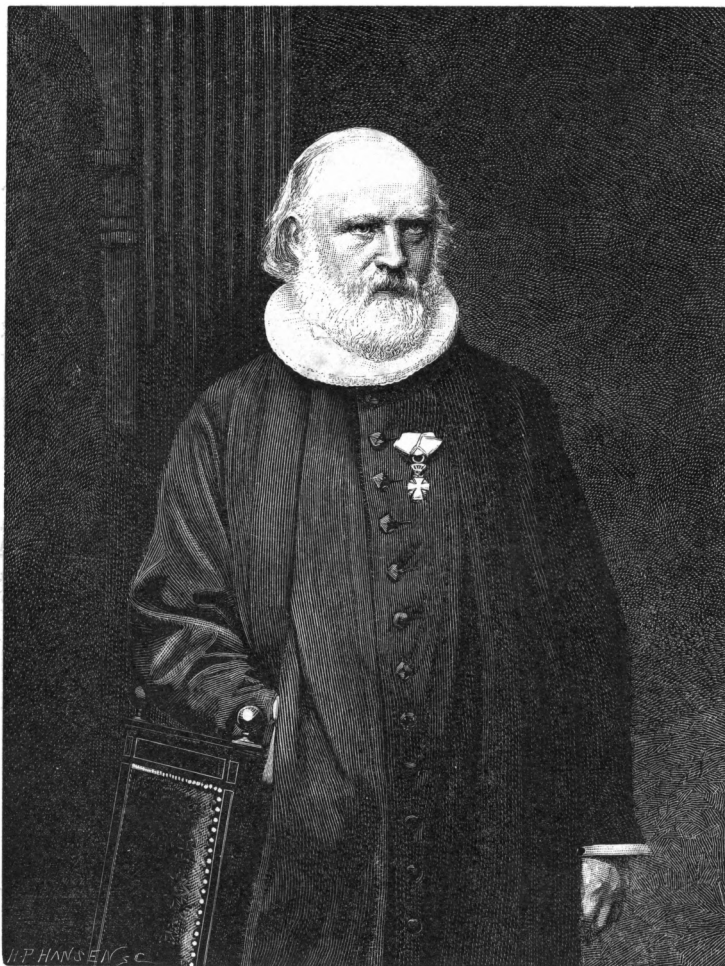
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>





Herrn, som står ved Styret,
Franger ej Lods eller Folk,
Tralle Han aldrig har nyret,
Men kün frivillige Folk.

H. Andersen

F. RÖNNING:
CARL JOAKIM BRANDT.

EN LEVNEDSSKILDNING

SAMT

ET UDVALG AF HANS DIGTE.

MED ET BILLEDE AF C. J. BRANDT.

KØBENHAVN.
KARL SCHØNBERGS FORLAG.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1892.

Forord.

Kilderne til denne levnedsskildring er følgende: nogle optegnelser, som Brandt begyndte det sidste år han levede, og hvori han vilde fortælle sit liv for sine børn (de når omtrent til 1848), en dagbog, der går fra Jan. 1835 til 1845, med enkelte spredte optegnelser fra senere år, samt breve fra og til ham, af hvilke særlig de til hans forældre er talrige og righoldige.

Udvalget af digtene er besørget af en af Brandts sønner, löjtnant *H. K. Brandt*. Da flere af digtene foreligger i forskellige former, skal der her, foruden oplysningerne under teksten, endvidere meddeles følgende: »Vårsang« er trykt efter den lille salmebog »Gud ske lov«, »Faderens trøst«, »Gravsalm« og »Aftensang« efter optegnelser blandt Brandts håndskrifter (de to sidste i forkortet skikkelse), »Zakkæus« og »Herrens indtog« efter P. O. Boisens »Psalmer og sange for skolen« (2den udg.).

Digtene er trykte med den retskrivning, Brandt brugte i sine sidste år; i visen om Tordenskjold og i bryllupssangen s. 201 er dog originalernes retskrivning fulgt.

København, i Septbr. 1892.

F. R.

„Da den lille salmebog, som jeg har samlet i forening med professor Fr. Nielsen, for kort tid siden forelå trykt, fik jeg det indskud, at da den væsentlig indeholdt lov- og takkesange, kunde den passende hedde »Gud ske lov«. Jo længere jeg tænkte paa denne titel, desto kærere blev den mig af personlige grunde; ti da den lille bog sagtens bliver mit farvel til litteraturen og et slags literært testamente til mine børn og hvem jeg ellers har stået i forbindelse med, kan jeg ikke finde noget navn mere udtryksfuldt end dette: *Gud ske lov!* der er summen af de 72 leveår, som Herren har skænket mig. Ser jeg nemlig tilbage på dem, og på hvorledes han har ført mig fra først til sidst, lægges der mig uvilkårlig denne taksigelse på læben«.

(Således indleder *C. J. Brandt* nogle optegnelser om sit liv, som han begyndte det sidste år han levede.)

INDHOLD.

	Side.
I. Barndomshjemmet	1
II. Studenterårene	14
III. I København 1841—56.	52
IV. På Marielyst højskole	102
V. I Rønnebæk præstegård	128
VI. I Vartov kirke	148

Digte.

I. Salmer og åndelige digte.	
Forår og efterår	175
Vårsang	176
Faderens trøst	177
Gravsalmes	177
Aftensang	178
II. Bibelhistoriske digte.	
Til børnene	179
Den lille Zakkæus	181
Herrens indtog	183
Den gudfrygtige hustru	185
III. Fædrelandshistoriske digte.	
Kæmpevisen	188
Sønderjylland	188
Folkehøjskolen	189
Peter Vessel Tordenskjold	191
Dronning Caroline Amalia	193
Hundrede år	195

	Side.
IV. Lejlighedsdigte.	
Ved Indvielsen af valgmenighedskirken i Valle- kilde	199
Bryllupssange, I—II.....	200
Klokken slår.....	203
Med en sølvbryllups-gave.....	204
Guldbryllupssang.....	206
Til P. A. Fenger.....	207
Til en datter.....	209

I.

Barndomshjættet.

(1817—35.)

Når man, i studiet af en personlighed, søger at spore slægtarven tilbage op i de foregaaende led, synes det ofte, som om sporene kun viser én vej: mod faderens eller moderens. Man ser kun mærkerne efter den ene af dem; har den anden ingen sat, har forskellige omstændigheder udslettet dem, eller er de så svage, at vort øje ikke kan opdage dem? Vi kan ofte ikke svare på sådanne spørgsmål.

Med *C. J. Brandt* er dette ikke tilfældet. Står vi i hans barndomshjem, købmandsgården i Nyborg, så viser slægtens spor i to retninger, og vi må følge dem bægge for at vinde en forståelse af hans natur.

De fædrene spor peger mod Sydvest til Svendborg. Her boede i forrige århundrede en købmand *Hans Kasper Brandt* (født 1753). Der var gammeldags stræng kristendom i slægten. Faderen, som var købmand, »anholdt«, fortæller Hans Kasper, »mig og mine søskende tidlig til hön og sang, morgen, middag og aften, også undertiden på andre tider om dagen, der ikke altid var mig gemytlig.« Da sönnen var 12 år gammel, blev faderen sindssyg, og kom på et hospital i København. Her fik han en gang besög af Hans Kasper, og han bad ham da, under en ström af tårer, om »ej at vige

fra Gud og hans ord«. Sönnen glemte aldrig dette møde, og hvad der under det blev sagt.

I sin ungdom for han til søs, og lærte at bande som andre søfolk, ja »at gå paa komedie og på dansesal«. Men han pintes næsten stadig af uro og samvittighedsnag derover. Så var han en gang, i sit 25. år, på en af sine ture kommen til København. En dag fik hans skipper besøg af en mand, som en matros sagde hørte til »de hellige«, og denne mand blev anledning til en afgørende vending i hans liv. Han kom til at besøge en gudelig forsamling, blev greben af hvad han hørte, men kunde dog ikke komme til at bede ret af hjertens grund. Da vågnede han op, midt om natten, og det var som om en røst sagde: stå op op bed! — og da kunde han bede om »nåde, nåde, nåde og syndsforladelse«.

I 1789 ægtede han Maria Schultz — skönt ikke uden frygt for, at det skulde være ham »til hinder på hans fremgang til saligheden«. Han fik 3 sönner (hvoraf én døde meget tidlig) og 2 døtre. At börnene kunde få en god, kristelig opdragelse, var ham naturligvis en hjertesag, og så blev de sendte til Christiansfeldt, denne lille underlige by, med de stille gader og det ejendommelige religiøse liv bag dens mure. På en tid, da flertallet af præsterne her i Landet var mer eller mindre paavirkede af rationalismen, var Herrnhutterne i Christiansfeldt og de sendebud der herfra udgik til alle sider, og da ikke mindst til Fyn, en støtte og trøst for mange gammeldags kristne. Den skole for drenge og piger, som de holdt i nævnte by, havde et godt ry på sig, og folk sendte deres börn til den langvejs fra.

Herhen kom da også Hans Kaspers ældste sön, *Rasmus Peter* (f. 1789). Det gik ham som de fleste der besøgte skolen; han kom til at føle sig hjemme der, og det var med sorg han, rimeligvis i konfirmationsalderen, forlod den for at drage tilbage til Svend-

borg. Der var vågnet hos ham en stærk lyst til bogen, men faderen vilde have ham hjem, for at få ham til medhjælp i forretningen, hvad han rigtignok manglede både lyst og naturlige anlæg til. 25 år gammel nedsatte han sig som købmand i Nyborg, hvor faderen havde købt en gård til ham. I begyndelsen gik handelen ret godt, men efterhånden fik ogsaa han at føle de dårlige tider, og det blev temmelig trangt for ham.

Slægtsporene på mødrene side peger mod Nordvest. D. 20. August 1814 ægtede nemlig Rasmus Peter Brandt *Louise Esther Boesen* (f. 1793). Hun var en datter af provst J. F. Boesen i Vigerslev, et par mil nordvest for Odense. Hans fader var den som historisk forfatter ikke ubekendte præst Ludvig Boesen, der en Søndag måtte afbryde konfirmationshandlingen i sin kirke, vaklede op til knæeskammelen ved alteret, og sank død ned der. Hans ældste søn, den gang endnu ikke 23 år gammel, blev hans eftermand, og virkede i over et halvt århundrede som præst i Vigerslev indtil sin død 1839.

I Vigerslev præstegård kom rationalismen ikke til at holde sit indtog. Sammen med sin ven Rasmus Balslev i Hårslev fik Boesen oprettet et konvent af præster, der sluttede sig til Christiansfeldt, og han blev derved et af støttepunkterne for det gudelige röre på Fyn i begyndelsen af dette århundrede. I 1791 ægtede han en datter af præsten Joakim Ewald i Hvidding — vist en fætter til digteren — og præstegården fik efterhånden det præg, som en ideal dansk præstegård nu en gang skal have: da ægteparret i 1816 holdt sølvbryllup, havde de fået dusinet fuldt, 6 sønner og 6 døtre. Også de kom naturligvis efterhånden til skolen i Christiansfeldt, og den ældste af døtrene, der senere blev Brandts moder, hang lige til sin død med varm kærlighed ved den og dens lærere. Hele undervisningen derovre gik jo rigtignok på Tysk, men det anså man den gang snarere for et fortrin end for en fejl. Det

skadede da heller ikke hendes danske sprog, som både hendes mund og hendes pen tumlede med lethed og frihed. Om hendes pens dygtighed har man vidnesbyrd i en lang række breve, som hun har skrevet til sin søn i København. Det er breve, som står over gennemsnitshøjden af, hvad købmandskoner plejer at levere, både hvad indhold og form angår.

De to ægtefæller stammede altså bægge fra kristelige hjem. De hørte til slægter, hvor kristendommen gennem flere led havde nået at blive mere end en tilfældig gæst. Og tilmed havde det religiøse i bægge familier fået noget af sin farve fra Christiansfeldt. Men i ligheden var der dog forskelligheder. Når man tænker på den fædrene slægt, stiger uvilkaarligt Hans Kasper Brandts skikkelse frem, den djærve sømand, over hvem der hviler ligesom et drag af den gamle vikingenatur, både når man ser ham som den unge sømand med de urolige kæmpende tanker, eller som den gamle mand med de arbejdsvante hænder glidende tungt men støt hen over husorgelets tangenter. Det var på denne skikkelse Brandt tænkte, da han skrev følgende vers i »Den gamle skomager« (se hans »Legender«):

Han lidt forover bøjet,
hans hår var sprængt med gråt,
han havde et smil ved øjet,
der klædte ham ganske godt.

På mødrene side den ranke på en gang alvorlige og milde præsteskkikelse, med det dæmpede stilfærdige præg over alt. Den fædrene slægt havde holdt til ved søen og på søen, og den har hos sig noget af havets friske djærved; den mødrene hørte hjemme i stille præstegårde inde i landet, hvor det fredelige, det idylliske stemte sindet til mådehold og selvbeherskelse.

Det var, som sagt, i August 1814 at *Louise Esther Boesen* drog ind i den Brandtske købmandsgård i Nyborg. Hun var ubetinget den betydeligste af de to

ægtefæller, der med alle deres forskelligheder dog førte et langt og lykkeligt samliv, så at hendes yngre søskende i senere år tit drillede dem med, at man skulde tro de var nyforlovede. Hun måtte efter tidens købmandsskik i begyndelsen hjælpe til ved handelen i butikken; men det varede ikke længe, før hun fik bægge hænderne fulde med at passe huset. 1815 kom der en søn og de følgende år holdt vuggen så jævnt i gang; der kom i det hele 6 børn, hvoraf *Carl Joakim*¹ var den tredje (f. d. 15. August 1817).

Det kunde undertiden knibe med at bringe de mange munde og føden i det rette forhold til hinanden. Men så var Vigerslev præstegård et godt rygstød i trange tider. Derhen blev den ældste broder sendt, da befolkningen i barnekammeret voksede så hurtigt, og derhen kom ogsaa *Carl Joakim* (1823), da den 6te og den yngste af børnene ankom. Han var her i 4 år, og havde et fornøjeligt barndomsliv sammen med sin broder og to morbrødre. Tumbleplads var der nok af; den rummelige gårdsplads, ladebygningerne, høstængen ikke at forglemme, og en vidtstrakt have, der favnede hele præstegården ind i sin herlighed af frugttræer, smutsteder og stikkelsbærbuske.

Inde i stuerne var tonen mere dæmpet, ligesom en luftning fra Christiansfeldt. Morfaderen gav sig ikke meget af med drengene, så ærefrygten var noget stærkere end den frimodige hengivenhed. Det var en lille lettelse, når de så ham stige til vogns for at gøre en eller anden sognerejse, og en lille tynge, når de atter hørte vognen rulle ind i gården.

Der var særlig én dag i ugen, hvor de unge fik en følelse af, at livet ikke bare bestod i kolbøtter på hø-

¹ Navnet »Joakim« fik han efter sin ældste møster »Joakimine«; det første var efter en faster, som hed »Karen«, hvoraf man, ved en dristig vending, lavede mansnavnet »Carl«.

stænget eller liggen og driven under stikkelsbærbuske. Det var Søndagen. Det var en ufravigelig regel, at børnene den dag skulde møde i kirken. De hørte just ikke til de mest opmærksomme tilhørere, og især kneb det, når det var sidstjæneste; til den knyttede nemlig morfaderen en samtale med de unge, der måtte træde ud paa kirkegulvet. Så kunde det nok trække temmelig langt ud, og det var jo ikke altid så let at klare en sådan lang gudstjæneste, især om sommeren, når solen blinkede og vinkede der uden for. Børnene søgte da gjerne at sikre sig en plads oppe på pulpituret, hvor de mere ubemærket kunde hengive sig til stille, indadvendte betragtninger¹.

Under sådanne forhold kunde det være særdeles opfriskende en gang imellem at komme lidt ud i den vide, vide verden. Af og til var der ture til kændinger i omegnen, til herregården Margård, som lå en lille spaseretur fra kirkebyen, og til nabosognet Hårslev, hvor Brandt i en af præstesønnerne, Martin Julius Balslev, fandt en jævnaldrende legekammerat og senere en god ven for hele livet. Men der, hvor der var aller-

¹ Heldigvis for præsten havde han andre tilhørere, der satte mere pris på disse eftermiddags-katekisationer, end børnene gjorde. Sognets folk søgte flittig til dem, og da den kristelige opvækelse i Fyn tog vækst, kunde man se hele vogn-tog af salmesyngende mænd og kvinder drage ind i den søndagsstille landsby og holde uden for kirken; de der kom øst fra, var anførte af Peder Skræppenborg. Det var ikke altid milde blikke, som mødte disse skarer fra sognets folk; de hørte just ikke til de stille i landet, og det var med en vis trevenhed, at de indfødte gjorde plads for dem i kirken. Disse gæster var nok glade ved præstens taler og samtaler, men han og de blev dog ikke dragne mod hinanden af en gensidig sympati. De syntes, at han ikke var let at komme nær uden for kirken, og han kunde ikke lide, at de undertiden vilde kritisere hans taler. — Trods den gode kirkegang der var, også fra selve sognet, mærkede man dog ikke nogen kændelig kristelig vækkelse i de mange år Boesen virkede i Vigerslev.

morsomst, det var dog i Østrup præstegård, et par små mil fra Vigerslev. Der boede nemlig »onkel Lassen«, gift med Brandts ældste moster. Peter Lassen var en Nordmand, og han kaldte sig med stolthed en ægte Trønder. Det var en livlig og selskabelig mand, godt hjemme i den klassiske og den nyere litteratur, og ganske kvik til at skrive vers i den Wesselske stil. Han var rationalist, så man i Vigerslev i begyndelsen var noget betænkelig ved giftermålet. Han sluttede sig imidlertid med stor kærlighed til familien, og blev i årenes løb mere og mere påvirket af sin hustru og tonen i hendes hjem.

I Østrup havde børnene uindskrænket frihed. Her kunde de hengive sig til den nydelse at spille kort, en genstand der var ukendt i Vigerslev præstegård. Her gjorde Brandt sit første bekendtskab med dansk litteratur. Morfaderen havde nok undertiden læst op for ham og de andre børn af Peder Syvs kæmpevisebog, men i den senere skönlitteratur var han nok ikke videre bevandret. Den var derimod rigelig repræsenteret i onkel Lassens bibliotek, og her læste Brandt en del både af Ewald og Wessel, af Baggesen og Oehlen-schläger. Han holdt mest af Ewald, og hans kammerater spurgte ham drillende, hvor meget han forstod deraf. Han mener selv, at det var fra onkel Lassen, han havde fået den forkærlighed for Baggesen, som især var fremtrædende i hans yngre år, men for resten fulgte ham hele livet igennem. Endnu som gammel mand brugte han jævnlig citater fra hans skrifter. —

Undervisningen i Vigerslev præstegård blev besørget af huslæreren, en seminarist, og en brodersön af huset, cand. theol. Carl Ulrik Boesen. Brandt havde ikke i sine senere år nogen minder tilbage fra denne undervisning. Han blev, tillige med en 5 år ældre morbroder, forberedt til at optages i Nyborg latinskole. I 1827 var forberedelsen til ende. Undervisningen afsluttedes paa en ret höjtidelig måde ved en eksamen

med onkel Lassen som censor. Brandt fik hovedkarakteren »særdeles godt«.

*

*

*

Nyborg latinskole var en ret anselig bygning med fire rummelige klasseværelser, men for resten en temmelig tarvelig skole, hvad undervisningen angik. Den eneste lærer, som Brandt fik noget personligt indtryk af, var en overlærer *Mülertz* (død som rektor i Horsens). Han var en særling; det så man allerede af hans ydre. Den gammeldags dragt holdt han på, længe efter at den var gået af mode: blå kjole med blanke knapper, lys vest og knæbenklæder der fortsattes af et par omhyggelig blankede og med kvaster forsynede støvleskafter. I denne dragt stak der et legeme, hvoraf særlig hovedet var højst originalt. Det var nemlig stærkt fladtrykt, hvorfor drengene havde givet ham øgenavnet »snudebillen«; profilen havde en påfaldende lighed med et andehoved, og hans fremstående flade næse repræsenterede da næbet.

Men i dette løjerlige federal fandtes der en kundskabsrig og livlig sjæl. Han boede på Walkendorfs kollegium samtidig med Grundtvig, og omgangen med denne ejendommelige personlighed havde påvirket ham en del. Det var Brandt en fornøjelse at høre på *Mülertz*, når han spankede op og ned foran skolebordene og fortalte historie, medens han krydrede sin fremstilling med mange fyndsprog, som han tog fra Grundtvigs lille verdenskrønike af 1812. Da *Mülertz* en gang lånte ham denne bog, gjorde han sit første bekendtskab med Grundtvigs skrifter; bogen slugte han med begærlighed.

Religiøslæreren fik Brandt ikke noget ud af; det var en tør stokrationalist. Der kunde en enkelt gang komme lidt varme i hans tale, f. eks. når han skildrede Esav som den ærlige, retskafne mand i modsætning til

den underfundige Jakob, eller når han fremhævede den virksomme Marta over for den noget blødagtige søster. Fra sit hjem havde Brandt fået en anden fremstilling af disse forhold, og derfor gled lærerens fremstilling af på ham, uden at gøre noget synderligt indtryk. Han »troede sin moder bedre end adjunkten«.

Kirkegangen skulde ikke bøde på religionsundervisningen i skolen. Præsten var stokrationalist, ivrig landmand og l'hombrespiller. Han var en fast gæst ved spillebordene i klubben, og man sagde, at han selv Lördag aften kom meget sent hjem derfra. På prædikestolen havde han sit papir med, skönt han søgte at give sin oplæsning anstrøg af et frit foredrag. Det der bedst kunde bringe ham i varme, var, når han — hvad der jævnlig skete — med sin tordenstemme kom ind paa at advare folk mod de slemme „*mystikere*“, både de gamle og de ny. Han var bl. a. meget vred på Augustin, der næsten helt havde fordærvet den rigtige kristendom. Af de nyere nævnte han ingen ved navn, men naturligvis sigtede han til Grundtvig og hans venner.

Skole og kirke skulde altså ikke give Brandt meget, men til gengæld havde han et hyggeligt, lunt og et fromt hjem.

Da handelen gik mere og mere tilbage i årenes løb, lejede faderen sin butik ud til fremmede, og syslede fra nu af væsentlig med landvæsenet. Af byen havde han forpagtet et temmelig betydeligt jordareal, som han drev med stor iver. Börnene voksede op i tarvelige, næsten trange kaar, »men der var en venlig fred udbredt over hele livet i hjemmet, en aflglans af de troens skatte, som bægge forældrene havde ført med sig hjemme fra«. Sjælen i huset var dog moderen, en anselig skikkelse med smukke regelmæssige ansigts-træk, hvorover der var udbredt en forunderlig mild alvor; og ud af de mørkeblå øjne lyste der en høj-sindet ånd. I aftenskumringen samlede hun börnene

på skamler omkring sig, og så fortalte hun dem bibelhistorie og lærte dem salmer og vers. Endnu efter to menneskealders forløb sad de fast i Brandts sind. I et digt fra Julen 1859 hedder det:

Skammelsædet hjemme hos min moder
gør i mindet end mig frydefuld.

* * *

Var det mørkt og koldt der ude,
tæt ved ovnen kreds i kvæld vi slog,
moderbrystet var den mindstes pude,
mens vi større plads på skamler tog.

En dag kom han hjem fra skole, og spurgte som sædvanlig straks om, hvor »moder« var. Han gennemsøgte huset forgæves, indtil det faldt ham ind, at der bag forældrenes soveværelse var et lille kammer, som faderen brugte til sit private kontor og sine bøger. Der måtte hun vel være. Da han forsigtig åbnede døren, så han sin moder ligge på knæ i bøn med op-løftede hænder. Det syn glemte drengen aldrig, og han forstod fra dette øjeblik af — forstod det som et barn forstår det — at det moderen fortalte dem og sang for dem i mørkningstimerne, det var ikke blot noget som det var könt at høre på, men noget som man kunde leve på.

Der gik — som tidligere omtalt — ligesom en luftning fra Christiansfeldt gennem det religiöse liv i Brandts barndomshjem. Det var dog ikke til hinder for, at hans forældre kunde sætte pris på Grundtvig. Der var dyrtid på kristne præster og fremragende kristne ordførere den gang, så, selv om de havde noget at udsætte på ham — og det var da særligt tilfældet med moderen — kunde de dog ikke undgå at blive grebne af hans varme kærlighed til og ildfulde kamp for kristendommens sag. Den gamle Hans Kasper tog mer end én gang ordet for Grundtvig i Iversens

avis i Odense, så Brandts fader også af den grund følte sig dragen mod denne ejendommelige skikkelse.

Skoleferierne blev benyttede til udflugter til bedste-forældrene i Vigerslev og Svendborg. Pinseferien blev gjerne tilbragt på det sidstnævnte sted, hvor tiden for-dreves med at lege mellem de opslagne tønder med rosiner, svesker og andre herligheder, sejle ud sammen med en af farbrødrene i farfaderens båd o. lgn. Båden var egentlig ingen lystbåd, den blev brugt i »forretningen«, d. v. s. til at smugle varer ind. Smugleriet blev den gang drevet i en meget betydelig udstrækning, da den almindelige moral på dette punkt var meget slap, så selv en mand som den gamle Hans Kasper rimelig-vis ikke følte nogen betænkelighed ved at føre toldkrig.

Også på et andet punkt kunde man mærke en underlig slaphed i Hans Kaspers — som i hele tidens — moralske følelse. Han ejede et lille hus i en af Svendborgs sidegader, hvor der boede en enke efter en skipper eller en tømmermand; det var hendes datter, som Frederik VI. havde gjort bekendtskab med, og som blev hans frille under navnet »fru Dannemand«. En gang ønskede hun, tillige med to af sine døtre, at besøge sin moder; men da denne ikke kunde herberge dem på nogenlunde standsmæssig måde, tilbød Hans Kasper at tage imod dem; han havde nemlig på første sal i sit hus en efter tidens vilkår fin lejlighed, be-stående af en sal og to gæsteværelser. Tilbudet blev modtaget, og huset udfoldede ikke alene sin gæstfrihed efter bedste ævne, men med en så loyal underdanighed og taknemmelig ærbødighed, som om det havde været dronningen med to prinsesser, der var i besøg.

I sommerferien og juleferien gik rejsen stadig til Vigerslev. Om sommeren var det jo gjerne en lysttur, men midt i vinterens hjærte kunde den 6 mil lange køretur undertiden være drøj nok. Dog, i det øjeblik man sad i den lune præstegårdsstue omkring den dampende temaskine, da var alle besværligheder glemte

med det samme. Og så gik det jo løs med besøg hos alle gode venner i omegnen, indtil skolens og pligtens barske stemme brød ind i al herligheden og gjorde ende på den. En lille trøst var det at vide, at, når han til afsked kyssede morfaderens hånd, gled der en specie fra den ned i hans.

Skolen gik sin jævne gang, der gradvis og næsten umærkeligt bringer drengen fremad mod det forjættede land. Brandt var gærne duks i sin klasse, og det var den oprindelige bestemmelse, at han skulde dimitteres, når han havde fyldt sit 17. år. Men lærerne, som havde sat sig i hovedet, at han skulde »indkaldes«, d. v. s. have *præ ceteris* (udmærkelse) til artium, overtalte hans fader til at lade ham gå et år endnu. Så kunde han desuden opsamle nogle flere skolestipendier, og det kunde nok behøves, for forældrenes hjælp vilde ikke række langt på den anden side af studentereksamen. Med sommeren 1835 afsluttede han sin skolegang og sit liv i barndomshjemmet.

Det var en bevæget tid baade for forældrene og sønnen, da skilsmisens øjeblik nærmede sig, men sikkert mest for moderen. Hun trængte til at tale med ham om det, som han nu gik i møde; men i de sidste dages travlhed, fandt hun ingen ro dertil. Så satte hun sig, dagen før han skulde rejse, ned, og udøste alle sine tanker og følelser i et brev til ham; et rørende brev, hvor man i hver linie kan høre moderhjærtets varme, stundom lidt angstfulde slag:

»Min kære, inderlig elskede Carl! Du står nu færdig til at forlade dit hjem, dine forældre og søskende, for at begynde et for dig ganske nyt og uvant liv, og hvor gærne gav jeg dig en kærlig advarsel, et godt råd med på vejen. Tidens knaphed og den megen uro og adspredelse, som i disse dage omgiver dig og os alle, vil knap skænke os et roligt øjeblik til en alvorlig samtale; hør derfor igennem disse linier noget lidt af det, en öm, kærlig moder kan have at sige en elsket

sön, som første gang drager bort fra hende, ud i den store verden, hvor mange farer og fristelser venter på ham. Ja, tro mig kære sön, kun en moder der hænger med en inderlig kærlighed ved sine börn kan forstå, hvad jeg i rolige timer føler, ved at tænke på din bortrejse . . . Lad det ej være dig nok historisk at tro, at Jesus har lidt og er død for at forhverve os syndsforladelse og evig salighed, nej bed, ja bed, indtil du føler det, at Gud også for hans, din Frelasers, skyld, af nåde har forladt *dig* alle *dine* synder og antaget dig til sit barn. O, da først, kære Carl! er du i sandhed lykkelig, og kan trøstig gå enhver fare i møde, hans fred og nærhed vil forsøde dig alt; men tro mig, uden ham ved din side, er verden en sand jammerdal. Du er endnu for ung, til at indse dette til fulde, men tro din dig höjt elskende moder; hun taler af erfaring. Jeg har prøvet *meget*, Carl, af det denne verden giver af glæde og sorrig, jeg takker Gud for bægge dele.

Til slutning endnu en bön til dig kære, inderlig kære Carl! Vogt dig, o vogt dig, at du ikke forvilder dit hjerte på letsindighedens og vellystens slibrige bane . . . O, Carl! lad denne bön, denne advarsel trænge så dybt ind i dit indre, at dine sansers tillokelse ej formår at udrydde den . . . Bed også kære Carl for dine forældre og søskende, at vor kære herre vil af nåde være med os alle, bevare os for alt ondt, og engang, udsigelige lykke! forunde os at blive samlet for hans trone, at vi arme med tak og lov kunde udbrøde: *Herre! her ere vi og de du har givet os*. Ak Herre! hør vor bön!

Skrevet d. 25. Septbr. 1835 af din dig usigelig ömt elskende moder.«

II.

Studentertidene.

Det var den 26. September kl. 6¹/₄ om aftenen, at han gik om bord på dampskibet i Nyborg havn. Efterhånden som Fynskysten blev til en smallere og smallere stribe der ude i synskredsen, trådte vel minderne om barndomshjemmet stærkere og stærkere frem i hans sind. Men sammen med de bløde minder om de dage som var svundne, kom også de ungdomsmodige forhåbninger om det store og vidunderlige, som han nu sejlede ud imod: livet i den store verden.

Der var et ungdommeligt, muntert selskab om bord. Foruden et par kammerater fra Nyborg skole, traf han her dimittenderne fra Odense: Ludvig Helveg¹, Mads Melby², Gollich Strøm³ og en Nordmand Lavr. Schmidt⁴ samt privatisten Chr. Cederfeld de Simonsen⁵. De to første kom til at høre til hans nøjeste og bedste venner. Der var en sådan stemning over dette selskab, som der altid vil være hos en flok unge mennesker,

¹ død 1883 som præst ved Gråbrødre hospital i Odense. ² død 1879 som præst i Asperup og Rorslev på Fyn. ³ fra 1848 sognepræst i Marslev og Birkende på Fyn. ⁴ S. vendte tilbage til Norge efter at have taget artium. ⁵ den nuværende ejer af herresædet Erholm på Fyn.

der sejler bort fra skolebænk og lektier og allerede, langt ude, åbner de første glimt af den rosenrøde himmel, som for »russen« hvælver sig over studenterlivet, ja vel tit over hele livet. Sangen blev saa højroestet, at kaptajnen måtte hen og tysse på dem.

Inden de nåede Sjællands kyst, begyndte det at aftnes, og i den noget kølige, mørke efterårsnat snegså postvognen med den glade skare afsted gennem Sjælland. Da de kom til Sorø, begyndte det at dages, og Brandt kunde nu skimte de omgivelser, der gled forbi ham. Fynboen, der lige kom fra sin fødeø med dens frugtbare marker og velnærede køer og heste, forargedes, vel nok under påvirkning af en vis lokal-patriotisme, over »de mange dårlig dyrkede strækninger og de små magre ralliker, der asede afsted med nogle tarvelige møgkasser, som skulde forestille vogne«. Det var Søndag, men næsten alle mennesker var i deres søgnedagsklæder, enten sysselsatte med deres sædvanlige forretninger, eller gabende på de rejsende med hænderne i bukselommerne. Hovedresultatet af hans rejseiaagttagelser var det, at »Sjællænderne holdt meget af de fynske penge, og for øvrigt var fortrædelige, vrantne, ubarmhjærtige mod deres dyr og fordrukne«.

Ud på eftermiddagen nåede de til København. Endnu som ældre mand kunde han huske det triste indtryk, det gjorde på ham, da de, gennem den trange Vesterport og den snævre Vestergade med de høje huse, i rusk og tåge rullede ad postgården til, medens der ud af den store bys larm klang det bedrøvelige: gul'måtter, her er gul'måtter! Der var blevet lejet et værelse til ham i Peder Hvidtfeldtsstræde nr. 104 (nu nr. 7) 3. sal hos en enkefru Eriksen, der tog sig moderligt af ham i de halvandet år han boede hos hende.

Det var jo nok med en noget egen følelse af at være ene ude på livets store hav, at han tog sit værelse i besiddelse; men han nød den ungdommelige uafhængighedsfølelse, og af bare bevægelse sov han ikke

de første nætter. Adskillige år senere kunde han endnu sige, at intet havde lydt med en mere bedårende klang i hans øre, end når i denne tid nogen bankede på døren og spurgte efter »student« Brandt. Ja, tilføjer han (dagb. 26. Okt. 38) »den første vinter i København gik jeg egentlig bestandig i en poetisk, lidt sentimental stemning, men havde derfor også langt tiere saligt begejstrede øjeblikke.«

Om Torsdagen d. 29. September måtte han hen i Kannikestræde for at aflevere sin latinske stil og sit testimonium til dekanus, prof. Sibbern, på Borchs kollegium. Hele strædet var fuldt af studenter, og indgangen til kollegiet var tæt besat af russer, der hilste de ny studenteræmner med: »filist! filist! pst, pst!« og et højt hvin. De søgte at trænge op ad trapperne, men blev drevne ned af Sibbern. Det meste af Oktober måned gik hen med de forskellige prøver ved examen artium. Han fik lutter *laud*'er (og adskillige *præ ceteris*'er) undtagen et *haud ill.* i latinsk stil, hvad der ærgrede ham en hel del; ti dermed brast hans læreres og hans egen dröm om at blive »indkaldt«. D. 24. Oktober modtog han sit akademiske borgerbrev, og skulde nu til at begynde på studenterlivet.

Det kammeratlige studenterliv kom han imidlertid altid til at stå på afstand fra. Han spiste ganske vist til middag hver dag i studenterforeningen og læste bladene der; men hverken livet i den eller på regeptsen fik tag i ham. Grunden dertil søgte han selv dels i sin noget indesluttede karakter, dels i den omstændighed, at han tidlig kom ind i forskellige familiekredse, særlig den Kolderup-Rosenvingeske, som stod temmelig fjærnt fra det egentlige studenterliv. Han følte sig heller ikke tiltalt af kammeratlivet i snævrere kredse. I samme hus som han, boede der, oppe på kvisten, to andre unge studenter: præstens søn og klokkerens søn fra Middelfart. Den første var hans rejsekammerat Mads Melby, den anden C. G. Iversen, den senere be-

kendte boghandler i København. Det var to glade fyre, der på god studentervis af og til holdt punche-gilder oppe på deres værelse. I begyndelsen indbød de jævnlige Brandt til disse festligheder, men de mærkede snart, at han ikke følte sig hjemme ved punchebollen.

Forelæsningerne til anden eksamen — hvis to dele han tog i foråret og efteråret 1836 — hørte han temmelig stadig. Af de professorer, som forberedte til denne eksamen, var *Poul Martin Møller* den ejendommeligste. »Hans lyse, venlige, noget førlige skikkelse«, fortæller Brandt, »står klart for mig. Når han besteg katedret for at holde sit filosofiske foredrag, lå der et drømmende udtryk i hans store blå øjne, og han kunde stå tavs et par minutter, inden han fik begyndt, men kunde så nok få de unge russer til at høre efter, og han var deres almindelige yndling.

Hans kollega, den anden filosofiske professor, var *F. C. Sibbern*; han begyndte gjerne sin tale, inden han var kommen helt op på katedret, og hans noget afstikkende væsen og måde at tale på, bidrog vel til, at han ikke så let kunde fængsle de unge; nederst i auditoriet var der derfor i hans timer gjerne et farligt mudder. Da universitetsbygningen, som brændte 1807, endnu ikke var færdig, eller i alt fald ikke taget i brug, holdtes forelæsningerne til anden eksamen i auditoriet på Ehlers kollegium i Kannikestræde. Det opvarmedes af en stor gammeldags jærnovn, med en meget rundelig munding til den ene side, og der havde russerne en dag, mens Sibbern læste, fundet, at varmen ikke var tilstrækkelig, og fået en af de gamle bænke anbragt således, at enden af den gik ind i ovnen, for at afgive det fornødne brændselsæmne; efterhånden som et stykke var fortæret, skød de bænken længer og længer ind. Dette kunde imidlertid ikke gå af, uden at salen blev fyldt af røg, hvad der frembragte en almindelig for-

virring, som også påvirkede Sibbern; han måtte skynde sig at slutte af.

Da der nogenlunde var rådet bod på skaden, skulde *Madvig*, der læste over Tacitus, have den næste time, og han begyndte da sin forelæsning med at sige med eftertryk, på sit bornholmske mål: »Mine herrer! De opføre Dem som nogen drenge!« Den tiltale virkede som en spand koldt vand over de unge gemytter; det kan nok være, der blev stilhed i hans time. Han forstod at sætte sig i respekt. Det kunde man derimod ikke sige om hans kollega, den anden filologiske professor, *F. C. Petersen*, der læste over Græsk. Han var regentsprovst og vist en ret lærd filolog, men hans pedantiske væsen og affekterede, læspende udtale kunde ungdommen ikke godt lade være at trække på smilebåndet ad. Han læste over de græske oldsager og havde begyndt at skildre livet i Athen. En dag begyndte han sin forelæsning med de ord: »Når Athenienserne havde fyldt deres syttende år — gik de ind i det attende«, og da hans affekterede foredrag uheldigvis her gjorde et for langt ophold, fyldtes hele salen med et skogrende latterkor, da ungdommen selvfølgelig mente, at det fremskridt ikke var ejendommelig atheniensisk.« —

Man kan begribe, at af alt hvad der var at se og høre i hovedstaden, var kirkerne ikke det han sidst søgte til. Det var en Søndag eftermiddag han kom til København. Allerede om Fredagen kikkede han inden for i Jødernes kirke, og den følgende Søndag var han både i Trinitatis og Helligånds kirke. Senere besøgte han den mähriske brødreminigheds forsamling i Stormgade, da naturligvis moderen, efter sit standpunkt, særlig ønskede, at han skulde blive glad ved at komme der; men præstens halvtyske sprog stødte hans øre, og snart følte han sig heller ikke rigtig tiltalt af ånden i denne forsamling. Den præst han i begyndelsen syntes bedst om, var pastor Münter ved Holmens kirke,

en søn af den afdøde biskop. Det varede imidlertid ikke længe, før to andre prædikanter fængslede hele hans interesse; det var biskop *Mynster* og *Grundtvig*.

Han hørte dem første gang bægge to på samme Søndag (d. 15. Novbr. 1835). Han skriver herom i sin dagbog: »I morges kl. 10 var jeg i slotskirken til højmesse og hørte biskop Mynster, en begavet taler. Veltalende i høj grad fremstiller den blide olding i et blomstrende sprog kristendommens sandheder. — Jeg var til aftensang i Frederiks tyske kirke på Christianshavn, og hørte en — evangelisk prædiken af min barndoms helt, pastor Fred. Nic. Sev. Grundtvig. Med inderlige følelser betrødte jeg kirken, hvor jeg skulde se og høre en af Danmarks største digtere, denne varme ven af Danmarks sprog, mytologi og historie, kort sagt af alt, hvad dansk er, denne sande danske forfatter, denne kristendommens djærve helt, den mand, jeg så ofte i barnlig henrykkelse havde beundret — og jeg skuffedes ikke.«

Trods de lidt højstemte udtryk er der alligevel ikke rigtig hjærtevarme i disse ord; det er også i så henseende ret betegnende, når han i et brev til hjemmet fortæller, at han har hørt Mynster og Grundtvig, »to velbegavede, højst forskellige talere, og interessant er det at sammenligne dem.« Således taler man kun, når det væsentlig er ens fantasi eller forstand der er greben, mens hjærtet er uden for. Imidlertid, han var som sagt bleven interesseret, og han kom derfor også nu stundom¹ til aftensangsgudstjenesten i Frederikskirken. Det var ikke nogen stor kreds, der samledes om

¹ En tid lang var det ham en ubehagelig hindring, at hans middagsspisetid faldt sammen med kirketiden i Frederikskirken (han underviste nemlig i en familie, hvor han til gengæld fik fri middagsmad). Men havde det været ham en hjærtesag at få Gr. at høre, havde den hindring vel nok kunnet være fjernet.

Grundtvigs prædikestol, men den var fast, så man Søndag efter Søndag så de samme ansigter på de samme pladser, og folk lærte snart hinanden at kende. En fremtrædende skikkelse med en lang bar hals, stærkt oprakt, når Grundtvig stod på prædikestolen, var C. Plougs onkel, Parmo Petersen. Et andet mærkeligt ansigt, man af og til kunde se der ude, var S. Kierkegårds.

Fra begyndelsen af stod Brandt naturligvis uden forståelse af Grundtvigs ejendommelige kirkelige tankegang. I et par år nævnes da også dette navn temmelig sjældent i hans dagbog og breve. D. 20. Febr. 1837 hørte han en »dejlig« prædiken af Gr., i hvilken denne, i tilknytning til evangeliet om »den kananæiske kvinde«, talte om kvindens store fortrin. I dagbogen giver Brandt et udførligt referat af denne prædiken. Første juledag 1837 fik han den dejligste prædiken, han endnu havde hørt af ham. Grundtvig endte med at fremsige: »Et barn er født i Betlehem«, og, siger Br., »blot fremsigelsen af denne nydelige, barnlige salme vilde have opbygget og opløftet mig mere end mangan endog god prædiken«.

Man mærker på alle hans udtalelser, at hans interesse for Grundtvig efterhånden mere og mere går over til en hjertelig grebthed og en kærlighedsfyldt forståelse. I brevene til hjemmet bliver hans ord om Grundtvig og hans betydning stærkere og stærkere. Hans moder så ganske vist, som tidligere berørt, hen til Grundtvig som til en ærlig og djærv Kristi kæmpe, men der var dog mere end én ting i vejen for, at han kunde gribe hende stærkt og helt, bl. a. hans skarpe og nedsættende udtalelse om de mähriske brødre. Og så syntes hun heller ikke, at han var rigtig ydmyg. Det gav anledning til en i al kærlighed ført strid mellem moderen og sønnen om betydningen af Grundtvigs virksomhed, en strid, der fandt sin afslutning i, at Brandt sendte

sin moder en udførlig redegørelse for sin helts liv og gærning.

En Søndagften (10. Decbr. 1837) vidde han rigtig nyde livet. Og hvori bestod da nydelsen: »Et ark rent papir, kæreste forældre — og en Søndagften — et varmt værelse — og en pipe tobak — regn, sne og slud på mine vindver — og et fornøjet roligt sind, se det er min rigdom.« Det er om Grundtvig han vil skrive; ikke for, efter snart et års forløb, at forny deres tidligere strid, men for om muligt at overbevise sin moder om, at hans begejstring for denne ikke var en blot og bar »opbrusning, hvoraf mere var skum end vin.« »Et helt år er så vidt gået siden, og største delen har jeg tilbragt i en kreds [Rosenvinges], der snarere skulde bidrage til at svække end til at styrke eller endog bevare min kærlighed til Grundtvig, og dog har den udholdt prøven, skönt jeg vel nu snarere — for at bruge et billede — måtte ligne den ved ægtekærlighed end ved en elskovsrus, som gik forud for denne. Gik det derfor den gang så vidt, kæreste moder, at du troede det fornødent, at advare mig for »at tilbede ham«, så tror jeg, at et år har klaret blikket så meget, at du ikke længere skal være bange for at møde »en eksalteret Grundtvigianer«, poetiske floskler i stedet for et roligt forsvar, udsprungen af sand højagtelse og inderlig kærlighed til manden.« Og derefter følger så den omtalte redegørelse, der optager 18 foliosider.

Der er varme og forståelse i denne redegørelse, men det er ganske vist ikke en udtalelse af en »eksalteret Grundtvigianer«. Det lå ikke for Brandt at komme ind under den rubrik. At der var folk som kunde regnes med til den, det så han nok. Grundtvig, siger han, »kan visselig ikke sige nu, så lidt som i de sidste ti år, således som han svarede Ørsted, da denne beskyldte ham for at ville stifte parti, »at det var jo vitterligt for alle, at imellem alle abekattene var der ikke én, som efterbede ham«; thi nu mangler han i

sandhed ikke på efterlignere, og jo mindre selvstændige og jo mere åndløse disse ere, des mere nærme de sig jo abekattene.«

Skulde man tale om de forskellige religiøse partier, mener Br. man kunde karakterisere dem gennem følgende tre repræsentanter: *H. N. Clausen, Mynster og Grundtvig*. *Clausens* stilling bestemmer han som et mellemstandpunkt, »der vil forene kristendommen med så megen rationalisme som muligt, men netop fordi det er umuligt, derfor ere hans forsøg så dårlige. I øvrigt må enhver have agtelse for ham som lærd og tænker, og han er upåtvivlelig en af vore dygtigste mænd. Han står i stor anseelse blandt de studerende teologer, om de endog ej hylde hans meninger alle. Han er bekendt som en virksom, fordomsfri mand, og almindelig yndet undtagen ved hoffet og i »Nordisk kirketidende«.¹

Mynster er, hvor gærne han ellers vil råde, af dem der ønsker at læmpe sig efter alle, og er vist lige så bange for at hedde ortodoks blandt *Clausens* ivrige tilhængere som rationalist blandt *Grundtvigs*, og dog er bægge dele tilfældet. Han er som bekendt hoffets erklærede yndling, og som sådan til dels alles der stå i berøring med dette; men netop fordi man beskylder ham for at jage for meget derefter, er han ej yndet af folk i almindelighed. Jeg tror dog vist, han fortjente bedre yndere, end sådanne »som sværme for ham«, som kalde ham »sød, nysselig«, ti ene sådanne væmmelige udtryk om en mand er nok til at karakterisere denne klasse, og der er sikkert også dem, der føle og forstå hans sande værd. *Jeg hører ham hver gang han prædiker og hører ham med fornøjelse*. Der er en varme og et liv i hans foredrag, som ingen kan miskænde. For resten i udvortes en apostolisk vær-

¹ J. C. Lindbergs blad, i hvilket der jævnlig var skarpe angreb på ham.

dighed. — *Grundtvigs* parti er sikkerlig mindst, skönt skattering mellem Mynster og Grundtvig er hyppig.« Til slutning beder han sine forældre dog endelig ikke at tro, »at jeg således klassificerer kristne ellers, som her er sket. Ingen kan afsky og hade denne parti-inddeling mere end jeg. Skulde jeg vel dömmе min broder?« — Det lange brev slutter med: »Jeg har i dag hørt en smuk prædiken af Mynster og en til aftensang af Grundtvig — og jeg siger frit, jeg har aldrig hørt en *sådan* juleprædiken!« —

Det var d. 20. Juni 1838, at Grundtvig på Borchs kollegium begyndte sine berömte historiske foredrag, »Mands minde.« Brandt var den gang huslærer hos Rosenvinges, der lå på landet i Lyngby, og han kunde derfor kun enkelte gange få lejlighed til at høre dem. Men efter at Rosenvinges i begyndelsen af Oktober var flyttet til byen, hørte han ham hver gang. D. 17. Oktober talte Grundtvig om Danmarks tilstand i 1807—14,¹ og i et brev (af 18. Okt.) til forældrene gav Brandt en begejstret skildring af dette foredrag. »Dog«, ender han sin redegørelse, »når man ikke selv har hørt det, kan man vanskelig forestille sig, hvorledes et kraftigt ord kan virke, og hvorledes hele slutningen af denne tale virkede.« Der blev dødsstille, da han havde endt, indtil en stemme (Fr. Barfods) opfordrede til at synge »Villemoes«, hvortil Weyse i vinter har sat en dejlig melodi.

Efter nogle minutters ængstelige dødsstille begyndte Th. Fenger, og hvem der kændte den, istemmede den höjtidelige, næsten melankolske melodi. »O, nej, fader, moder, De hørte det ikke, De kan ikke forstå mig! Et sådant öjeblik er mere værd end år! Der stod han den gamle skjald, hvem verden spottede og hånede, fordi han ej vilde knæle for dens afguder, hvem få kændte, mange miskændte, der stod han, mellem en

¹ Jvf. »Mands minde« s. 324 flg.

brændende ynglinge-skare, der ved hans fod havde lyttet til hans ord, måske udkåret til at afbetale fædrelandets gæld til ham, og hørte sit herlige kvad genlyde fra hundrede læber. Mon han hellere havde villet kranses med Italiens laure? o, nej, da var han ikke Grundtvig En tåre glinsede i hans milde øje, og en sten måtte [man] have været, [for at have været] udeltagende ved at skue denne scene. Da det sidste vers var sunget, steg han atter op på katedret: »Jeg takker Dem, og ret fryder det mig, fordi jeg ser, at end er de tider ikke forbi, da heltenes minde lever på tungen og i hjertet, fordi det viser, at vort kvad ikke er dødt, skönt vi nødes at nedlægge det på papiret, og fordi denne time er mig et nyt pant på, at der vil opvokse en slægt, vi ej behøve at skamme os ved, men for hvem vi snarere må skamme os!« — Derpå forlodes salen med höjtidelig stilhed, o, men i min barm stormede det.¹

I et brev af 27. Nov. til forældrene og i sin dagbog fortæller han om det bevægede møde (d. 26. Nov.), på hvilket Grundtvig tog afsked med sine tilhørere. »Dels fordi det var sidste gang, dels fordi jeg forudså, der vilde blive fuldt, mødte jeg en halv time forud; men der var mange, der var lige så kloge som jeg: auditoriet var næsten fuldt allerede. Dog fik jeg en ganske god plads, hvorfra jeg kunde overse forsamlingen, som man regnede til over 400, dem iberegne, som stode i gangen og på trappen. Grundtvig måtte

¹ I dagbogen tilføjer han: »jeg gjorde mig selv det løfte, at skjalden skulde visselig ej have set fejl.« — Samme sted siger han ved denne lejlighed: »Jeg er langt fra at finde hvert ord guld, der udgår af hans mund, og nægter ej, at han undertiden er lidt bred; men det er vist, kommer han i lue, da må hans kæmperøst trænge til marv og ben.« — Jævnfør med Brandts skildring af dette foredrag Barfods i »Mands minde« s. VII flg.; bægge skildringer er nedskrevne dagen efter mødet.

formelig bryde sig igennem med hatten på hovedet. Da han efter et par minutters lyttende dødsstille havde udtalt sit: »Mine herrer!« fremsatte han sine gyldne håb om Danmarks fremtid.« Efter et kort referat af foredraget (jvf. »Mands minde« s. 495 flg.), fortsætter Brandt: »Grundtvig gjorde allerede miner til at gå, da én trådte frem og overrakte ham et pragt-eksemplar af 2 sange, skrevne i denne anledning.« Efter at den første af dem var afsungen, rejste mag. F. Hammerich sig, og bragte i begejstrede ord Grundtvig forsamlingens tak. »Et gentaget bravo tordnede fra tilhørerne, da taleren havde sluttet, og fulgtes af et endnu mere levende »Grundtvig leve! hurra! hurra! hurra!«« Efter en tale af Barfod, fremstod en af forsamlingen og fremsagde et digt til Grundtvig, hvorpå der blev afsunget en sang af Kålund. »Og nu«, fortsætter han, »da min rolige og efter ævne trolige fortælling er endt, vil jeg tillade mig det spørgsmål, om jeg ikke havde ret, da jeg troede det ikke vilde vare længe, för moderen åbnede sönnen sine arme, för Danmark lærte at kænde, hvilken sön det havde fostret, men så længe miskændt; skönt der den gang, omtrent for 2 år siden, ingen udsigter endnu var dertil, skönt jeg ingen anden borgen havde for min følelses sandhed, end åt den var dyb, at jeg var inderlig overbevist om, at det land, som fører »løver og hjerter« i sit skjold, ej kunde lukke sin barm for sin ægtebårne sön. — At det vækker opmærksomhed, kan De nok tænke, og noget lignende er vel heller ikke för sket i Danmark; selv deres fest for Thorvaldsen [på Hotel d'Angleterre d. 7. Okt. 1838] giver jeg intet for, med deres blomsterkranse og ædegilde og pynt og entrébilletter til 5 rdl.; dette gik så frivillig frem af begejstring. De som ikke huer det (*par exemple* Rosenvinge), tör dog kun trække lidt på læben og sige: så — —«.

Man mærker, hvorledes kærligheden til Grundtvig og forståelsen af hans betydning er i jævn vækst frem-

ad i disse år. I dette tidsrum når han dog ikke, hvad der var hans inderlige ønske: at stifte personligt bekendtskab med Grundtvig. —

Til belysning af hans religiøse tilstand og udvikling i de første år i København skal der her gives nogle uddrag af hans dagbog og breve. Man vil af disse udtalelser se, at der i hans følelsesliv og i de udtryk det giver sig, endnu på det tidspunkt er stærke spor af den herrnhutiske påvirkning fra barndomshjemmet. Det hedder i dagbogen for 23. Novbr. 1836: »*Befehle dem Herrn deine Werke, so werden deine Anschläge fortgehen*,¹ læste jeg i går morges i »Loosungen der Brüdergemeine«², mistrøstig over, at ingen brev endnu var kommet med *testimonium paupertatis*³, så jeg altså ingen ansøgning kunde indsende om komunitetet. Jeg forsøgte at bede, men så mange adspredelser forhindrede mig i at bede med ret inderlighed, og endelig gik jeg ud. Og se! da jeg atter kom hjem, lå brev fra min kære moder og *testimonium paupertatis* på mit bord, og skamfuld måtte jeg erkænde min utaknemmighed mod Gud . . . Aldrig har jeg set noget godt i mit eget hjærte, det er hykleri og forstillelse, som et øjeblik forblænder. Gör jeg et og andet, som jeg straks synes er godt, ser jeg hen til min indre dommer, men som oftest møder mig et bebrejgende blik.

»Dan, o Jesu, dan mit hjærte!
dan det, böj det til dit sind!
at jeg længselsfuld med smærte
ønsker kun at være din.«

(Brev til forældrene af 22. Marts 1840): »O kæreste, inderlig elskede, kristne forældre! jeg er ikke gammel

¹ Befal Herren dine gærninger, så vil dine planer få fremgang.

² »Brødremenighedens feltråb, et opbyggelses-skrift.

³ Erklærning om, at han, på grund af faderens formuesforhold, trængte til understøttelse.

af år, men heller ej uden kristelig erfaring; ja også jeg har følt denne dødens iskulde, også jeg har mærket dette kvælende havblik, som bebuder stormen — også jeg har ikke *kunnet* bede! Nu *kan* du ikke bede, har jeg sagt mig selv og gruet. Hvad om døden bankede på i dette øjeblik, — og *du kan ikke bede!* Fortvivlelse er et frygteligt ord, men vi lege med dem alle, også med dette; jeg kender kun én fortvivlelse: når en synder på sit yderste vrider hænderne og tilstår med gru: *Jeg kan ikke bede!* — O, men Herren er god og over al måde barmhjærtig; også det har jeg prøvet, og véd han stiger ned til vor sjæls skyggerige, så når min kulde sagde: Jeg kender ikke dette menneske, da vender Jesus sig og ser på mig, og jeg går ud og græder bitterlig.

Visselig har teologen meget forud, og jeg har tit med tak og glæde erkendt det; men der møder ham også farer og fristelser, som andre slet ikke kende . . . Man behøver ej at være teolog for at blive kristen, men man skal være kristen for at blive teolog; kæreste moder, den første teologi lærte jeg på din skammel, og på den grundvold vil jeg bygge mit hus eller min hytte, som det kan blive; jeg véd, den kan nok holde, ikke sandt lille moder, den gamle hoved-hjørnesten er stærk. — O, jeg er stundom så glad, når jeg ret betænker, hvad Gud har gjort imod mig, ja, der er øjeblikke, da jeg tror, jeg er det lykkeligste menneske på jorden, når jeg midt i min blomstrende ungdom, i sundhed og styrke, føler åndens dybe rörelser og stille fred i mit hjerte og tænker på, at jeg måske er kaldet til at forkynde mine brødre det samme nådens budskab, til at vække de sovende, trøste de bodfærdige og vise syndere vejen til salighed; ja, øjeblikke er det kun, thi jeg er for svag og skrøbelig til at holde dem vedlige.

Snart bryder atter Påske-morgenrøde frem over os, kære, kristelige forældre! jeg glæder mig usigelig til denne fest, og til ingen så meget. Jeg kan være

glad som et barn, når klokkerne på første Juledag kalder menigheden til Guds hus at høre den store nyhed om himlens konge, som lagdes i et krybberum, mens Guds engle sang med fryd derom, halleluja! Glad kan jeg være på denne *børnefest*, men barnlig glad; der blander sig så meget æstetisk ind deri, i det mindste for mig, at det vel kan opløfte min tanke og min sjæl, men det er mig ikke den fulde kristen-glæde: det er barnet, der fødes i vort hjerte at vokse til en fuldkommen mand. Pinsen er mig en stor, betydningsfuld fest, en sand *kirkelig* mindefest, og alle de andre ere mig kære, dyrebare erindringsdage, men Påsken synes mig dog er den rette *kristen*-fest; ti til den glæder jeg mig mest. O, når jeg står op Påskemorgen, og ser solen sende sine oplivende stråler ud over jorderig, og tænker på: i dag opstod din frelser fra de døde, han, som var død også for dig, da overvældes mit hjerte med tak og glæde, og jeg synker ned blandt kvinderne ved graven, og kan næppe stamme: min Herre og min Gud! da forstår jeg sejershymnen fra den nordiske Davids-harpe:

O prægtig morgenglans,
som overgår al sans.«

Der er, som sagt, over disse udtalelser, i alt fald over dem fra de første år i København, et noget pietistisk anstrøg; dette anstrøg var dog aldrig så stærkt, at det stemte Brandt fjendtligt over for det menneskelige. Hans sind var altid åbent for indtryk fra videnskabens og konstens verden, og det var jo en hæskare af nye indtryk, der strømmede ind på ham, da han ombyttede den lille provinsby med hovedstaden.

*

*

*

Da Brandt var oppe til artium, blev han i Tysk eksamineret af *Oehenschläger*. Man vænter i hans

fortælling herom at spore den begejstrede betagethed, som vilde være ganske naturlig hos et ungt menneske, der første gang stod ansigt til ansigt med »Nordens digterkonge«. Men han fortæller i et brev gansk nøgternt: »Hos »Frejas alters bolde fader« var jeg oppe i en oversættelse til W. Scotts romaner; hver gang jeg så på ham, tænkte jeg på: »Adam harpen ned af væggen tager«; det er ellers en smuk og venlig mand, men arrogant uden ende.« Grunden til denne kølige tone var hans barndoms forkærlighed for Baggesen, den som var bleven vakt på besøgene hos »onkel Lassen« i Østrup. Og denne forkærlighed bevirkede så også, at han for en tid kom til at se på Oehlenschläger gennem Baggesens briller.

I-dette forhold skete der imidlertid snart en forandring efter ankomsten til København. Han begyndte nu et alvorligt studium af Oehlenschlägers digtning, som han så godt som intet kendte til. I dagbogen for 8. Decbr. 1836 hedder det: »Jeg har i denne tid på lån Oehlenschlägers digte, og er nu ganske forligt med den store digter. Af Baggesens udtømmelige vittighed lod jeg mig forlede til at miskænde ham; men han er unægtelig stor. Hans tragedier skal jeg se at få, for ret at nyde dem med uhildet øje.« — D. 16. Febr. 1837: »I går aftes var jeg på komedie og så Hakon jarl. Store Oehlenschläger! det er dejligt. Skönt jeg knap havde flere penge end de 3 $\frac{1}{2}$, fortryder jeg det ikke, især hvis det er sandt, dr. Ryge sidste gang spiller Hakons rolle. Det er en mesterlig udførelse. Jeg kom rigtignok kun på 3dje etage, og sad sammenstuvet som sild med en brændevinstinkende sjofelist ved siden — men ved et sådant stykke kan man tåle meget.«

Efter at Br. var bleven huslærer hos Rosenvinge, fik han lejlighed til at være personlig sammen med Oehlenschläger, som af og til kom der i huset. Han skildrer i dagbogen (8. Nov. 37) sit første møde med ham: »Altså det var Adam Oehlenschläger! Hvor han-

kede mit hjærte för, da jeg trådte hen til »Hakon Jarls« forfatter. Jeg kunde ej vende mit öje fra ham; mit öre inddrak hvert af de sparsomme ord han lod falde. Men det er aldrig godt at se glansen for tæt ved; den vinder ej i vore öjne, kun pletterne blive tydeligere. — Oehlschläger er meget stille og tavs. Han spillede, men spiller slet, og tåler ej godt at tabe, i ingen henseende vel, og dog taber han bestandig. Et uheld gör ham vred som et barn, men et lille held behöves kun for at bringe ham tilbage til godt lune. Forstillelse tror jeg ikke han kænder, han er et naturens barn, og hvad hans hjærte føler, læser man i hans åsyn.«

Brandts ungdomstid faldt i denné guldalders tid i den danské literatur, da den ene funklende stjerne efter den anden gled hen over vor poetiske himmel. Brandt var imidlertid ikke så æstetisk en natur, at han uden videre åbnede sig for enhver strålende form, der mødte hans öje. Det er i grunden kun treklöveret Grundtvig, Oehlschläger, Ingemann, som han jævnlig omtaler. Af fremmed literatur syslede han en tid en del med Goethe.

Imidlertid, han var over for poesien ikke blot den nydende, han vilde også være den ydende.

Der var et tidsrum i hans liv, da drömmen om digternavnet voldte ham mangen en urolig time. »Allerede i mit 7de el. 8de år,« fortæller han i dagbogen (28. April 39), »begyndte jeg at lave vers, og jeg erindrer endnu tydeligt et som begyndte: »Jeg gik en Söndagmorgen — hundrede skridt fra borgen osv.« Rime gjorde det hele vejen, men meningen var temmelig kummerlig, da jeg godt husker, jeg først ledte rimene op, og søgte da at kæde dem sammen. I skolen fortsatte jeg mine forsög, især smædesange, og da disse fandt betydelig yndest hos mine kammerater, troede jeg mig allerede en pokkers karl. Kærlighedsudgydelser fulgte senere, og jeg glemmer aldrig, hvor

flov og rød jeg en gang måtte bekænde moder, jeg var forfatter til et sådant produkt, hun havde fundet. I et af de sidste år i skolen parodierede jeg en seminarists sang til Provst Wedels fødselsdag; denne kom ud imellem folk, og jeg hørte den rose, og dens forfatter tilkændt talent til at skrive vers, men tillige advare for en så tidlig betrådt bane, især som satiriker. Det mærkeligste forsøg var et til faders fødselsdag.« Det blev lagt under en af fødselsdagsgaverne. »Om middagen kom jeg tilbage fra skolen for at modtage min lavrbærkrans, men jeg fik ingen. Det blev ikke omtalt med et ord; derimod forekom det mig, moder kunde ej ret tilbageholde et lille smil, når hun så på mig, og det varslede mig intet godt. Om aftenen kom jeg atter, og var just gået op i stuen, hvor jeg læste, for at tænde mit lys, da fader trådte ind i det mørke værelse, gik hen til mig, omfavnede og kyssede mig; han takkede mig og kunde knap holde sig fra at græde, og tåren trængte sig i mit øje. Første vers, husker jeg, lød:

Elskte fader, tör din sön
 på din fødselsdag frembære
 ringe ønske, at du være
 længe lykkelig og glad,
 det han ønskede dig i lön,
derom Gud han altid bad!

»Bad du Gud derom, Carl?« spurgte han og kyssede mig og græd, den gode fader. Men da han var gået, faldt det mig på sinde, at som digt havde han i grunden ikke ytret sig om det, og det var især derefter jeg tørstede.«

I studenterårene fortsatte han rimeriet og både i dagbogen og i breve til hjemmet findes der flere prøver på hans poetiske forsøg. Nogle af dem er holdte i en alvorlig stil (se f. eks. s. 52), men han troede dog selv, at hans ævner mest lå for humoristiske eller satiriske rimbrev i Baggensens stil. »Jeg har så tit,« skriver

han, »misundt Baggesen, når han fortæller, at han kunde skrive sin kedsommelighed bort. Nu tror jeg virkelig han har ret; det er, som om man havde en afleder.« Her er som prøve en skildring af ham selv, under titlen: »Jochum Fynbos portræt og ståtue.«

Ikke høj og ikke lav
dannedes staturen,
som de fleste skæbnen gav
ham at ha'e figuren;
med ét ord, den var så nådig,
ham at gøre *middelmådig*.

Ikke tyk og ikke slank,
ryggen går lidt kroget,
halsen ikke ganske rank,
når han går i tåget,
eller ret på noget grunder,
som han gör imellemstunder.

Mørke hår er glattet lagt
over buklet pande,
ansigtsfarven minder svagt
om de varme lande;
dér man næsten læse skulde,
han en stymper er i kulde.

Mundens åbning let man ta'er
for kanonens munding,
tiden viser, om den har
røst som tred'vepunding;
spør' man, hvi han næsten tier,
altid nu han svarer: bier.

Aldrig har fortræd ham voldt
fnisen eller finen;
noget mørkt og noget koldt
ligger der i minen;
hvor Louises søn fik dette,
falder vistnok svært at gætte.

Skönt en lys-alf stod med smil,
vuggede den spæde,
den hans øje uden tvivl

og har lært at græde;
i det mindste vil man vide,
bedst han ser den mørke side.

Det udførligste han har skrevet af denne art, er et rimbrev (dat. Febr. 1840) til en fordums lærer, adjunkt Lassen. Det er et forsøg på at give en satirisk skildring — i Baggesensk stil — af de samtidige forhold her hjemme. Han begynder med de politiske, som han finder så meget latterligt i, at han

må slå sig til partiet,
der har til valgsprog: Le man væk!

Ja, Lehmann væk! og Brinkman¹ med
og hver politisk våsepose,
afsted, afsted
til vrøvlevadets vosemose,
hvis ej de skaffed os lidt löjer,
mens man ved kaffebord sin middagsmad fordöjer;
ti det er meget sundt, særdeles efter mad,
at have lidt at grine ad —
(jeg derfor aldrig gilder laster,
som ender med politiske toaster).

Jeg taler ikke om pentarcherne²
i vort forlorne fædreland,
som tro, at de florere markerne,
når de få ødelagt monarkerne,
og norske storting bragt i stand.
Ifald de fik konstitutionen,
da fandt nok storting småting hver politikus,
og højere piben stemte tonen,
til lille Satan-David³ kom på tronen,

¹ Må vel være L. C. Brinck-Seidelin (1787—1865), der tog ikke ringe del i de politiske bevægelser i trediverne og fyrrerne.

² Et navn, der er blevet brugt om de 5 evropæiske stormagter: Frankrig, England, Rusland, Preussen, Østrig.

³ C. G. N. David, bekendt politiker; i 1834 grundlagde han ugebladet »Fædrelandet«, der senere omdannedes til dagblad.

og tilskar os i mønster af Levitikus.¹
 Ti selv for Lessings store Nathan
 nok visdomskilden gik i stå
 i sold hos politikens Leviathan,
 hvor må det vor den lille gå?

Han vender sig så mod »studenterånden, der nu med syvmils-støvler af sit svøb udvikler sig til tidens væddeløb,« og gør løjer med dens politiske optræden og dens Hegelske fraser. Når nutidens »Stygotius« er noget fortunlet i hovedet, så er det ej

..... *spiritus Latini* [Latiner-ånden]
 der har gjort ham forkert,
 det standpunkt har han alt negert,
 men dog en filosofisk *spiritus vini*,
 hvormed han bliver kapabel,
 at finde åndens manifestationer
 hardtad palpabel
 i alle kreaturlighedens regioner
 som samtlige dens negationers negationer,
 hvorved han ad den spekulative sti
 kan mediere alt det krumme
 i den vulgære empiri,
 og finde klogt identisk med det dumme,
 idet han holder sig præsent,
 at gennem fænomenets laser
 ideen evig immanent
 manifesterer sine differente faser osv.

Men han bliver dog træt til sidst af at se alt i »satirens hulspejl« og hænger »momus-masken hen i kroge« :

Din indre tomhed kun min sjæl afmatter,
 jeg véd for vist, ej livet er en dröm,
 jeg meget så, som ej fortjænte latter,
 jeg fandt så meget som mit hjærte skatter
 i livets farvespil på tidens ström.«

Man ser af disse vers, at lige så lidt som Br.

¹ En hentydning til hans jødiske fødsel.

havde lyst til at istemme det Hegelske lovsangs-kor med dets mange løjerlige, forvredne konstord, lige så lidt følte han nogen tilbøjelighed til at smutte med ind i de nationalliberale politikeres tog. Der var i hans natur et stærkt konservativt drag, og desuden lå hans interesser så afgørende på det literære område. Men nu var det jo netop en stærk frygt hos så mange af vore literære stormænd fra dette århundredes første halvdel, at de politiske rörelser skulde blive som en farlig gift for alt dybere poetisk og videnskabeligt liv. Grundtvig havde jo endnu den gang en lignende opfattelse, og det havde vel sin betydning for Brandt.

I hans sind steg og sank stemningerne uafbrudt. Snart følte han kræfter i sig, der varslede om mere end en hverdagsagtig fremtid, snart sank han modløs sammen under tvivlen om sine poetiske ævners værdi. En gang, i Decbr. 1838, fik han af sin yngste søster foræret en »pen« : en svanefjer, hvorpå der var malet en blomst. »Jeg lagde straks betydningen deri«, fortæller han, »— digterpennen. Louise! hvorledes? vil du spotte mig, nej, nej! Tiden vil vise, om det var hån eller spådom. O, tit, ja tiest synes mig det første rimeligst; men når da blodet opvarmes og årerne gløde, da føler jeg saligt: du løj ikke, om end du vaklede mellem alvor og spøg. Lad dem smile, hvo lyster, ad den drenge-poet; I skal vel ophøre at le, når han fælder skyhårene!« Noget efter (28. April 39) udbryder han i anledning af sine poetiske forsøg: »Enten duer jeg egentlig ej dertil, eller måske jeg endnu ikke er moden«.

At trangen til at skabe sig et navn, til ikke at glemmes som det løv der faldt i fjor, var stærkt oppe i Brandt i hans unge år, ser man af mange udtalelser i dagbogen. En dag i Februar 1837, fortæller han, fik jeg, hos en familie af mit bekendtskab, fat på en årgang af Københavns skilderi (1822). »Ganske tilfældig faldt bogen straks op ved et nummer, som handlede

om Jens Baggesen bedömt i Tyskland. Der så jeg, hans første arbejde, »Komiske fortællinger«, udkom i hans 21 år; altså, tænkte jeg, han var 21 år, ét år ældre kun end mig, da hans første værk blev modtaget med beundring ... og du! — — døgenicht! Hvad vil du levere om ét år? Jo! Dog, trøstede jeg mig, det var og en af Danmarks mest udmærkede mænd, du — et hverdagsmenneske; han levede på en tid, da ingen Oehlenschläger, Heiberg, Winther etc. etc. var fremstået, du — på en tid, da det vrimler af digtere, store og små, og du er og bliver aldrig digter, kan altså heller ikke udmærke dig på den måde.

Da jeg gik fra Sörensens [den omtalte familie] med denne trøst, mødte jeg en af mine bekendtere, som fortalte mig, F. Schiern havde fået guldmedaillen for den historiske opgave fra forrige år. »Nå!« spurgte jeg mig selv, »lever han også på en belejligere tid end du? Er han ikke jævnaldrende med dig?« Jeg måtte svare: jo! men trøstede mig atter med, det i grunden var min stolthed, der ved alt blev krænket, så meget des føleligere, som jeg var *et fattigt hverdagsmenneske* — fattig trøst, tænkte jeg rigtignok ved mig selv, men beroligede mig lidt efter lidt — da jeg til slutning mødte nok en bekendt. Han fortalte mig samme nyhed. Medens jeg atter tyggede på den, gav han mig det spørgsmål: »Hvad bestiller du nu?« og tilføjede med ironisk smil: »*du slider vel på tiden?*« Hvad enten han nu antog det, fordi det er mode at drive det første år efter *philosophicum*, eller med særligt hensyn på mig, så krænkede det mig dybt, og jeg tav, til dels beskæmmet, fordi han traf mig spadserende på Østergade, skönt jeg dog vidste, det var den første time i flere måneder, jeg havde spildt til at spadserere, og at jeg ellers havde hver time på dagen besat. At jeg må stå tilbage for de udmærkede, at jeg må kalde mig selv et simpelt hverdagsmenneske, *skal* min stolthed tåle, jeg har ej selv givet mig mine anlæg, men

at man tror, at jeg går og driver, bortsover tiden, det krænker mig.«

* * *

Hjemme fra kunde Brandt ikke vente nogen understøttelse af betydning; han måtte i alt væsentligt sørge for sig selv. Det lykkedes ham efterhånden at få nogle undervisningstimer, så han nogenlunde kunde slå sig igennem. I begyndelsen af 1837 læste han et par måneder i mad. Böttchers pigeskole, et bekendtskab, der kom til at spille en rolle i hans liv, idet han i dette hus første gang mødtes med sin senere hustru.

Af og til så det rigtignok noget mørkt ud med hans økonomiske stilling. Det var f. eks. tilfældet henimod slutningen af Maj 1837, og han spurgte da sig selv: hvad nu? »Jeg gik«, fortæller han i et brev, »til Christianshavn [Frederikskirken], hvor jeg en gang havde hørt så dejlig en prædiken over fuglen, som ej såede, ej høstede og sankede ikke i lader, og det var, som lød det atter til mig: du lidet-troende! dine hår ere talte og dog er du mismodig. Jeg hørte Grundtvig, blev stående uden for for at hilse ham, dog nej, for at læse trøst i de værdige træk, der var bleven rolige efter så mange storme. Der er meget, der er værd at se i København, men intet — smil ikke ad mig, kærester forældre, det er ikke barnagtigt om end barnligt — intet siger jeg, som jeg dog hellere ser end Grundtvig. Da han var gået, kom en af mine bekendtere, Th. Fenger, og tilbød mig at tage til Lyngby i sommer med etatsråd Kolderup-Rosenvinge [som hovmester for hans søn]¹«.

¹ *Rasmus Theodor Fenger*, senere gift med en søster til Brandts hustru, død 1889 som præst i Hvedstrup. Han havde hidtil læst med Rosenvinges søn, men måtte opgive det på grund af eksamenslæsning.

Brandt betænkte sig noget på at tage mod dette tilbud, da han så måtte opgive forelæsningserne på universitetet, og desuden var bange for, at han skulde få for lidt tid til sit eget arbejde. Til sidst tog han dog imod det; han skulde have alt frit i huset og 10 rdl. om måneden. Det var ham selv, der nævnede denne sum, og Rosenvinge svarede, halv overrasket: »Ja, med fornøjelse!« Nogen stor løn var det jo heller ikke, men han håbede på, at bekendtskabet med den indflydelsesrige mand skulde blive ham til hjælp i fremtiden. Rosenvinge forsikrede ham da også straks om, at han ikke skulde lide nogen skade ved at opgive sine informationer i byen. Bægge parter blev så tilfredse med hinanden, at Br. blev der i 6 år.

Det var ikke lette forhold Brandt nu gik ind under. Hele luften i Rosenvinges hus var så forskellig fra den, han hidtil havde færdedes i, og det kunde ikke undgås, at der af og til faldt bemærkninger, som det måtte være drøjt for ham at tie stille til. Han fortæller selv i dagbogen en scene der forefaldt, efter at han allerede havde opholdt sig flere år i Rosenvinges hus: »Det gör mig tit ondt at iagttage, at jeg snarere end at afslibes i omgang med mennesker, bliver mere og mere hæftig, skönt det slår mig straks, endnu medens det koger i mig, at jeg vist ej kan tåle de gode dage ... Kun ét eksempel af så mange mødte mig i dag ved bordet. Man talte om den stærke tørke, der i sommer truer at tilintetgøre alt landmandens håb, og Rosenvinge fortalte lidt raillerende om processionser i Bøhmen for at bede om regn; straks var vittighederne på rede hånd, og man mente da til sidst, at i alt fald vilde de sagtens glemme at bede for os protestanter. Det kogte i mig, men jeg tav, indtil Rosenvinge spodsk lagde til: »Ja, det er da ikke værre end Grundtvig, der også engang bad her om regn eller tørvejr, hvad det var.« Nu kunde jeg ikke holde mig længer. »Jeg må tilstå«, udbrød jeg, »jeg finder ikke bönnen så

komisk, forudsat at ikke al bön er det. Dersom man ikke vil nægte moderen ret til at bede for sin sön på dødslejet, eller overhovedet latterliggöre enhver speciel bön, indser jeg i sandhed ikke, hvorledes man kan undre sig over, at landmanden beder om regn og frugtbarhed, når hans hele timelige eksistens dog åbenbart beror derpå . . . Tror etatsråden ikke, at der i et sådant år er mangan en landmand, NB. en gudfrygtig, der ser sit hele håb vakle, og i sit stille hjærte vender sig til Gud.« Jo, det kunde han nok begribe, men — — »men forskellen er«, afbrød jeg, »at de tör være deres tro bekændt, og vi ikke!«

Der fulgte en almindelig tavshed, og jeg fólte, jeg var bleven varm. Samtalen drejedes af, og jeg søgte atter, dobbelt mild, at deltage deri. Imidlertid fólter jeg godt, at sådanne scener og endnu varmere kan gå an blandt folk som Rosenvinges, hvor fin dannelse og ædel tænke måde mødes, men jeg frygter for, at jeg vil komme til at give lærepenge for, hvad min hæftighed smider af sig.«

En ting til måtte det knibe med: Br. var ikke af naturen noget selskabsmenneske og var tilmed vokset op i en jævn provinsfamilie. Da han så pludselig bliver flyttet ind i en af Københavns finere selskabskredse, kunde det ikke være andet, end at han mangan gang måtte fólte sig trykket og ufri. Han har selv i sin dagbog (8. Febr. 37) givet en humoristisk beskrivelse af sig selv som »en spurv i tranedans«: »Taler man om skuepladsen, tier jeg, jeg kommer der ej og kænder den ej; taler man om baller, tier jeg, jeg har aldrig været på bal og kan ikke danse; taler man om koncerter, tier jeg, jeg har aldrig været til nogen, kænder ej til musik og kan ikke synge. Bydes der mig brændevin, drikker jeg ikke, og man smiler til hinanden over det ærbare, det vil sige fjantede unge menneske; bydes der punch, drikker jeg kun lidt, og spørger man, om det ej smager mig, er jeg oprigtig nok, eller rettere

dum nok, til at sige: nej. Siger man mig komplimenter, tier jeg og bliver forlegen; burde jeg sige nogen, tier jeg, og man tænker: den klodrian! Skal jeg conversere nogen, har jeg ingen materie og tier. Er der flere, lader jeg andre tale og tier som en mur; pånøder man mig et spørgsmål, siger jeg ja eller nej«.

På hele dette forhold blev der naturligvis rettet i årenes løb; men egentlig selskabsmand blev han dog ikke. Endnu et års tid senere, da han har været på en skovtur med Rosenvinges familie til Fortunen, udbryder han: »Det eneste jeg skulde have ønsket anderledes var, ej at have været ene *chevalier servant*. Skönt det naturligvis, efter et års øvelse, ej falder mig nær så genert, er det mig dog langt fra ikke behageligt endnu. Jeg erkænder fuldkomment, hvor nødvendig omgangen med ædle kvinder er et ungt menneske, hvem dannelse ej er ligegyldig, men blandes den ej med omgang med dygtige mænd, kan den ej andet end falde lidt tom i længden. Det er min glæde, at jeg i dette hus har lejlighed til at forene bægge.«

Og det havde han virkelig; ti i Rosenvinges hus kom adskillige af tidens mest bekendte digtere, kunstnere og videnskabsmænd, som: Oehlenschläger, Thorvaldsen, brødrene Ørsted, Mynster, Martensen o. a. Om Br.'s sammentræf med Oehlenschläger er der allerede tidligere fortalt. Også Thorvaldsen fik han her lejlighed til at være sammen med. Det var d. 17. Septbr. 1838, at den store kunstner havde fået den begejstrede modtagelse på Københavns red, og få dage efter (d. 21.) var han indbudt til et middagsselskab hos Rosenvinges. Da Br. om aftenen kom op på sit værelse, satte han sig straks til at skrive et brev til forældrene: »Fader, moder, kan jeg tro det, er det virkelighed, eller har jeg måske kun drømt det? Jo, jo, jeg lykkelige! det er sandt: denne hånd har for få øjeblikke siden følt trykket af hånden, der tilhørte — ikke hin Phidias, hvis mønsterværker Alexander den store studsende beun-

drede, nej, hans stjerne er jo fordunklet af tømmermandens søn fra Holmen — men netop denne tømmermandssøn, hvis navn Evropa, ja al verden, nævner med beundring, og vil nævne så længe den står — Albert Thorvaldsen; denne hånd — er det muligt? — har hvilet i Thorvaldsens! Kæreste forældre! holder mig det til gode, om jeg er som beruset, ikke af champagneren, men af tanken at jeg — har set Thorvaldsen, har talt med Thorvaldsen, har følt Thorvaldsens kraftige håndtryk! — O lad dem ile med at læse til eksamen, mættede af månedspenge, hvem der ej behøver at tjæne deres brød, og med karaktersedlen vende hjem for at hvile på lavrbær; vist er det lykkeligt, når et kærligt, elsket hjem modtager dem; men jeg misunder dem ikke. Jeg takker Gud af et oprigtigt hjærte, at deres lykke ikke blev min lod, medens han beskar mig en langt større. Ikke kan jeg rolig og uforstyrret opofre mig til eksamenslæsning, og urørt af ilden, der både renses og brænder, vende hjem; jeg måtte ud iblandt folk, og tiden koster det mig; men var det end hele år, vilde jeg dog regne det til vinding. Lykkeligere stilling kunde jeg ikke opnå, ikke tænke mig. Det er ikke min lyst at fylde breve med fortælling om, når her var gilder og selskaber, men dog må jeg fortælle, her idag har været middagsselskab, ikke for at opregne de 7 à 8 delikate retter, eller Champagner-skålerne med de 2 à 3 andre slags vin; jeg har aldrig sværmet for mad, og gör det meget mindre nu, da jeg måske er lidt forvænt, men for at fortælle Dem min glæde at have tilbragt en halv dag i et selskab, hvis lige Danmark ikke kan opvise, og som jeg aldrig för har set samlet, skönt jeg mange gange har set og talt med de fleste blandt dem særskilt. Skulde jeg være dansk af æt, og skulde ikke med stolthed se på en forsamling, hvori jeg så Albert Thorvaldsen, Adam Oehenschläger, Jacob Peter Mynster, Anders Sandøe Ørsted, Christ. Molbech, foruden mange andre, der vel fortjænte

at nævnes, dersom de ikke overstråledes af en sådan række?

Thorvaldsen er temmelig høj, fast bygget, tykke hvide lokker hænge ned om hovedet, hans ansigtstræk ere stærkt markerede og en ædel, simpel storhed står skrevet i ethvert; öjet er ægte nordisk, dunkel blå som kærminden; de portrætter man har af ham, ligner ham, på det nær, at han er bleven lidt federe. Hans hænder ligne bedstefaders i Svendborg; man ser, han tjæner sit brød med dem. Hans stemme er stærk og dyb, men han taler temmelig rolig og endog sagte, træder frem i det hele med en beskeden værdighed, ikke uden ædel selvfølelse. Sit modersmål taler han så rent; at man kun sjælden kan mærke han har tilbragt sin meste tid uden for sit fødeland! — Til hele Danmarks også min glæde bliver han formodentlig i byen vinteren over, og jeg vil da, håber jeg, oftere få lejlighed at se ham. Så længe han er her, tager jeg ikke fra Rosenvinges, blev han her så 2 år.«

En Söndag i slutningen af Januar 1839 var der — som det jævnlig skete — stort selskab hos Rosenvinges: J. P. Mynster, H. C. Ørsted o. fl. samt nogle udlændinge. Efter at de ældre var bleven arrangerede ved spillebordene, begyndte de unge at lege ordsprogsleg. Det parti Br. var på, vilde fremstille »åndrig«. Den første del af ordet blev naturligvis repræsenteret af en »ånd«; den anden del udførtes, fortæller han, på følgende måde: »Der blev oprejst en trone, behængt med skarlagan; på den skulde en sultan sidde, og jeg skulde være sultanen. Ved min side stod på en broderet pude en sølvbakke, fuld af guldstads og mønter, som jeg gavmildt uddelte til den knælende mængde, med en meget nådig men dog kongelig nedladenhed. Den unge professor Martensen var imellem mit folk, og da jeg nok vidste, hvor skoen trykker de unge professorer, tilkastede jeg ham en håndfuld penge, som han med begærlighed opsamlede. For end mere at bevise ham

min bevågenhed, hang jeg hans kone en tyk guldkæde om halsen. Jeg håber, han vil gengælde mig, når turen kommer til ham at være nådig.«

Endnu en berömt mand lærte han at kende, om ikke i Rosenvinges hus, så dog ved hans hjælp. Det var Steffens, der var kommen til Danmark efter særlig indbydelse af Christian VIII, for at overvære kroningshöjtidelighederne i Juni 1840. Da Rosenvinge kort efter foretog en rejse til Tyskland, bad han Br. aflevere en bog til Steffens. Den bekendte mand tog meget venlig mod det unge menneske og trykkede hans hånd. »Det sitrede gennem mine årer«, fortæller Br., »da min hånd hvilede i hans . . . Dagen i forvejen havde jeg hørt hans afskedstale i solennitetssalen. At hans foredrag for 38 år siden havde begejstret Danmarks og senere Tysklands ynglinge, det kan jeg begribe; ti endnu oldingens begejstrede mig.« Hans kone og hans datter Clärchen var på en gennemkørsel inde hos Rosenvinges i Lyngby; »de talte alle godt Dansk.«

*

*

*

At Br. skulde studere teologi, betragtedes som en given sag. Han tog da også fat på dette studium, så snart han var færdig med anden eksamen. Den første mundsmag lader ikke til at have smagt ham rigtig; det var forelæsninger af Hornemann over »exodus« [2 Mosebog, »udgangen« af Ægypten] og af Engelstoft over den jødiske historie. »Det er«, siger han i dagbogen (8. Decbr. 1836), »egentlig historie jeg har begyndt at lægge mig efter; den var stedse min lyst.« Her møder vi den videnskab, som gennem lange tider skulde for ham blive en farlig medbejler til teologien.

Med hensyn til forholdet imellem det teologiske fakultet og de studerende fortæller han i et brev (Nov. 36): »Det er unægteligt, at den störste del af studenterne hælde til — om ikke Hohlenbergs, for det

er nu en ren hedning — så dog Clausens mening. I sine offentlige smukke taler og prædikener, som han jo også har udgivet nogle af, svæver han også hen over hovedgenstandene i dejlige men i hans mund billedlige udtryk, som enhver kan tage for, hvad ham godt synes. Den største del hælder vist nok til ham, men dog er der mange af gammel tro. Man træffer mange som Grundtvigs tilhørere.«

Under sådanne forhold var det ganske naturligt, om den videnskabelige kritik af den hellige skrift (særlig det gamle testamente) mer end én gang kaldte tvivlen op i ham. »Hvorledes egentlig nutidens boglærde mene det med det ny testamente«, udbryder han en gang (dgb. 19. Febr. 37), »véd jeg i grunden ikke, da jeg ingen forelæsninger derover hører, men af de tre over det gl. testamente jeg hører, véd jeg, hvorledes de mene det med dette. Al deres fortolkning går ud på at kuldkaste, hvad jeg har hørt af min kære bedstefader, hvad min elskede moder af sand og urokkelig overbevisning lærte mig, og hvad jeg troede. Og, ak! der gives øjeblikke, da det lykkes dem alt for vel. Fornuften frister mit hjærte, som slangen Eva... O, skulde det virkelig være blændværk, indgroet fordom, som jeg ej turde afkaste? Eller er det djævelen i slangens skikkelse, som sidder på kundskabens træ og vil forføre mig? ... O, der gives øjeblik, da jeg tvivler, da det stormer i mit indre, og ak! klippen er ikke urokkelig. Og når jeg da hører den fast overbeviste Kierkegårds grundige forelæsning¹, læser Kingos og Grundtvigs sange, ser kristendommens mageløse virkninger i 1800 år, og — tænker på min moder, da viger fristeren bort, dog kun for atter at komme stærkere end før... Og dog siger en indre stemme — det er min samvittighed —: det er ikke blændværk,

¹ Peter Christian Kierkegård holdt 1836—37 forelæsninger ved universitetet over Johannes-evangeliet og de katolske breve.

det er ikke tåge; det er den evige salighed, som den menneskelige syndige natur flyr. Hvor mange tusinder fandt ikke deres salighed her på jorden, deres tabte ro, i troen på Jesus. Men fristeren svarer: »Har da muselmanden ikke også været rolig, og set døden tryk under øjne, i fast tro på sin profet og hans himmel? Men nej, det kan ikke være muligt, ej med en sand kristens ro og hengivelse! O nej, kristendommen må være kommen fra Gud selv . . . Herre Jesus! har du lidt for syndere, led du jo også for mig. O, jeg synder! forbarm dig over mig!« —

Ved udgangen af 1838 var han kommen igennem de teologiske discipliner i første omgang, og skulde nu i lag med anden; men han indrømmer (dgb. 26. Febr. 39), at det ikke er med videre lyst han tager fat på den; »ej fordi teologien har tabt det mindste af sin interesse for mig. Den har vundet i høj grad, men ikke ved dette kollegie-læsen, der er mig dræbende kedsommeligt.« Den store interesse bliver dog lidt tvivlsom, når han fortsætter: »Jeg læser ej med ret opmærksomhed. Hvert øjeblik træffer jeg mine tanker på fremmed gebet, hos Lessings Laokoon, Heibergs Perseus eller min egen fremtid.«

Trods alle hindringer gik det dog så jævnt fremad mod embedseksamen. I sommeren 1837 fik han P. Chr. Kierkegård til manuduktør, og det var et heldigt fund; ti netop den sommer gik det ualmindeligt trægt med teologien. Men Kierkegård kunde sætte ham i gang, hvad enten de sad sammen på K.'s værelse i St. Kannikestræde eller de tog sig lange spadsereture langs med søerne.

Til sidst, i slutningen af 1840, nærmede den afgørende time sig. I den tid, som gik umiddelbart forud for eksamen, var han »træt og ked af det alt«. Grunden hertil var ikke blot de almindelige ubehagelige fornemmelser som går forud for en eksamen. Der var noget andet med i spillet. Drømmene om en elskelig

kvindeskikkelse og opvartningen hos »videnskabernes dronning« kom stadig på kant med hinanden. Enhver kedsommelig væntetid får imidlertid en gang en ende, selv den der går forud for en eksamen, og d. 27. Decbr. kunde han skrive i dagbogen: »Altså er da endelig dagen for døren, jeg så længe ønskede; i morgen begynder den skriftlige teologiske eksamen. Bange er jeg egentlig ikke, uden netop fordi jeg ikke er det; jeg frygtede altid for dem, der troede blindt på deres lykke. Dog, jeg tror jo heller ikke blindt. Jeg føler meget vel, at var jeg uheldig, kunde det godt gå mig galt; men jeg trøster mig ved, at jeg har anvendt min tid ganske godt, og overlader resten til skæbnen — det er: Herrens styrelse . . . det er ikke blasfemi her at tale om Herrens styrelse; ti efter vore forhold er det jo mit livs hele velfærd, hvorom tærningerne skal kastes.«

Angående den skriftlige opgave i kirkehistorie¹ fortæller han således i et brev til forældrene: »Ved denne var jeg især ret på min hylde; jeg skrev en afhandling om min kære Augustin, mit ideal i kirkehistorien, næst efter Pavlus, ved siden af Luther og tæt foran Grundtvig, på 1½ ark, som jeg endnu kan memorere ord for ord, så levende stod den for mig, og som jeg ved lejlighed vil nedskrive, for, om De har lyst, at sende Dem det til at læse igennem . . . Den begyndte således lille mutter: »Alle store mænd have deres mødre at takke for deres storhed, siger Schiller, og det er ikke i den kristne kirkes historie, man sidst skal søge eksempler, for at bevise sandheden af denne sætning, osv.«

I tiden mellem den skriftlige og den mundtlige eksamen gik han i en vis spænding, »ikke fordi jeg jo

¹ Den lød således: Efter en fremstilling af Aur. Augustins liv og karakter vises, hvilken indflydelse han har udøvet på kirkelæren og teologien i middelalderen.

nok følte,« skriver han i dagbogen (d. 14. Jan.), »at mine afhandlinger qualificerede sig til at erklære mig for *maturus* [moden], men fordi jeg vidste, hvor meget de afvege, ej blot i grundsætninger, men især i form, fra de 4 ældste professorers. Et frit levende foredrag med næsten Grundtvigsk negligence er ikke det, Clausen fordrer af en strængt videnskabelig afhandling . . . Når man er ædru prosaisk, smiler man ad Chlodovig, når han lover ved Zulpith at tjæne de kristnes Gud, hvis han gav ham sejr . . . Og dog, når vi selv ere i nød, og har mod at tale til Herren som et barn til sin fader, da gøre vi alle som Chlodovig; også jeg bad ret inderlig til Gud at give mig sejr, og da berede mit hjærte og danne mig til sin værdige tjæner; og hvorfor tör jeg ikke tro det, han hørte min bön og min fromme moders daglige bön; derfor sank jeg på knæ og takkede ham og stammede med glædestårer:

På dig alene
 jeg sætter al min lid,
 dig vil jeg tjæne
 min hele levetid.«

»Om aftenen [för den mundtlige eksamen, d. 20. Januar] var jeg efter skik og brug omkring at hilse på herrerne [professorerne]: Hohlenberg gned hænderne — han frøs nemlig — og sagde: »Ja, efter det skriftlige kan man kun formode, vænte og håbe det bedste udfald.« Engelstoft fortalte mig, at mine afhandlinger over G. og N. Test. var skrevne med en klarhed i tanken og bestemthed i udtrykket, der havde gjort ham det en fornøjelse at læse dem. »Men deres historiske« (om Augustin), vedblev manden (der ikke er fri for at være — hvad Rosenvinge kaldte ham, da jeg fortalte ham dette — en prosafigur), »har jeg fundet lidt konstig.« »Konstig?« gentog jeg langsomt, og betragtede den lille professor spørgende. »Ja,« svarede han, »den vidner om et stærkt åndeligt liv,

som jo altid tiltaler; man føler, De interesserer Dem levende for mandens individualitet, men — for et roligt historisk foredrag var den for begejstret.« Martensen kænder jeg bedst, da han tit kommer til Rosenvinges; han var her aftenen før, og spurgte just, hvorledes jeg befandt mig »am grossen Vorabend«. Da Rosenvinge hørte det, sagde han, det glædede ham, at jeg stod så godt; han havde været overbevist om, det vilde gå således, men var bleven lidt urolig, da jeg selv ej havde været rigtig tilfreds med mine afhandlinger. »Det er dygtige folk aldrig,« svarede professoren; jeg bukkede. — Derpå sov jeg godt, stod op og gik min tur på volden, drak min te og placerede mig så på stolen ved det grønne bord. Hohlenberg eksaminerede først på Latin i profeten Zacharias 11,⁴ osv., dernæst Martensen i 1 Cor. 2,⁶—3,⁴, også på Latin; Engelstoft i kirkehistorien om bodsvæsen gennem middelalderen, aflad og reformationen osv. Jeg sad just og legte med mine handsker, og hør nu en malheur; jeg taber den ene under bordet, og glemmer at tage den med, da jeg gik. Da jeg kom igen til Clausen, böjer jeg mig og tager den op, men mærkede til min skræk, at mine bukser springer tværs over det ene lår; det var en skrækkelig situation; jeg synes auditoriet bag mig lo. Med det bare ben sad jeg på den kolde rørstol, og dækkede hullet, så godt jeg kunde, med kjølenskødet, mens jeg af moral og dogmatik skulde gøre rede for de gamle græske skolers lære, for Kants og Fichtes, for Augustins do.; imidlertid gik det meget godt, indtil Clausen vilde have mig til at tilstå, at *formula concordiae*, det yngste af de Lutherske symboler, var for stræng. Vi pruttede en stund med hinanden, medens jeg bestandig sad og tænkte på, om jeg skulde vende ryggen og hullet mod professorerne, når jeg gik, eller gå baglængs. For at gøre ende på pinen, blev vi enige om, den kunde have været udtrykt lidt mildere, og jeg var så heldig, at min kappe hængte i

nærheden, så jeg slap bort, uden nogen mærkede, at det havde kostet mig et par sorte bukser . . . Klokken 2 læste pedellen op af protokollen: Carl Joakim Brandt, *laudabilis*« [1ste karakter].

D. 12. Februar aflagde vi så kandidateden. »Clausen holdt først en meget net tale; derpå overrasktes os hver en skreven formular, der lød så: »Jeg, N. N., sværger og lover helligt: »at anvende al min flid på at bevare den kristelige lære i sin renhed, og at forfremmes i kristelig indsigt og en tro der er virksom i et sandt kristeligt levned. Så sandt hjælpe mig Gud!« Denne oplæste hver for sig efter rad med oprakt hånd. Det greb mig så meget mere, fordi jeg ikke havde ventet det højtidelige præg, handlingen havde, og Gud er mit vidne, det var ikke min læbe, der talte, det var mit hjærte, der svor for hans åsyn. Jeg havde tit gentaget dette løfte på mit kammer, gentaget det, når jeg tænkte på min moders bønner, gentaget det ved min bedstefaders lukkede kiste, og nu, da det offentlig blev mig affordret, stod alle disse øjeblik levende for min sjæl.«

*

*

*

I dagbogen for d. 2. August 1838 findes følgende bekændelse: »At jeg kom til Fyn med en forkærlighed for Københavns piger, kan jeg ikke nægte, hvor nødigt jeg vilde tilstå det. To års daglige omgang gör meget, og man kan vænne sig til at leve så længe i støv, tror jeg, at man glemmer rent, hvor kvægende den friske luft er. Jeg var næsten vant til den tanke, at en pige der skulde gøre en mand lykkelig, måtte være opdragen i den højere klasse, uden at betænke, at denne politur i de fleste tilfælde er dyrekøbt, når så tit etikette sårer karakterens sandhed, føleri kvæler hjærtets friskhed . . . At blive Københavner kan man lære — men blive landlig — om jeg tør bruge ordet

F. Rønning: C. J. Brandt.

4

i den betydning — kan ingen Københavner, tror jeg.«

Anledningen til disse betragtninger var et sommerbesøg (1838) i Østrup og Vigerslev præstegårde, med deres idylliske landliv. Hvad der spirede frem i denne sommer, kom imidlertid ikke til at sætte frugt; allerede i April det følgende år skriver han: »Hvad nytter det at dølgge for mig selv, at nu . . . er hele det fynske sommerliv, med al dets idylliske tillokkelse, trådt stærkt i baggrunden, eller i det mindste føler jeg, at jeg meget vel kunde finde mig hjemme i København.« Det billede der havde begyndt at danne sig i hans sjæl, var bleven udvisket af et nyt indtryk, der kom fra »den store stad«, med dens falske etikette, osv. Også dette nye billede udviskedes dog efter nogen tids forløb. Så kom endelig den rette.

Medens han en tid læste i mad. Bøttchers pige-skole, blev han en gang, i slutningen af 1839, indbudt til et selskab i familien. Han så der en ganske ung, meget smuk pige, en jfr. *Dorothea Henningsen* (Datter af urtekræmmer Frants Peder Henningsen), som han straks følte sig fængslet af. Han så hende først igen efter et halvt års forløb, atter hos Bøttchers; da var hun stille og sørgmodig, hun havde nylig mistet sin fader. Senere var han så heldig af og til at træffe hende på gaden. Men det eneste sted, hvor han kunde tale med hende, var hos Bøttchers, og det endda med lange mellemrum. Endelig lysnede det. Midt i Febr. 1841 stod der en dag en karl i hans værelse og afleverede en seddel; »den var fra Henningsens« mældte han. »Jeg blev bleg af overraskelse«, fortæller han i dagbogen, »og atter rød; jeg vilde knap tro mine öjne — en balinvitation til på Løverdag, skreven af Theodoras egen hånd.«

Da han efter ballet aflagde den reglementerede visit, fik han af fru Henningsen en indbydelse til at besøge dem. Den indbydelse skulde ikke blive ube-

nyttet, lovede han sig selv. Allerede 3 dage efter tilbragte han den første aften hos familien, og blev snart en jævnlig gæst i huset, læste op for dem (Valdemar d. store og hans mænd) og var snart som hjemme. Som skik og brug er, var folk et stykke forud for de pågældende, så at Br. jævnlig modtog lykønskninger til sin forlovelse med den smukke Dorothea Henningsen. Selv var han klar over sine følelser og, troede han, også over hendes — og hvorfor så vente? Han bestemte, at den førstkommende skærtorsdag skulde slaget stå. Men det var der over 14 dage til; det var ikke til at holde ud. Så blev det afgørende tidspunkt flyttet frem til Lördag för Palmesöndag. Men alle de fornuftige planer og beregninger gik fuldstændig i stykker. Om aftenen d. 27. Marts (1841) fik han det indfald: hvad om du nu gjorde det straks. Som tænkt, så gjort. En dreng blev afsendt med den vigtige skrivelse, og næste formiddag kunde han skrive i dagbogen: »Hun er min, og jeg er lykkelig!«

Forlovelsen varede i 4 år. En forårsdag, d. 9. Maj 1845, stod de sammen foran alteret i Vartov kirke, hvor Grundtvig talte over ordene: Hvad Gud almægtigste har sammenföjet osv.¹ Deres første hjem var på hjørnet af Lavendelstræde og Mikkalbryggersgade; det lå dejlig nær ved Vartov, og det blev derfor snart en fast skik, at gode venner fulgte med hjem fra kirke, for i »dukkeskabet« — som de for spøg kaldte det — at drikke en kop kaffe og tale om, hvad der var oppe i tiden.

¹ Grundtvig indskærpede i anledning af disse ord, at »hvad der ikke *hjørte* er forbundet, det er i Guds öjne allerede adskilt«, så skilsmisse kunde være tilrådelig i visse tilfælde (»Kirkelige lejlighedstaler«, s. 255).

III.

I København 1841–56.

Brandt stod nu på det skæbnesvangre punkt, da de dristige, vidtfavnende ungdomsdrømme tårner sammen med virkeligheden; så gøres der prøve på, hvilke af dem der kun var glimrende sæbebobler, som måtte blive til luft ved sammenstødet, og hvilke der er i slægt med virkeligheden, kan tåle berøringen med den, og ævner at sætte spor i dens brogede mangfoldighed. Endnu i begyndelsen af 1842, medens han står lige på grænsskellet, har ungdomsdrømmen sit friske mod; man hører det af følgende digt fra denne tid:

Ja, jeg er ung, og endnu kan jeg gløde,
ej håbet sænket har sin vinge sløv,
ja, jeg er ung, og livet ser i møde
som vår med nys udsprunget bøgeløv.

Endnu min barndoms kække drøm jeg drømmer,
jeg har de gamle toner ikke glemt,
endnu den samme ild mig gennemstrømmer,
og hjærtefrøet er ej dødt, men gemt.

Til dåd, til dåd i livet ånden kalder,
og jeg har ikke overhørt dens røst,
om liden eller stor mig kredsen falder,
jeg følge skal og vandre fren. med lyst.

Han føler sig overbevist om, at vi går en indholds-
svanger tid i møde, hvor der vil blive fuld brug for
alle ædle kræfter:

I horisonten har det længe lynet,
men det var »kornmod« bildte de os ind,
snart, tænker jeg, vil vi for sagn få synet,
blæs op, blæs op, du raske nordenvind!

Jeg lider godt, når tordenrøsten runger
hen over os, og rolig byder: knæl!
Det er mig, som den »Hellig« sjunger,
mens brat forstummer alle kække tunger,
og slave bli'r hver trodsende rebel.

Da dagen gryer, og dens morgenrøde
skal kaste sine lyse stråler ind
i kamrene, hvor nu på dyner bløde
de fleste hvile det betyngte sind.

Hist kun og her en enlig vækker skrider,
og støder højt i Hejmdals gjallar-horn.

.....

Men et halvandet år efter, i September 1843, er allerede adskillige sæbebobler bristede, og han har begyndt at føle den mathed, som følger på en sådan bristen. »Nu har jeg,« skriver han i et brev, »tilbragt $\frac{1}{2}$ år i min nye stilling [som lærer ved Vajsenhuset], og finder mig i alle ydre henseender vel tilfreds, så vel, at min største sorg er, at jeg har det for godt. Det går mig nu, som jeg for har erfaret, at jo glattere banen er lagt for os, des mageligere og mere dovne blive vi. Det er ej blot livet omkring mig, jeg ikke føler nogen deltagelse for. Alt hvad der bevæger sig i tiden, rører mig ikke, og dog er der intet, som giver mig ret til dette fornemme stade: at betragte alt med et satirisk smil; ti heller ikke inden i mig er der ro, [end] mindre kraftigt liv. Jeg er smittet af tidens letsind, ikke at mene det alvorligt med noget.« Og nytårsaften 1843 skriver han: »Jeg drømte dristige ungdomsdrømme,

men nu skille tågerne sig ad.« Og i det nøgterne lys, som nu faldt så skærende skarpt over alt, så han sig selv som så fattig, så fattig. »Gud, vis din kraft i min svaghed,« udbryder han.

»Jeg véd snart ikke«, hedder det senere (6. Sept. 44), »hvorledes jeg er vendt i verden. I mine unge dage drömte jeg om store ting, og lovte mig selv og andre endnu mere; men den sagtnedes med årene, flugten, og jeg måtte bekænde; jeg var dog et hverdagsmenneske, og at det var min største ulykke, at jeg bildte mig mere ind, end jeg kunde svare til. Og nu undertiden dukke de gamle drömme op, og ler ad mig som spøgelse. Havde du måske ret, fader, da du hilste budskabet med min forlovelse med det udråb: »Nu farvel videnskaber og udenlandsrejser og alle mine stolte forhåbninger!« Ja vist havde du ret til at sige dem farvel, men da jeg skød skylden på forlovelsen alene, da gjorde jeg den uret. Ja, jeg elskede — og skulde jeg vælge mellem videnskaben og en ung, en yndig, en elskelig pige — jeg valgte den sidste — og blev rig!«

Det er en tung tid, når sæbeboblerne brister, men et menneske, som der er noget alvor og hold i, lærer dog efterhånden, at de måtte bryde, for sandhedens skyld, og opdager så også til sidst, når der bliver mere ro i sindet, at alle drømmene var dog ikke bobler, men at der blev noget tilbage, hvorpå man kan begynde det nye liv.

*

*

*

Forlovelsen måtte minde ham om nødvendigheden af at få en levevej. Præstestillingen skulde man synes måtte ligge nærmest for hånden. Br. gjorde ganske vist også de indledende skridt henimod den: han gik på pastoral-seminariet i slutningen af 1841, og kom i den anledning nogle gange til at prædike. Hans

første prædiken blev holdt i Holmens kirke (14. Decbr. 41) for pastoralseminariets medlemmer (over 1 Tim. 4,8).¹ Han tog intet papir med på prædikestolen, og var bag efter glad ved, at han havde taget den beslutning; ti, siger han, »når tilhørerne mente, jeg talte så frit, som om jeg havde været en øvet taler, da kom det — næst det at jeg talte af mit hjertes inderlige overbevisning — deraf, at jeg følte, jeg var henvist til min hukommelse eller øjeblikkelige åndsnærværelse. De kan jo nemlig let se, at det egentlige holdningspunkt i en offentlig gudstjeneste, åndens umiddelbare indvirkning, kunde der ved en prædiken som denne, for én samling af 20 kritikere, ej godt være tale om. Desuagtet var jeg ingenlunde kold, indholdet greb mig atter uvilkårligt, og jeg tror også tilhørerne; ti i stedet for, som ellers, straks at rejse sig og begynde at kritisere, herskede der flere minutter højtideligt stille, efter jeg havde sluttet, som om deres forstand ikke ret havde lyst til at kritisere, hvad deres hjerte havde følt. Da Münter¹ endelig brød tavsheden med den bemærkning, at min stemme måske var lidt monoton, svarede Rovsing², der plejer at føre ordet og virkelig er den dygtigste, at denne monotoni, mente han, havde netop gjort foredraget så højtideligt, og var netop det der adskilte den gejstlige veltalenhed fra den verdslige, der havde lov til at deklamere. Sproget fandt de alle var mer end sædvanlig smukt og flydende; der var en rigdom af ideer og fylde af tanker, der noksom viste, at det var udstrømmet af gemyttet selv, men måske stundom bedækkede den klare, bestemte tankegang, en populær prædiken burde frembyde tilhørerne. For resten betroede Rovsing mig senere, at man hørte let, jeg var

¹ Dr. theol. Balthasar Münter, søn af da afdøde biskop Fr. Münter, lærer i homiletik og kateketik ved pastoralsemariet.

² Kristen Rovsing, bekendt skolemand, fra 1853 bestyrer af borgerdydsskolen i København.

dannet i Grundtvigs skole, skönt ingenlunde som kopi af ham; og da jeg ytrede, at jeg skulde se at aflægge det, bad han, ikke gøre det, da han — skönt ingenlunde Gr.'s beundrer — her havde set det smukke og hjertelige af ham, uden at stødes af det originelle og tit bitre. Det koster mig overvindelse, at fortælle al denne røgelse, men jeg véd det vil glæde Dem« [hans forældre].

Det udbytte, han fik af sin vandring gennem pastoral-seminariet, lader ikke til at have været tilfredsstillende. »I dag« skriver han i dagbogen (d. 21. Septbr. 42) »har jeg katekiseret sidste gang, og i går prædikede jeg sidste gang i pastoral-seminariet, og vel er det. Dersom en mand med stor åndelig overvægt ledede øvelserne, kunde de vist nok have sin nytte, men måske tatter andre vanskeligheder, dersom han manglede Münters mildhed og hjærtensgodhed. Nær var vi skiltes som uvenner, og jeg er overbevist om, at Münter ser en ung drage i mig, der stiler i en retning, han ikke ynder. Min tekst var Eph. 4, 1-6, og jeg tog til tema: »Bevarer åndens enhed i fredens bånd«, forklarede åndens enhed som én herre, én tro og én dåb, og udviklede hvert led især . . . Münter var misfornöjet med disposition, anvendelse, udførelse, kort alt. Det eneste han levnedede mig var, at den var skrevet og holdt med varme. Min hensigt var et simpelt vidnesbyrd om evangeliet og dets kraft, til dels holdt i bibelske udtryk; at det ikke kunde behage, hvem der fordrer en eller anden moralsk sentens udtværet under punkt 1. 2. 3. a. b. c. forudså jeg let; imidlertid kom vi ordentlig ind på grundspørgsmålene om retfærdiggørelse, kirkens enhed osv. og var nær kommet i varme bægge. Han mente blandt andet, det havde ligget nærmest at polemisere mod dem, der vilde stifte sekter, kastede brande ind i kirken, for at gælde for store ånder osv. Jeg forstod godt, at han sigtede til Grundtvig, men tog ham våbnet af hånden, for at

vende det mod ham selv, og mente, at havde jeg, skönt saa ung en prædikant, følt mig kaldet til polemik i den retning, da havde jeg måttet bekæmpe den hele vantro; ti den brød åndens enhed og kastede brandfaklen i kirken, og ikke de der stode på samme grund som apostlerne.

Læren om retfærdighed af troen anså han for farlig, og forelagde mig pastorale tilfælde, som jeg imidlertid besvarede overensstemmende med mine grundsætninger, og således som han ikke turde. Det er jo aldeles naturligt, at hvem der ingen erfaring har om troen og dens kraft, ikke tør give slip på gode gærninger, der er deres eneste holdepunkt; men det er ikke mindre tungt, at en præst og 100 af præster i Kristi kirke ikke har den erfaring. Dog, Herren er endnu den samme og vil gøre det godt. Jeg takker Gud, at jeg måtte se den tid, da det atter begynder at dages, og beder ham ret inderlig at måtte tælles blandt høstfolkene han vil udsende«.

Den første gang Brandt prædikede offentlig, var Søndagen d. 2. Januar 1842 i Helligånds kirke over Rom. 3, ¹⁹⁻²⁹. Prædikenen handlede om loven, og skulde vise, »at vi egentlig endnu ere under loven, således som kristendommen almindelig opfattes«. Faste-lavnssøndag (6. Febr.) samme år prædikede han anden gang; det var til froprædiken i Holmens kirke og til aftensang i Trinitatis. Om morgenen syntes han det gik meget godt, han var selv varm, og havde en følelse af, at han havde tilhørerne med sig. Aftensangsprædikenen forekom derimod ham selv tarvelig, og han besluttede, at han ikke så snart igen skulde holde samme prædiken 2 gange på én dag.

Brandt kom ikke hyppig paa prædikestolen i dette tidsrum. Nytårsdag 1845 holdt han sin 9de prædiken — når man regner de to på pastoralseminariet med. Han syntes selv det var galt, da de lange mellemtider bevirkede, at gærningen hver gang kom til at stå som

noget nyt og fremmed. Alligevel prædikede han meget sjældent, også i den følgende tid. Sagen var jo, at præsten, han sad langt tilbage, helt inde i en lille krog, medens videnskabsmanden tronedede i forgrunden.

Om Brandts religiøse udvikling i denne periode får man hyppig god oplysning i hans breve til forældrene; ti her åbnede hans ellers så indesluttede natur sig.

I anledning af en prædiken han havde holdt, udtalte han sig således i et brev (¹⁸/₂ 42): »Det kunde blandt kristne synes ligegyldigt, om de udledede nåden af dåbens bad eller af Guds ånds virkning i ældre år, og det er ingenlunde for at kunne gendrive »Gendøberne«, at jeg skulde forsvare en anden »teologisk« anskuelse, ti sagen er mig alvor, og blir mig mere og mere en hjertesag, hvorom jeg vilde gjerne høre erfarne kristnes råd; ti her er ikke tale om teologi eller lærdes meninger, men om kristendom.

Det gik mig selv nemlig således, at jeg vågnede til bevidsthed om min tro, da jeg under den teologiske forvirring, der omsuser mig fjærn og nær, bad så inderlig til Gud om oplysning og trøst, og jo inderligere jeg bad, des mere mærkede jeg, at det blev varmt og lyst og levende i mit hjærte. Intet lå da nærmere, end at jeg udledte denne opvækkelse, eller hvad man vil kalde det, fra bönnen og fra den alene, og at jeg gjorde den levende »tro«, som skænker livet, til et med de dybe rörelser, vi fornemme i bönnens stund. Følgen blev da, at när jeg ikke fornam disse rörelser, troede jeg, jeg havde bedet ilde, at Gud ikke havde bönhört mig, at jeg manglede troen, og jeg kunde gå flere dage nedtyngtet og pint, uden at være mig nogen grund bevidst.

Det kunde ikke blive skjult for mig, at det var et sygeligt liv, der stemmede lidt med det kraftige trosliv, der går gennem al apostel-skriften, og hvad der foruroligede mig især, og hvad jeg, når jeg var oprigtig, måtte tilstå var sandt, det var, at »opbyggelses-skrif-

ter« tiltalte mig mer end »Guds eget Ord«, hvor meget var mig dunkelt, så skönt jeg som teolog var ortodoks, stod dog mange ting i skriften uden for mig som en død kundskab, jeg ikke *kunde* gribe og ikke *turde* forkaste. Især sakramenterne, navnlig dåben, forstod jeg slet ikke; ti da jeg ikke, af dunkelt instinkt som teolog, kunde tåle den nedsat til en smuk kirkelig skik, begreb jeg ikke, hvorfor skriften og kirken lagde så stor vægt på den; det forekom mig, at en udøbt, der havde lært at bede, kunde have samme tro som jeg, og føle sig i bønne lige så salig.

Således er det gået mig i flere år, indtil jeg blev bekendt med Luther; han tiltrak mig slet ikke i begyndelsen, han var mig næsten for »stærk«, og hans paradokser stødte mig næsten bort; men jo mere jeg læste hans skrifter, jo mere begyndte lyset at dæmre. Han spurgte sin kone en gang: »Er du hellig?« »Ak,« svarede hun, hvad jeg og mange havde svaret. »hvoreledes skulde jeg arme synderinde være hellig!« Luther vendte sig til Melancthon og Amsdorf med de ord: »Se, der har vi igen noget af den papistiske surdej! (at frelses ved »gode gerninger«) og atter til Catharina: »Er du ikke *døbt*, og tror at Jesus Kristus har forløst dig? Er Guds nåde dig da ikke nok?« — Dette ord slog mig som et lyn; Luther havde der netop trykt mig på min ömme byld: Guds nåde var mig ikke nok«.

(Brev af 26. Marts 1842). »I går hørte jeg Grundtvig holde den smukkeste Langfredags-prædiken, jeg har hørt i mine dage. Kirken var, som da alle kirkerne i København på de fleste helligdage, aldeles fuld. Dronningen, som hører ham mere og mere hyppig, var der også. Tante i Filosofgangen fandt også, det var en fortrinlig prædiken; det lader sig i det hele ikke nægte, med mindre grunden skulde ligge hos mig selv, at hans prædikener tiltage bestandig i fylde og inderlighed. Dog er det muligt, at grunden ligger hos mig selv; der var en tid, da ingen prædiken tiltalte mig, når den

ikke talte om mit eget personlige forhold, det vil sige af den slags, man almindelig kalder »opbyggelige«, og jeg tror, det er Grundtvidens almindelige smag, det vil sige så manges som der har nogen. De komme i kirke efter 6 søgnedage og fordre, at præsten skal stemme dem og — jeg måtte sige — opskrue følelsen til den bestemte højde, og vore præster i almindelighed gøre det efter ævne, ved at begynde fra jorden med en enkelt dyd eller last, og så gå så højt, som de selv ævne; men var der et sandt kristeligt liv i menigheden, da skænkede den dem disse udviklinger, som enhver tilhører glemmer inden Mandag morgen, og fordrede oplysning i troen selv, til videre uddannelse af denne og til bestyrkelse. Jeg ser godt, det er en vanskelig sag, ja har til dels selv følt det, de få gange jeg har prædikeret; man véd man er omgivet af tilhørere, hvoraf de færreste bringe andet med end ørerne, for hvem man begynder forfra, som et slags missionærer; men på den anden side blander sig en slags vantro i denne måde hos præsterne selv; havde de selv den fulde tillid til Guds ords kraft, da forkyndte de det rent ud uden omsvøb og beviser o. s. v.. som tvært imod svække troen, hvor den vakler, som oftest. Dette gör Grundtvig, men de som ikke tro, kan derfor som oftest ikke forstå ham, med mindre de have mod og udholdenhed til at blive ved at høre ham. Da kommer det af sig selv, netop fordi Guds ord selv har kraft«.

(Brev af 23. Decbr. 1842). »Ja er det ikke så, at det er, som om kredsløbet af de kristelige fester afbildede vort liv lige fra barndommen til den modne alder; at Julen er barndommen, da vi i vort kristelige hjem høre forkyndelsen af frelserens komme, og sætter lid til englens forsikring, at der er bragt jorden fred, uden at bryde vort hoved videre, om det også kommer os til gode, fordi den uforstyrrede glæde ikke tillader os nogen tvivl; men derfor kunne

vore julesange aldrig være barnlige nok, og juleprædikener aldrig simple nok, og enhver betragtning som henhører til de senere festdage og en modnere alder, burde ogsaa gemmes til disse; thi vel er det sandt, at enhver kristen godt kan holde Langfredag eller Påske i Julen, og i det mindste ikke undlade at mindes dem, men derfor er det lige vist, at når kirken har en særegen fest for barneglæden i Herren, da skal dens karakter ogsaa holdes vedlige; og derfor traf både den gamle munk og Luther meget bedre Jule-tonen, da de sang: »Et barn er født i Betlehem« og »Fra himlen højt komme vi nu her«, end Brorson f. eks. i hans i andre henseender ellers smukke salme: »I denne søde Juletid«.

At man for resten nu til dags så meget savner denne Jule-forkyndelse i kirkerne, og derimod hører så mange overflødige refleksioner, som enhver troende kristen meget bedre kan gøre sig selv, ligger vistnok dels hos præsterne, men virkelig fornemmelig hos folk selv, fordi selv kristelige præster véd, hvor lidet de tør forudsætte et privat kristeligt liv, som altid må udfylde den offentlige gudstjeneste, og nu vil gøre alt med denne, hvad naturligvis er umuligt, og berøver derved denne al sin karakter, gør den til en privat hus-andagt og moraliseren, i stedet for en *kirkelig gudstjeneste!*

Det er i vinterens hjærte, vi holde Julen; der er ingen blade på træerne, og markerne ligge øde, men børnene ænse det ikke; og hvorledes kunde de savne det, når juletræet står smykket med lys og gyldne frugter; det er jo barndommens skat at leve i det nærværende; vi tabte den, men fik mindet og håbet til erstatning; men se, når dagene længes, da vinteren strænges: der følger en kold tid oven på barnealderen; det er ikke for intet at »hengel-årene« ere ilde ansete, og de vare længere end vore »unge herrer« i almindelighed tilstå; det er en åndelig fastetid, og hvad enten den kommer sent eller tidlig, ufristet går ingen gennem ørkenen; men jo nærmere vi komme Jerusa-

lem, jo trangere blive vi om hjertet, og der kommer vist en tåre i mangt et øje, når han i det fjærne hører folket og börnene råbe hosianna for ham, som kommer i Herrens navn; det er, som barndoms minderne rørte sig i vort bryst, som om det længtes efter igen at smelte i hans lys, hvis stjerne vi en gang havde set; men ak, hjertet er så hårdt, og verden ler jo ad vore bløde følelser, så vi forsikre kæk: »Vi kænde ikke dette menneske!« men i lön græde vi og finde ikke ro, för vi have knælet for korset, og sukket: »Min herre og min Gud!« Da knuger ret Langfredags-sorgen brystet, og med Maria Magdalena sukke vi i støvet:

mine synder, dine domme,
bundløst dyb at tænke på —

men för vi endnu tör rejse hovedet, kalder Herren ad os med røsten, som fordom: »Maria!« og den tunge sten ruller bort fra hjertet, fordi Herren er visselig opstanden, og vi oprejste med ham. Det er dette budskab, når det når hjerterne, der »bryder som den gyldne sol gennem den kulsorte sky«. — . . . Påskesalmen, det er hjertets sejrssang, når de tunge lænker briste, og de tykke skyer skilles ad; se derfor atkaster jorden dem også, og luften mildnes, ti det er blevet forår i vort hjærte, og mark og skov er klædt som *håbet*, og fuglene synge og de små blomster komme frem. Og blive vi end lidt [bedrøvede], når vi have fulgt Herren ud til Oliebjerget, og stirre efter ham, [da de føre] ham bort, så trøste bönnens engle os, at han vil visselig holde sin gode [forjættelse], og vi fornemme det grant, når hans ånd daler over os og bliver med os, og gör ordet levende i vort hjærte og i vor mund, og skaber en levende lovsang paa vore læber! Men ak, er det ikke klagen, at næppe står skoven i fejreste grøde, med Pinse-maj og skærsommer, för bladene alt gulne og agrene blegne! Men ingen klage fra troende læber! ti de gulne til høsten,

og når vor jordiske klædning falder, som løvet i efterår, da gælder blæstens klage ikke os, ti vi ere indgåede at berede os til det nye år, og holde Julen med englene i himmelen!«

(Brev af 20. April 1844). »Kæreste forældre! Påskedag til højmesse hørte jeg første gang i mit liv — ja De må vel studse, jeg skal forklare Dem grunden siden — professor B., den gamle rationalistiske præst ved Garnisonskirken, almindelig for sin forfængelighed kaldet »Vor Herres kammerjunker«; det vil sige, jeg hørte begyndelsen af hans prædiken; da han var færdig med indledningen, om natten og morgenduggen og tågen og fantasierne, og havde opstillet sit tema »at betragte Herrens opstandelse som solens opgang«, blev det mig for pinligt; jeg kunde ikke mere udholde den tanke at stå som tilskuer ved en komedie; jeg skammede mig over mig selv og gik«. Det var ikke selve æmnet, som stødte ham, men den udlæggelse det fik. Han kunde godt selv sammenstille Herrens opstandelse med solens opgang eller vårens frembrud. Det er ham altid en lyst og en glæde, »at se på de små blomster, der aldrig have tvivlet, men komme hvert år fornyet frem; kan Herren kalde liv i den tørre rod, da kan han sandelig også sanke mine hensmuldrede ben, og danne støvet til et billede efter hans herliggjorte legeme, ti vi ere dog meget mere end dem. Eller er det måske for sanseligt således at klamre sig fast om opstandelsens håb? Ja lad andre dømme mig strængt, som er stærkere end jeg, men jeg tilstår frit, det er min kæreste glæde at måtte se Herren med disse mine øjne, når de fik mod til at løfte sig, og høre ham med disse mine ører kalde på mig ved navn, som han kaldte: Maria! i haven. Og nu vore venner, ja elsker én sin ven under anden skikkelse end den han kender og har set: o dersom jeg mødte ham for tronen, om han så var klædt i lysets glans, men lignede ikke den, jeg havde set og haft kær, — jeg

kendte ham ikke, han vilde anden gang være død for mig. Taler jeg sanseligt og tænker jeg sanseligt, da taler og tænker jeg dog som et menneske, og det véd jeg, at først med denne tro er opstandelses-håbet blevet levende i mig, ti det er Herrens orden: tro, håb og kærlighed, først troen, så håbet, sidst kærligheden, men den er dog den største, og i den kommer vi sjældent meget vidt.

Der er ingen tale, som keder mig mere end den om »rene ånder«; ti derved forstå folk i almindelighed kun luft eller rettere ingen ting, og det kvalmer ordentlig for mig, den umage så mange gøre sig for at indpræke børn, at Gud er en ånd \varnothing : et usynligt væsen uden legeme. Tømmere forklaring på ånd kan man næppe tænke sig, og dog er det den, der spørger i tidens hjærne; ti vistnok har Gud intet støvlegeme, men er sønnen hans udtrykte billede og vi skabte deri, da må han dog visselig have en skikkelse, om endog *vore* øjne ikke *nu* kan se den. At begynde religionsundervisningen dermed, er at begynde med at undergrave troen på Gud; ti et sådant luftigt væsen bryder intet barnehjærte sig om, og mindst de, der mest elske deres jordiske fader og moder«.

*

*

*

Det er et menneske, som er alvorlig greben af kristendommen, der taler sådanne ord som de oven for anførte, og da nu dette menneske tilmed var teologisk kandidat, med betingelser for at blive en god prædikant, med en fader og en moder, der inderlig ønskede at se ham som ordets forkynder, og sidst men ikke mindst var — forlovet, skulde man tro, at for ham måtte præstevejen være den slagne landevej. Af og til kunde han ganske vist også drømme om en idyllisk præstegård ude i en stille afkrog. Og i et alvorligt øjeblik kan han udbryde (brev af 2. Juli 41): »Derhen

stunder mer og mer min hu og min længsel, at forkynde Guds nåde, evangelium om hans fred, den sande, den eneste hjærtedefred, og når det bliver levende i mit hjærte, synes mig, han har selv lagt ordet på mine læber«. Men han tilføjer så: »kun af hjærtets overflod kan munden tale, og når det bliver koldt, gruer jeg for at påtage mig dette ansvar. Kæreste moder! bed for mig og med mig; vil du ikke vande den spire du plantede, at kærnen må give vækst? Verdens kranse have tit fristet min sjæl, men tabe bestandig i glans for mine øjne, og jeg lystede langt hellere at bo i teltet hos Monicas søn. Det er en bevæget tid, der mer og mer tyr tilbage til de gamle stier og fædrenes pavluner. Høsten er stor, o, at jeg også måtte kaldes til at være blandt arbejderne, det er mit gladeste håb, det er mit hjærtes inderligste bön. Bed for mig, kæreste moder! bed for din søn og styrk mig ved din tale«.

Br. nævner her de to kræfter, som drog ham bort fra præstestillingen: frygten for ansvaret og den videnskabelige drift i ham, og denne fik i årenes løb mere og mere magt over ham, så at det kom til at vare næsten 20 år, inden han drog ud til ungdomsdrømmen: den idylliske præstegård på landet.

Da han foreløbig ikke vilde søge præstekald, måtte han tænke på en levevej i København. Hans elev, Rosenvinges søn, kom ind i Metropolitanskolen i Oktober 1841, og Br. stod altså nu ledig på torvet. At han havde stor gavn af opholdet i Rosenvinges hus, det følte han klart, og det var ikke uden vemod, at han forlod det. Han havde ganske vist undertiden følt sig ene, fordi han ikke fuldstændig kunde »assimilere sig« med familien og dens nærmeste omgangskreds, hvad han til dels gav sin indesluttede karakter skylden for. Men, skriver han i dagbogen, »jeg skal aldrig glemme dette hus og disse 4 $\frac{1}{2}$ år, og ønsker intet ivrigere, end at måtte kunne vise Rosenvinges, hvor meget jeg føler at skyldte dem«.

Rosenvinge var meget elskværdig mod Br., og bad ham blive foreløbig i sin hidtilværende stilling. Det endte med, at han blev der endnu 2 år, til April 1843, i hvilken tid han fremdeles skulde have opsynet med sønnen. Men det tog ikke megen tid, og han kunde derfor ofre sine fleste kræfter på sit videnskabelige studium. Han prøvede flere gange på at komme ind i en eller anden virksomhed; han søgte således om at blive assistent ved universitetsbiblioteket, men en anden blev foretrukken; han prøvede på at få plads ved en eller anden skole, og var en gang så mismodig, at han endog tænkte på at tage bort fra København, som huslærer hos stiftamtmand Bardenfleth i Odense. Men hans kæreste, Grundtvig og hans videnskabelige arbejder bandt ham til byen, og i begyndelsen af 1843 lysnede endelig udsigterne for ham. Der blev en lærerplads ledig ved Vajsenhuset, og Br. indgav en ansøgning om den. Af Rosenvinge havde han fået en meget rosende anbefaling. Han fik pladsen, og skulde fra den 22. April undervise 4 timer daglig i religion, historie, geografi og Dansk. Lønningen var 350 rdl. årlig. Desuden havde han nogle private undervisningstimer. Han opgav nu sin stilling hos Rosenvinges, som han jo kun havde betragtet som midlertidig, til han fik noget fast.

Sit arbejde i Vajsenhusets skole blev han efterhånden rigtig glad ved. Selve direktionen — Stemann og Mynster — havde lærerne intet at gøre med, og inspektøren, Rung, var, skriver Br. »den föjeligste sjæl, jorden har båret, der lader os skalte og valte efter lyst, det vil sige med hensyn til undervisnings-metoden, hvad der er den störste fordel ved en skole, dersom det alt skal gå med liv og lyst, NB. dersom lærerne selv vil det gode, som jeg tror er tilfældet her med alle. Hvad der højlig forøger behageligheden er rigtig nok den broderlige enighed mellem disse«. Blandt dem var hans to fætre Peter og Ferdinand Boesen; disse dannede i forening med nogle andre et »kandidat-sel-

skab«, hvortil også hørte Harald og Peter Boisen, C. Christiani, L. Helveg o. fl.

Skolegærringen tog kun halvdelen af hans arbejdstid, og han fandt derfor god lejlighed til videnskabelig sysselsættelse. D. 8. Decbr. 1836 skriver han i dagbogen: »Det er egentlig historie jeg har begyndt at lægge mig efter; det var stedse min lyst«. Det er sandt, det var den i hans tidligere dage, og det blev den ved at være til det sidste. Filosofien derimod havde hverken da eller senere noget videre tiltrækkende for ham. Han var i 1839 en tid medlem af et selskab, Palæstra, stiftet af unge studenter. Der skulde man øve sig i den ædle disputere-kunst. Men det første møde, Br. overværede, lader ikke til at have givet ham videre mod på filosofien. Det var jo den gang i Hegelianismens blomstringsperiode, og derfor summede det om ørerne, med »faser og permanent og immanent og præsent og subjektivitet og mediere og manifestere og creere og objektivere og emanere osv. osv«. Der skulde ganske vist en kraftig filosofisk appetit til for at kunne binde an med en sådan kost; men den appetit havde Br. ikke. Den eneste form, hvorunder filosofien havde noget tiltalende for ham, var i dens forbindelse med historien, som historiens filosofi eller noget lignende. Og her kunde han jo også finde mange ejendommelige vink i Grundtvigs historiske skrifter. Af dagbogen (6 Febr. 41) ser man, at han bl. a. syslede med spørgsmålet om »den historiske sandhed«: hvorvidt den falder sammen med den form, som en historisk kændsgærring antager i folkebevidstheden, eller om kritikken skal optræve overleveringen, for om muligt at udfinde det til grund liggende faktum; hvorledes forholdet var mellem myte og historie o. lgn. Han læste da også bøger som Hegels »Philosophie der Geschichte« og Molbechs da nylig udkomne »Historiens filosofi« (1840—41).

Da han var færdig med embedseksamen, tænkte han straks på et mere sammenhængende videnskabe-

ligt studium. Han var noget uvis om, hvilket det skulde være. Teologien »smagte ham ikke rigtig«; han læste lidt, men ikke med interesse. Hegels »Phil. d. Geschichte« havde nok interesseret ham, men han følte dog godt, at hans »liv og lyst« blev det studium alligevel ikke. »I de sidste dage«, skriver han i Maj 1841, »er jeg vendt tilbage til mit gamle studium, og jeg tror nu med større held: poesien og æstetiken er dog det, der bedst kan opvarme mig; jeg vil i sommer studere min Goethe til bunds«. Det blev dog til slut ikke poesi og æstetik, men poesi og historie som drog ham ind i deres tryllekreds, og aldrig slap ham ud igen.

»Jeg har begyndt på et studium af vor salmepoesis historie, som morer mig i mange måder«, skriver han i dagbogen i Okt. 1841. Her havde han jo også fundet et område, der ganske ypperlig forbandt hans to yndlingsæmner, poesi og historie, med hinanden, og det blev da også dette arbejde som lagde beslag på hans arbejdskraft for flere år. Efterhånden som han langsomt¹ arbejdede sig ind i æmnet, fængslede det ham stærkere og stærkere, og gradvis modnedes hos ham tanken om at skildre vor salmedigtnings historie. Han henvendte sig til Ludvig Helveg, og de besluttede da i fællesskab at udarbejde et sådant værk. Det skulde dels bestå af et udvalg af de ejendommeligste af vore ældre og yngre salmer, dels af en literaturhistorisk oversigt. De henvendte sig til Reitzel, som efter nogen betænkning gik ind på at forlægge et sådant arbejde, men ikke turde byde større honorar end 10 rdl. arket².

¹ I Juni 1842 var han endnu knap nået til H. Thomissen (Slutningen af 16. årh.).

² Bogen gik over forventning godt af, og forlæggeren bødede, på sin ejendommelige måde, på det knappe honorar. Da Br. kom til ham for at betale noget af på en ubehagelig stor boghandlerregning, erklærede Reitzel — trods Br.'s bestemte påstand — at han ikke havde nogen regning stående.

Det gik temmelig langsomt med arbejdet. »Jo dybere«, skriver han i et brev (April 44), »vi komme ind i det, jo større viser omfanget af arbejdet sig; det er et næsten herkulisk arbejde at gennemgå til gavns det 17. århundredes salmedigtning; . . . men vil det gå, skal der komme oplysninger frem i vor salmehistorie, som ingen folk før har vidst, kunde jeg sige, i det mindste ikke de sidste 200 år«.

Det var en bevæget tid for salmesangen, på hvilken de havde begyndt deres arbejde. Grundtvig havde netop udgivet sit »Sangværk« (1837—41), og jo mere Brandt levede sig ind i det, desto større pris satte han på det. Desuden havde regeringen nedsat en kommission og Københavns gejstlighed et udvalg til at gøre forslag om et tillæg til den avtoriserede salmebog, den »evangelisk-kristelige«, eller til en helt ny salmebog. Br. og Helveg fik i den anledning fra flere sider opfordringer til at påskynde deres arbejde, da det muligvis kunde få betydning ved valgene af nye salmer og omredaktionen af de gamle. I begyndelsen af Maj 1844 fik de endelig det første hæfte ud, sammen med en supskriptionsplan, som blev sendt til alle bisperne og til andre mænd, som man kunde formode vilde interessere sig for udbredelsen af et sådant værk. Br. gik selv op til Mynster for at tale med ham om sagen, og da den første forskrækkelse havde sat sig — M. troede i begyndelsen, at det skulde være »et forslag til en ny kirkesalmebog¹« — syntes han meget godt om planen, skönt han ikke indlod sig videre på den. Större fornøjelse havde Br. af at tale med Grundtvig om denne sag; han var især glad over, at de gamle salmer kom

¹ Mynster havde nemlig selv (1843) udgivet et forslag til et tillæg til den evangelisk-kristelige salmebog; det blev anmeldt af Brandt i »Fædrelandet«, 1843 nr. 1175. Anmeldelsen er for resten væsentlig almindelige betragtninger over salmesangen; først lige til slutningen berøres Mynsters udkast med et par ord.

frem i deres oprindelige form. Udgiverne fik tak fra flere sider for deres arbejde, f. eks. fra flere af Københavns præster; ja Molbech, der ellers var noget vanskelig at gøre tilpas blev så fornøjet, at han indbød Br. til at være med til at udgive en håndbog i dansk prosa. »Jeg har nu båret 20 år«, sagde M., »på den tanke, men aldrig kunnet finde en mand, som kunde eller vilde være med; vil De nu, så var det fortræffeligt«. Br. havde rigtignok lovet sig selv, at han ikke mere vilde indgå alliancer om literære arbejder — han havde vel allerede gjort den erfaring, at sådanne som oftest er temmelig upraktiske — men det smigrede ham, at en mand med Molbechs literære navn ønskede ham som medarbejder.

I pekuniær henseende gik det ikke så strålende med salmeværket; ved udgangen af 1844 havde det endnu ikke nået 200 abonnenter, men så fik udgiverne en offentlig understøttelse på 100 rdl. i 2 år, og regeringen og »Samfundet til den d. literaturs fremme« tegnede sig for en del eksemplarer. Først 1847 forelå værket færdigt i 2 bind. Hoveddelen af det optages af et udvalg af vore salmer fra de ældste tider til tiden for udgivelsen, og i dette udvalg droges mange halvt eller helt forglemte salmer frem på ny; desuden findes der biografiske oplysninger om de enkelte forfattere samt »Bidrag til en dansk salmehistorie«, som giver en sammenhængende udsigt over vor salmedigtningens udvikling.

Det var, som sagt, en bevæget tid på salmesangens område i begyndelsen af fyrerne. At Brandt fulgte bevægelsen med spændt interesse, siger sig selv. J. F. og R. Th. Fenger havde i Decbr. 1844 udgivet en lille samling »Salmer og sange til Julen«, og den blev en kærkommen gæst i mange hjem — i kirken kunde den naturligvis ikke komme. En af mine venner, fortæller Brandt i et brev, »gik med hjem til Dorothea og sang julesange for hende, ti andet bestille vi ikke i denne tid; der er kommet en yndig lille samling ud

af Fengerne, af ældre og nyere, som selv ere smukke at læse, men naturligvis vingeløse fugle, når de ikke synges.«

Da Københavns præstekonvent opgav salmesagen, uden at komme til noget resultat, nedsatte Roskilde konvent ét udvalg til at udarbejde en ny salmebog. Arbejdet tog tid, først i 1855 var den færdig til trykning. Ingemann havde indstillet til regeringen, at Brandt skulde korrigere bogen under trykningen, da hans »nøjagtighed og kændskab til sagen vilde være den sikreste borgen for, at revisionen i alle punkter blev gennemført og registrene derefter ordnede.« Brandt hørte imidlertid intet til sagen, før han, efter hjemkomsten fra en rejse til Sønderjylland, fandt en kort skrivelse fra Vajsenhusets inspektør, hvori han, med to dages frist, opfordredes til at erklære, om »han har noget at bemærke ved« i forening med lic. C. Rothe at korrigere den ny salmebog. Brandt følte sig noget stødt over den form, hvori forslaget fremkom, da han kun efter Ingemanns ønske og af interesse for sagen havde lovet at påtage sig dette hværv. Han svarede imidlertid i al korthed, at han vilde gøre det, fordi *Ingemann* ønskede det. — Det var alt, hvad Brandt havde at gøre med Roskilde konvents salmebog; senere fik han jo en væsentlig del i salmesagens udvikling.

I foråret 1845 fattede Brandt planen til et literært periodisk arbejde, der fik et langt liv, og da for den sags skyld lever endnu. Han besluttede sammen med R. Th. Fenger at udgive en »Dansk kirketidende«. Da han en dag i slutningen af Maj var oppe hos Grundtvig for at indføre sin hustru i familien, talte han med ham om denne plan, og Grundtvig opmuntrede ham til at sætte den i værk. Gunni Busck, som tilfældig var tilstede, mente, at »man fremfor alt skulde se at underholde læserne og drage dem til sig, selv om materierne ikke strængt taget var kirkelige, og om folk så vilde kalde det ripsraps.«

Med hensyn til den karakter, kirketidenden skulde have, udtaler Br. sig således i et brev: »Det står jo til at vente, at dette blad ikke vil finde bifald overalt; hvem der ønsker en fortsat dagbog over forsamlingerne og deres forfølgelse vil blive skuffet — således som »Nordisk kirketidende« dog egentlig var, på slutningen især — og det er dog egentlig det, mangfoldige helst se; lige så lidt vil det tilfredsstillende dem, der vente hvad man kalder opbyggelige taler eller fortællinger; dertil har man jo »Christelig samler«. Det skal nærmest virke for at udbrede lys og klarhed i kirkelige begreber, altså betragte de kændsgærninger, der frembyde sig, fra et kirkeligt standpunkt; men for resten er det rigtignok lettere, under de betingelser vi har stillet, for os at sige, hvordan vi *ikke* vil have det, end hvordan det vil blive, da dette beror på den bistand, medarbejderne vil yde.«

Den 22. Sptbr. sendte udgiverne manuskriptet til det første nummer i trykkeriet, og nr. 1 udkom da Søndagen d. 5 Oktbr. Det indeholdt: »Kirke-sag og kirke-tidende« (Grundtvig), »Den hellige Ansgars bønner til Davids salmer« (Brandt), »Kirkelige efterretninger« (Th. Fenger). Den første artikel, der åbner kirketidenden, er også dens programartikel. Grundtvig glæder sig over, at udgiverne ikke blot åbner bladet for kirkelige meningsfæller, men »for enhver behandling af kirkelige spørgsmål, der, efter omstændighederne, kan findes passende for genstanden og for bladet;« ti derved kan bladet blive et spejlbillede af det danske folks stemning i det hele over for kirken. Desuden finder han, at en sådan frisindethed og rummelighed er et godt bevis på den kirkelige oplysnings forspring hos os; ti en sådan alsidighed er andensteds kun forsøgt af kirkelig ligegyldighed, medens den her udspringer af nidkærhed for sandheden og tro på dens sejrige styrke. Han véd nok, at et blad af den karakter vil være udsat for miskændelse af alle dem

som mener, »at deres tro kun er saliggørende, når enhver modsigelse deraf undertrykkes.« — »Derfor lykønsker jeg både udgiverne, Danmark og den kristne kirke med dette foretagende, og skal, så længe Gud under liv og lejlighed, selv bidrage hvad jeg kan til en fri oplysning.«

Brandts bidrag er i begyndelsen væsentlig af kirkehistorisk art¹; først i begyndelsen af halvtredserne tager han de samtidige brændende spørgsmål op til behandling i artikler som: Et par ord om præstefrihed, Om Monrads afskedigelse (årgangen 1854), Kristi rige og folkekirken (1855), Om udtrædelserne, Den synlige og usynlige kirke (1856), Papirskirken, En spidskugle (1857) osv. Det var jo Grundtvigs tanker, som han her trådte i skranken for, og hans ord havde både varme og kraft, undertiden kunde der også være en hvas brod i dem.

Der var et andet periodisk blad, som han i kort tid var udgiver af. Den gang »helstatstanken« dukkede frem, trådte en kreds af mænd — og deriblandt Brandt — sammen og stiftede »Dansk forening« (Marts 1853). Dens opgave skulde være at kæmpe mod Tyskhedens forsøg på at få overmagten i Danmark, passe på, at vi ikke blev dragne ind i »fremmede utålelige forbindelser«, og sørge for udbredelsen »af en levende og folkelig dansk oplysning i nordisk ånd.« Til fremme af sine formål udgav foreningen et ugeblad, »Dannebrog«, og Brandt var dets udgiver for året 1854. —

Brandts historiske interesse var på ingen måde indskrænket til det kirkelige område; han omfattede med stor kærlighed hele vort folks åndelige udvikling, og kom i tidens løb særlig til at sysle med vore ældre literatur- og sprogmindesmærker. Denne interesse førte ham ganske naturlig sammen med C. Molbech,

¹ Hans store interesse for kirkehistorien, særlig den danske, viste sig også deri, at han var medstifter af »Selskabet for Danmarks kirkehistorie« (1848).

og de stod en tid i meget venskabeligt forhold til hinanden. Således læste de i begyndelsen af 1843 Byron med hinanden, men rigtig smælte sammen kunde de dog ikke; Br. savnede hos ham den religiøse kærne, der for ham var vigtigere end alt andet. Da første hæfte af »Salmedigtningen« udkom, hilste, som allerede meddelt, Molbech dette værk med glæde og foreslog ham, at de i forening skulde udgive en »Håndbog i det danske sprog.« Denne tanke syntes et par år efter at skulle blive til virkelighed. Der udkom nemlig, dateret d. 28 Febr. 1847, en subscriptionsplan til en »Stilistisk håndbog i den danske prosa fra dens oprindelse indtil midten af det 19. århundrede, ved C. Molbech og C. Brandt.« Denne håndbog i den danske prosa skulde være i to bind, hvert på 30 ark, og det 1ste hæfte udkomme i begyndelsen af 1848. Der blev imidlertid intet af planen, sandsynligvis af mangel på tilslutning.

Senere fjærnedes de fra hinanden. Da S. Grundtvig begyndte sin udgave af de danske folkeviser, blev han hæftig angreben af flere, deriblandt Molbech. Br. tog både privat og offentlig S. Grundtvig i forsvar (jfr. »Fædrelandet« 1853 nr. 60); blandt andet tilskrev han Molbech følgende brev, der har sin interesse som et bidrag til belysningen af Brandts personlighed.

»Kære etatsråd Molbech! . . . Det fortælles almindelig, at De vil udgive en samling af 100 utrykte kæmpeviser, og jeg har ingen grund til at tvivle om rygtets sandhed. Hvis dette forholder sig så, da er det dette skridt, jeg er så fri at bede Dem nøjere at overveje, för det er gjort, og medens det måske endnu kan forandres. Tro mig, det er ikke af uædle bevæggrunde, jeg kommer frem med en sådan bön, det er af hængivenhed for Dem selv, af kærlighed til vort fædrelands litteratur, i hvis tjeneste De har vundet en hæder, som hverken kåd spot eller rå uvidenhed skal kunne fordunkle, när De kun ikke selv vil göre os yngre det

engang umuligt at værne om Deres navn og den ærbødighed, det fortjæner.

Jeg deler ikke Deres anskuelse i kæmpevisesagen, således som De har udtalt den i Deres udgivne »Betænkning«, og ønsker af hjærtet, at vi snarest mulig måtte få en god fuldstændig udgave af vore viser; men derfor kan jeg dog ikke fortænke modstanderne af en sådan udgave i, at de bekæmper, hvad de anser for skadeligt, så længe det kun sker på en måde, der ikke krænker, hvad der er ret og vedtægt i litteraturen, men derfor kan et foretagende som det De har påtænkt, i mine øjne ikke siges fri. Havde De givet os en sådan samling af 100 utrykte viser, för spørgsmålet om en fuldstændig udgave var bleven rejst, da havde det lagt en ny fortjeneste til de mange, De allerede har af dansk litteratur; men nu da en fuldstændig udgave er forberedt, og det med en begejstring og kærlighed De selv har anerkendt, nu behøves der intet profetisk blik for at kunne forud se og sige, at et sådant skridt til at forstyrre den, vil bære Dem selv bitre frugter, og vil af venner og fjender blive betegnet med et strængt navn i litteraturens årbøger — og jeg for min del tör ikke sige imod. Det vil jo dog ikke kunne dølges, hvad der er vitterligt hele landet over, at det er Sv. Grundtvig, der har fået de forskellige håndskrifter samlede nu, at det er hans arbejde og flid, der har draget opmærksomheden på, hvad godt der endnu henlå, og at det er så at sige af hans kilder, at en sådan samling af utrykte viser for øjeblikket måtte øses; men hvad vil man da sige andet, end at en foreløbig udgiver har villet plukke blomster af hans krans, som dog alle sagkyndige og alle retsindige vil vide at sætte på deres plads igen. Jeg har udbedt mig at måtte tale frit, sandheden og kærligheden tro; jeg behøver denne tilladelse som den yngre mand, uden navn, lige over for den navnkundige olding. Tillad mig da en sammenligning: dersom en anden, efter at den danske

ordbogs fortjænte forfatter en række år havde arbejdet på dette værk, var kommet og i hast havde udskrevet det interessanteste af de kilder, hin havde samlet, og sanket noget, der skulde erstatte eller dog forstyrre værket, hvad vilde man have kaldt en sådan fremgangsmåde? Ingen retsindig vilde have billiget den, men ikke heller vilde nogen retsindig have glemt, det var vor fortjænte Molbech og ej den anden, hvem hæderen skyldtes.

Det er ikke min mening, at en sådan — jeg tør sige det — skyndsom udgave af 100 utrykte viser vil kunne skade eller endnu mindre forstyrre den påtænkte udgave. Tvært imod vil den sagtens endnu mere vække interessen for vore kæmpeviser og forøge lysten hos alle dem, der virkelig elske dem, til at få et fuldstændigt museum for dem. Men alt hvad der kan blive til det gode, er ikke godt i sig selv, og for det eksempels skyld det vilde give på mangel af agtelse for andres arbejde og fortjæneste i litteraturen, for det navns skyld De har vundet i denne, og som jeg med ærbødighed bøjer mig for, derfor vover jeg denne bøn til Dem. — Miskænder De min frimodighed, skal det gøre mig bitterlig ondt; jeg véd det, der er få af de yngre, der har knyttet sig til Dem, etatsråd Molbech, med den uskrømtede højagtelse og hengivenhed som jeg; der er få af de yngre, der er mere redebon end jeg til at værne om Deres fortjænester af litteraturen og engang om Deres minde. Det er denne følelse, der har givet mig sind til at tale frit, det er denne følelse, der driver mig til endnu engang at bede Dem betænke det skridt, De står i begreb med at gøre, og om mulig lade det ugjort.

Med sand ærbødighed og højagtelse
Deres oprigtig hengivne
Carl Brandt.

20 Decbr. 1847.

Dette sammenstød fjærnede Molbech og Brandt fra hinanden; da der gik flere år hen, uden at der på ny blev tale om i forening at udgive den omtalte håndbog, anså Br. sagen for opgivet. Han besluttede da at gøre det alene, og indgav i efteråret 1852 til »Selskabet f. d. danske liter. fremme« et forslag om udgivelsen af en sådan bog¹? To af bestyrelsens medlemmer stillede sig meget venligt til denne tanke. Men på generalforsamlingen i Decbr. 1853 rejste der sig en stærk modstand. P. Hjort, C. Molbech og Levin udgjorde oppositionen. Resultatet blev, at sagen foreløbig skulde udsættes, og Br. benyttede lejligheden til at sige sig løs fra et arbejde, som han, efter nøjere overvejelse, fortrød han havde påtaget sig.

Blandt andre literære foretagender, der sysselsatte ham i denne tid, var en udgave (i 1849) af et skrift fra middelalderen »Lucidarius«, en morsom gammel bog. Titlen betyder »Lysgiveren«, og bogen — der oprindelig er skreven i Frankrig, og senere gennem oversættelser forplantet til adskillige andre lande — bestræber sig også for efter bedste ævne at give oplysninger om en mængde forskellige ænner: ceremonierne ved den katolske gudstjeneste, astronomien, geografien m. m. Oplysningerne vil vel nok forekomme en nutidslæser temmelig knappe og ikke altid ganske korrekte. Danmark må således nøjes med følgende beskrivelse: »En del af verden er og Danmark. Der

¹ Da Molbech fik nys om, at Br. på egen hånd vilde udgive en håndbog i den danske literatur, sendte han ham et hvast og bittert brev. Han bebrejdede Br., at han ikke først havde rådført sig med ham, erklærede, at han på ingen måde havde opgivet tanken om at udgive et sådant værk, og sluttede med: »Det vil ej kunne undre *Dem* eller nogen, at en mand, der i 45 år har fulgt ét mål og levet i studier, i forskninger, og som forfatter og stilist i og for vort sprog og dets literatur, vil ofre også sine *sidste* kræfter til denne stræben.« Molbech fik dog ikke en sådan bog udgivet.

er og en sted hedder Hansstedholm. Der uden fore ligger svellien [brændingen] i havet. I det samme land, der Danmark hedder, der er det bedste ridder-skab, der under solen er, om de ville vel til sammen holde. Der er og de ædleste fruer og tuktelige med dere sæder, der i al verden findes.«

Et andet, langt omfangsrigere arbejde begyndte han på i 1851 sammen med R. Th. Fenger. Det var en udgave af *Christiern Pedersens* danske skrifter. Den udkom i 5 Bind (1851—56); han har efterladt materiale til et sjätte. Der må i Chr. Pedersens personlighed have været noget, som drog Brandt; han samlede i mange år bidrag til en belysning af hans liv og virksomhed, og sammenarbejdede, imod slutningen af sit liv, disse bidrag til en biografi af ham. Hvad dette dragende har været, vil senere blive berørt.

Midt i disse videnskabelige arbejder dukkede der pludselig et op af en helt anden art. Brandt havde jo i sine yngre år mangen gang forelagt sig selv det spørgsmål: er du digter? Og svaret havde afvekslende lydt benægtende og bejaende. Men i 1850 udgav han en bog, som gav et afgørende svar på dette spørgsmål. Denne bog var »*Legender fortalte af C. J. Brandt.*«

Blandt Chr. Pedersens danske skrifter er der et som hedder »Jærtegnspostil«. Det ejendommelige ved denne postil er, at de opbyggelige betragtninger bliver nærmere belyste og anskueliggjorte ved tilføjede »jærtegn« eller kirkelige sagn. Det troskyldigt-fromme og det ægte jævnt-danske, der prægede Chr. Pedersens fremstilling af dem, og som er ejendommeligt for de bedste af disse legender, greb Brandt, medens han syslede med postillens udgivelse, og så fik han den lykkelige tanke at genfortælle nogle af dem på rim, og tilføje en del, hvortil han fik stoffet fra andre legende-samlinger.

Det var en lykkelig tanke, fordi Brandt her havde

truffet et æmne og grebet den fremstillingsform, som passede for hans begavelse. Brandt har i årenes løb skrevet ikke så få digte, og de viser klart nok to ting: at han var en poetisk natur, men tillige at han ikke sad inde med en poetisk begavelse, der kunde udformes i digterisk ejendommelighed. Der er et andet træk man vil lægge mærke til. Af egentlig lyriske digte har han kun skrevet få, som hæver sig over det almindelige; mest bekendt er hans »Blomster i vår«. Den stærke koncentration, som det lyriske kræver, lå ikke for ham. Derimod følte han sig åbenbart bedre hjemme i den blanding af episk og lyrisk fremstilling, som man har i det gammeldags »fortællende rim«, i »krønikestilen«, med dens jævnt fremadskridende fortælling, som ikke jager forfatteren eller læseren afsted, men tillader ham at standse af og til, ja endogså at gøre små afstikkere. Nu var det netop en sådan behandlingsmåde, der passede for de gammeldags naive legender, og derfor var det en lykkelig omstændighed, der lod Brandt mødes med dette æmne.

Allerede det rimede forord anslår den ejendommelige grundtone, der klinger gennem disse legender. Det var, fortæller han, forleden, da kulden var stræng, og Hamborger-posten blev siddende på Sprogø, så det var småt med de politiske nyheder, at han hentede frem fra kroen »en ældgammel dansk postil«, for at prøve, om den ikke kunde give erstatning for den manglende Hamborger-post, og han fandt snart, at valget var ikke så ilde:

Det var ikke alt om pavens skæg,
 hvorom der er lavet og løjet;
 der mere var i end munkepræg,
 der somt var at se, har man øjet.
 Alt som jeg læste, det gik så glat,
 det kunde jeg føle og høre,
 i hvad der for resten fortaltes, at
 det faldt en så jævnt i øre.
 Det risled som bækken i bølgevang,

hvor lærken den grå har hjemme,
 bestandig det mig i øre sang,
 som var det min moders stemme;
 det havde forunderlig fyldig klang,
 der helt igennem var noget —
 jeg tror, jeg har hørt af de lærde en gang,
 de kalder det malm i sproget.

Det er det gamle »knittelverses« toner vi møder,
 og det er denne gammeldags klang, der nu på sine
 bølger bærer frem den hele række billeder, som efter-
 hånden oprulles for os. Det er selvfølgelig et alvor-
 ligt grundpræg, som hviler over disse billeder, men det
 forhindrer ikke, at et lunefuldt smil og et spøgende
 ord af og til bryder ind i alvoren.

*

*

*

Brandts syslen med den gamle danske litteratur
 fremkaldte hos ham ønsket om at komme til Stock-
 holm; her gemtes nemlig adskillige gammeldanske
 håndskrifter, som ikke fandtes andre steder. I 1851
 fik han offentlig understøttelse til en sådan rejse, og
 da der netop samme år skulde være et nordisk stu-
 dentermøde i Kristiania, besluttede han at tage dette
 med, og lægge vejen til Stockholm om ad Norge. Stu-
 dentertoget er andensteds beskrevet, så det skal der her
 ikke dvæles ved. Blot et enkelt træk, som han med-
 deler i et brev til Danmark: »Du skulde have set »den
 gamle« [Grundtvig] aftenen på Tanberg i Ringerike,
 øverst på höjen i den lyttende kreds af Norges bønder
 og Nordens akademiske ungdom, med blottet hoved
 og seerblikket vendt ud over dalen, der havde været
 vidne til oldtidens storværk og sidst til Anna Colbjörn-
 sens helledåd, og hørt ham tiltale kredsen, da præsten
 i Norderhov havde udbragt et leve for ham; også hos
 Wexels var det et herligt syn; de gik om ham som
 en fader, hvad de da også kaldte ham.«

Da studentertoget forlod Kristiania, fulgte Br. med til Göteborg, men skiltes her fra det (Söndag morgen d. 15. Juni). I domkirken overværede han en gudstjeneste, der med al sin udvortes andagt forekom ham noget langtrukken. Han spiste til middag hos professor Schönbech, der gav ham en køretur i omegnen om eftermiddagen. En munter og noget støjende sexa med hans svenske venner afsluttede dagen. Mandagen gik med at bese stadens mærkværdigheder, spise til middag hos en af dens grosserere og så kede sig. Endnu om Tirsdagen måtte han blive i Göteborg, men denne dags aften gik han ombord på den damper, der skulde føre ham ad kanalvejen til Stockholm. I begyndelsen interesserede turen ham, men den tredje dag begyndte det dog at falde ham »mycket otrefligt«; om Lördagen så han da endelig Stockholm »dukke frem af sin dejlige skærgård.« Professor Stephens, der den gang levede i Stockholm, havde tilbudt ham at benytte hans bolig, da han selv var fraværende på det tidspunkt.

Så stod han da nu ved sine længsels mål. I et brev til F. Fenger (Midsommersdag 1851) skriver han: »Jeg har klatret på Norges besungne bjerge og set den evige lue i solglans på Goustas tinde . . . jeg har beset og glædet mig over den travle kræmmerstad Göteborgs smukke omegn . . . beundret kanalen med dens rige afvekslinger af nøgne klipper og grønne enge, brusende fosser og stille bække . . . ja, det er herligt, tifold herligt, og dog nåede min glæde først sin højde, da jeg en time efter ankomsten til Stockholm stod på — biblioteket og så, at håndskriftet af vor rimkrønike er ældre end Ghemens udgave, og viser hvor upålidelig denne er. Siden har jeg fortsat søgningen, og om nogen bød mig fri rejse til Kalifornien og guld hjem til fragt i lön, så blev jeg dog i Stockholm for det første.«

Han lærte forskellige interessante personligheder

at kende. Først og fremmest amanuensis ved det kgl. bibliotek *Klemming*, den bekendte udgiver af Sverrigs ældre litteratur. Med ham fik Brandt meget at gøre på grund af deres beslægtede studier; de blev duskammerater, og vedligeholdte deres venskabelige forhold gennem tiderne. Klemming førte Br. ud til digteren og sagnfortælleren *Hyltén-Cavallius*, der hørte til Stephens' nære omgangskreds. Han var ansat ved biblioteket, og havde allerede gjort sig bekendt som digter og folklorist. Når man, skriver Br. i et brev, kommer ad Södermalm til Mälaren, ser man midt i den tre holme; den ene er nøgen som en kampesten, hvor kun lidt mos kan finde rod, den anden er bedækket med fyrretræer, den tredje, der er opdyrket til have og agerland, bærer et træhus med tilhørende ladegårde. Der bor Hyltén-Cavallius, en ædel type for svensk artighed; rask og djærv som en gammel viking og skægget som ham. — *H.-C.* indbød ham til barselgilde hos sig den følgende Tirsdag.

De kirkelige forhold i Sverrig følte han sig ikke videre tiltalt af. »Deres hele kirkelige væsen er stift og forældet, uden liv og sandhed. Hu! hvor jeg har kedet mig ved at høre deres prædikener læses op. I Søndags bivåned jeg da først en gudstjeneste uden at gabe; det var i det romersk-katolske kapel. Prædikenen var den bedste jeg har hørt i Sverige og uden alt anstød for kristne. Her er en del röre mod katolikerne i denne tid, då adskillige personer ere gåede over til dem; men det undrer mig såmænd ikke!

Denne dag [8. Juli] har jeg mest tilbragt med at gøre bekendtskaber med folk, det interesserede mig at se. Jeg havde udset mig et eksemplar af hver sort, for at se sagen i de forskellige belysninger: jeg vilde tale med den romersk-katolske præst Bernard, den bekendteste »läsareprest« (Rosenius) og endelig statskirkens mest berömte teolog, dr. Reuterdaahl. Des værre traf jeg ikke den sidste, derimod de to første,

og det fornøjede mig navnlig at tale med Bernard, en smuk, mørkhåret Franskmand, livlig og vellærd; det er en klog karl, og det er første gang jeg har måttet stå til munds med en romersk-katolik. »Läsareprester« har vi omtrent selv, men de svenske udgaver er dog noget forskellige fra vore egne; dog, »läsare« bliver jeg ikke her ovre.« Kontrasten til den kloge katolske præst, tilføjer han, var påfaldende.

Den 10. Juli rejste han til Upsal for at undersøge håndskrifterne på det derværende bibliotek. Turen gik op ad Mälaren, med de mange minderige steder rundt om. Da dampskibet lagde til ved Upsala, stod en del studenter med deres faner opmarcherede ved broen. De havde ventet Runeberg, som Br. havde set et glimt af i Stockholm, inde i Djurgården under Bellmanns kolossale statue. Han kom dog først et par dage efter, og blev så fejret med en *sexa* i »botanisk trädgård«, hvor Br. var med og bragte den berømte digter en hilsen fra Danmark. Bag efter ærgrede han sig over, at han havde fået »den forfløjne tanke.« Hvad folk syntes om hans tale, vidste han ikke rigtig, men han trøstede sig med, at de den gang var halvfulde. Universitetsbibliotekaren sagde til ham, at det lød jo meget könt, men det var mod skikken, at fremmede talte.

Biblioteket besøgte han flittigt. Det var ikke altid let for ham at få fat på de ting han ønskede; *Chr. Pedersens krøniker* fandt han endelig selv, efter at bibliotekets egne folk forgæves havde ledt efter dem i 2 dage. — Sammen med nogle svenske studenter gjorde han en køretur ud til »Gammel-Upsala«, var inde i Odins udgravede høj, og drak mjød af kongehornet på dets top. Men det svenske studenterliv med dets punchegilder tiltalte selvfølgelig ikke en natur som Brandts; han syntes der var noget råt over det.

Den 15. Juli forlod han Upsala. På hjemrejsen stoppede han ved det berømte Skokloster, bygget af Carl Gustav Wrangel, med dets mærkelige samlinger

af konst- og kuriositetssager, og kom den følgende dag til Stockholm. Her blev hans tid væsentlig optaget af afskriven af et håndskrift, et arbejde, som han besørgede i løbet af 14 dage. Hjemrejsen stod nu for døren. I Stockkolm havde han flere gange stødt sammen med den danske arkæolog Christian Jürgensen Thomsen, og de aftalte nu, at de skulde følges ad hjem. Fredag d. 1. Avgust gik de ombord på en damper; den følgende dag nåede de Vadstena, hvor de gik fra borde, og fortsatte rejsen til lands over Jönköping og Helsingør og videre til København, som nåedes Onsdag aften kl. 7. Den følgende dag gjorde han en lille sviptur til Lund, og tog derfra til Nyborg, hvor hans hustru og børn havde opholdt sig under hans fraværelse.

*

*

*

Brandts fordybelse i vore gammeldanske håndskrifter fik ham dog ikke til at glemme det kirkelige liv på hans egen tid. Som det vil ses af det foregående, følte han sig i årenes løb mere og mere draget af Grundtvig, og dermed fulgte også lysten til at lære Grundtvig personlig at kende. Så længe han var hos Rosenvinges, mente han ikke, at der var videre udsigt dertil, og dog vilde han nødig forlade København uden at have gjort hans bekendtskab. I begyndelsen havde han for resten ikke meget mod til at komme i personligt forhold til ham. »Man siger«, skriver han i Nov. 1838, »og det synes mig meget rimeligt, da det følger ligefrem af mandens åndsstorhed og karakterfasthed, at hvem der omgås ham er let udsat for at blive — hvad der i mine ører har en afskyelig klang — en jabroder, skönt det naturligvis her er i en bedre betydning end sædvanlig; han overvælder aldeles sin modstander, og synes denne endnu at tvivle, svarer han ganske tört: »De forstår mig ikke.« Tale med ham i passelig afstand, det vil sige læse ham, hvor

han dog må tie, til man får tid til at betænke sig, kan være ret lystelig for enhver, der er inde i hans tankegang, men tvinges til at lade sig overbevise, så længe man ej ret selv véd, om man er det eller ej, dertil har jeg ingen lyst; ti skygge, i sandhed, vil jeg ikke være, ej en gang af en Grundtvig... Skulde jeg fremstille mit nul, og kæmpen skulde spørge, hvad det kaldte sig? Nej, så længe jeg intet mærke tør føre i mit skjold, og skal som våbendrager bære ridderens kappe og sværd, så længe vil jeg ikke åbne min mund, for ej at sige trække helten i kjolen, for at tiltrygle mig et blik, han ellers ikke havde værdiget mig. Ja, fader, når jeg først bar gyldensporen og havde fået ridderslaget... i åndens verden, først da vilde det være min lyst at træde frem med åbent visir og sænke lansens spids på ærens mark; *men*, så sandt jeg véd og føler, at det var mer end mundsvejr og pral, at jeg kaldte mig Louises søn, så sandt vil jeg ej være Grundtvigs skygge eller abekat.«

Han blev mere og mere fortrolig med Grundtvigs tankegang, og stærkere og stærkere overbevist om, at den bar store fremtidsmuligheder i sig. Man kunde fra dagbogen og brevene give en hel række udtalelser, der vilde godtgøre dette. Her blot en enkelt, en af de mest ejendommelige (brev af 30. Oktb. 1843): »Det bliver mig stedse mere klart, uden alt sværmeri, at Grundtvig, så vel i kirken som i skolen, bærer en hel ny og storartet udviklingsspire i sig, som det er hans efterslægt kald at udfolde... Er der en enkelt knude hos ham, man ej ret kan løse, da erindre man, at hvem der således som han, i alle retninger af livet, næsten er bestemt til at bryde isen, må have en hård pande, og kan umulig gå ind på noget mæglingsforsøg... det gælder om intet mindre end en total revolution og reformation i vore dage i kirke, i skole, og politikeren tilføjer i stat. Det er mit håb til Gud, der

holder alle trådene i sin hånd, at han vil lede værket til det gode; men lige taknemmelige skulle vi dog være mod den, der »vakte ånderne med kæmperøst.«

Endelig i 1844 fik han en lejlighed til at aflægge Grundtvig et besøg. Han havde ganske vist en gang tidligere været i hans værelse, men et besøg kunde det dog ikke godt kaldes. Da han, medens han gik på pastoral-seminariet, en gang skulde prædike i Vartov¹, greb han så at sige lejligheden ved hårene, og gik op til Grundtvig for at meddele ham salmelisten, skönt han jo egentlig nok vidste, at Gr. ingen ting havde med den at bestille. Han fik da også ganske tørt den oplysning, at det var en sag, der angik klokkeren, og gik temmelig slukøret bort.

Men så kom endelig den omtalte lejlighed. Hans gode ven Theodor Fenger opholdt sig i 1844 i Italien som lærer for Thorvaldsens dattersøn. Fra ham fik han nu d. 2. Marts et brev, hvori han bad ham om at gå op og bringe Grundtvig en hilsen. Meget mod derpå havde Brandt ikke. Han havde hørt af en af sine venner, der kendte Gr. personlig, at samtalen med ham let kunde gå i stå. Når han syntes, han ikke havde noget at sige, tav han ganske rolig, medens den besøgende gjorde krampagtige anstrængelser for at holde samtalen gående. Br. skød imidlertid hjertet op i livet, vovede sig den følgende dag, en Søndag, op i løvens hule (Vimmelskaftet 134 A, nu 49). Det var i mørkningen. Grundtvig sad alene i sit værelse i sofaen og støttede hovedet på hånden. Foran ham lå der nogle papirer på bordet. Han rejste sig og bød Br. meget venlig hånden, da denne nævnede sit navn

¹ Det var rimeligvis, da han prædikede i Vartov første gang, d. 19. Juni 1842, for sin kæreste og en halv snes gamle vartov-lemmer; det var, skriver han (24. Juni 42) »første gang, jeg ret har talt af hjertet... Alt var mig så hyggeligt, og jeg tror, mine tilhørere hørte mig med lyst; bagefter sendte de deres klokker ind, for at bede om mit navn.«

og sit ærende. Derpå begyndte samtalen. Br. fortalte lidt af efterretningerne i Fengers brev, slog an på pavestaten — det vilde ikke gå, Gr. begyndte at falde i tanker, og Br. tænkte: så, nu kommer pavsens, og begyndte allerede at lange ud efter hatten. Så spurgte Gr., om han søgte embede — nej, det gjorde han ikke; om han da gav undervisning — ja, han var lærer ved Vajsenhuset. Så kom Gr. på gлед: ved Vajsenhuset, nå, ja, der går jo sagerne ganske godt; der er jo en liberal inspektør. Han spurgte så om håndgærnings-skolen, og talte længe om dens nødvendighed. »Det er underligt«, sagde han, »at man vil have, pigerne skal sidde med hænderne i skødet; og dog gad jeg vidst, hvilken husholdning der gik slettest: med en doven mand eller en doven kone. Men det er, som man lagde an på to ting med vore skoler: man vil danne dovne kroppe og fornemme nykker.« Br. mente, at en væsentlig hindring for arbejdsskoler, navnlig på Vajsenhuset, var inspektørens frygt for eksamen: at börnene ikke længer kunde glimre med deres lærdom. »Vi stødte da atter der på bussemanden: eksamen, og kom derfra ind på undervisningen, som måtte afpasses derefter, f. eks. i modersmålet. Jeg spurgte, om man ikke, når man havde påtaget sig undervisning i Dansk, måtte anvende timerne til dansk historie eller andet sådant. Jeg fik ikke talt ud, så han misforstod mig lidt, da han indvendte, at timerne dog nærmest var bestemt for sproget; det var nu for resten også ganske min mening.« Gr. sagde, at i Dansk-timerne skulde man give dem alt, hvad der kunde give dem styrke i modersmålet, »så de lærte at læse godt og med lethed fortælle, hvad de læste.« Da så Br. spurgte, hvad han skulde gøre, hvis man til eksamen forlangte grammatik, svarede Gr.: »Ja, så véd jeg virkelig intet bedre råd, end at indøve det lidet, der dog kan fordres, kort för eksamen, og ellers anvende tiden godt.«

»Det forekommer mig i øvrigt,« vedblev Br., »at det kateketiske i religionsundervisningen står parallelt med grammatiken i sproget.« Det indrømmede Gr. også, det vil sige, når man ved katekisation forstod »sønderlemmelse af begreber«; ti det »var at berede vejen for vantro.« Han havde selv hørt alle Københavns præster være enige i, at det var dem umuligt endog med deres konfirmander at indprænte dem Balles lærebog, og dog blev man ved at fordre den. Religionsundervisningen skulde ske historisk; vistnok kunde det lykkes at ræsonnere således for børn, at de kunde ræsonnere bag efter, men kun så længe man selv ligesom bar dem. Men kom de så på egen hånd, så glippede ræsonnementet, eller omstødtes dog let, og hvad kom så andet end vantro? Den havde man selv banet vejen for, ved at indlede refleksionen i barnet. Man skulde kun vidne for dem med et alvor, der lod dem føle, det var ærligt ment, og at man havde den tro selv.

De kom så ind på »den indbyrdes undervisning«, som Gr. mente var dårskab, hvad læsning angik, medens det nok kunde gå an ved skrivning og regning. Han havde selv forestået en skole på Kristianshavn [en døtreskole], men skolæreren havde rent ud erklæret ham, det vilde ikke gå på den måde, hvorpå han da også på sit eget ansvar havde tilladt ham at opgive det. Br. bemærkede, at den jo også var opkommen i England som et nødvendigt onde. Ja vist, svarede Gr., hos os er den aldeles ikke naturlig; den er indført med tvang og vil også nok gå ud igen. Den stammede egentlig fra Indien, var en brahminsk opfindelse.

Br. fortalte så, at de havde begyndt at synge viser på Vajsenhuset; det glædede det ham at høre.¹

¹ Det var vel de erfaringer, Brandt her gjorde, der bevægede ham til at udgive »Rim og sange til fædrelandets historie, samlede og den danske ungdom tilegnede. (Med historiske indledninger).« I—II. 1848—49.

Det morer børnene, sagde han, og er det bedste værn så vel mod dårlige viser som i almindelighed mod al slags dårlige tanker. Det nytter kun lidt at præke mod lasten, når man ej giver dem noget bedre i stedet. Han vidste nok, at syngemesteren på Vajsenhuset var stiv i musikken, men han og hans lige kom let til at tage forkert fat. Alle børnene kunde dog ikke komme i orkestret, men de vilde dog danne dem til sangere og ikke til mennesker. Det er det, der går igennem det hele og volder så megen forvirring; de skal være alt og bliver intet, i stedet for at se alle læregrene i deres forbindelse og danne dem til ordentlige levende mennesker.«

»Det er mig en uforglemmelig time«, skriver Br. i et brev. »Det var imidlertid næsten bleven mørkt; der stod jeg lige over for mit fædrelands störste mand, der tiltalte mig med en faders venlighed og en oldings værdighed. Jeg kunde have betroet ham alt; det var, som havde jeg kendt ham i års løb, som var jeg vokset op under hans öjne. Grundtvig er dog den eneste i sit slags; den åndelige fylde kan kun føles, ikke beskrives.« Da han gik bort, lovede han sig selv, at han ikke skulde forsömme den næste lejlighed, der frembød sig til at besøge Grundtvig, og han blev da også snart en jævnlig gæst i hans hus. Han prædikede et par gange for Gr. i foråret 1844, da denne var borte fra byen på nogle smårejser. I begyndelsen af 1845 hjalp han Gr. med at korrigere den lille prøvesalmebog, som det københavnske præstekonvents komite vilde udgive.

At Brandt ikke følte sig synderlig draget mod Grundtvigs store kirkelige modsætning, *Sören Kierkegård*, er let forståeligt. Dialektiken havde aldrig noget tiltalende for hans natur. Forholdene førte det imidlertid med sig, at han i sine yngre år af og til stødte sammen med ham hos sin morfaders broder, justitsråd Boesen, der var ansat i rentekammeret. Den næst-

yngste af sønnerne, Emil, der senere blev stiftsprovst i Århus, kom meget sammen med Kierkegård, og var en af de få, som den garderede ironiker viste lidt for-trolighed. Når Kierkegård besøgte Boesens, var han til-syneladende altid let og lystig. En aften (Avg. 43) kom han og Brandt i samtale med hinanden. Br. havde i nogen tid gået omkring og været underlig misfornøjet med sig selv: han syntes han var tilbøjelig til at betragte alt med et satirisk smil, og ikke mene det rigtig alvorligt med noget. Nu er Kierkegård, skriver han i et brev, egentlig ikke den, hos hvem man skal hente fred, »men det traf sig just, som oftere, at hans ord opklarede mig netop, hvad jeg i senere tid har tænkt på. Han var kommet til det resultat, herefter kun at læse »henrettede mænds skrifter.« Hvor löjerligt det end klinger, ligger der dog en sandhed til grund: kun hos dem er der noget at lære, der have givet deres liv til pant på deres overbevisning. Det lød mig i øjeblikket så paradokst, at jeg måtte le; nu ærgrer det mig, at jeg ikke førte ironikeren ind på et alvorligt gebet. Det ligger jo nær at tænke straks på kristendommen; lige fra Kristus selv til de ringeste martyrer gave de jo livet i pant på hvad de sagde, og forunderligt nok gik jeg netop i hånden med en bog, jeg havde købt, dreven dunkelt af samme følelse, Rudelbachs »Kristelig trøstebog af fromme bekænderes skrifter.«

Br. omtaler senere Kierkegård meget lidt i sin dagbog og sine breve. Først i Jan. 1855 findes der nogle ytringer i et brev til R. T. Fenger i anledning af Kierkegårds opsigtvækkende artikler i fædrelandet om Martensens tale over Mynster. »Mynsters mange beundrere«, skriver han, »hviner af forfærdelse, og er omtrent enige om at erklære Kierkegård for afsindig. Det er han nu nok næppe; alt er jo efter hans sigende så klogt og nøje beregnet; kun synes mig, det er sjældent eller aldrig Vor Herre betjener sig af sådanne

kloge folk, så, skönt det vel kan blive godt til noget, og da især til at adspredde de kvalme virakskyer, kan jeg dog ikke vænte en virksomhed fra den kant, der skulde kunne tjæne Guds rige til opbyggelse. Det forekommer mig, der fremtræder en forfærdelig hovmod i Kierkegårds færd, og navnlig en overvurdering af hans tidligere virksomhed. Han deler den almindelige overtro på bøgernes almagt, og taler, som om hans mange skrifter allerede havde frembragt en hel omvæltning . . . «

En månedstid efter kommer han tilbage til det samme æmne: »S. Kierkegårds [virksomhed] ser for mine øjne noget broget ud, og skal det være begyndelsen til en reformation eller noget der ligner den, så begynder Vor Herre denne gang på en hel ny måde. Hvor kan Kierkegård i sit sidste stykke sige: »Der er ikke en præst i hele landet, der ikke bliver komisk, hvis han betragtes som sandhedsvidne.« Jeg tænker slet ikke på Grundtvig eller nogen bestemt, men kan et menneske, der har nogen kærlighed til sandheden, gøre en sådan påstand, som forudsætter han kender alle dem han dömmet — med mindre han opstiller enten et *udvortes* ideal af sin lidelses-kristendom, eller et *luftigt*, som han forud véd, ingen når. Ved denne sidste forklaring har han i mine tanker gjort sin første påstand, om Mynster, til intet. Man mærker også dette derpå, at Kierkegård er fuldkommen populær, i København i det mindste . . . På konditorier og i teaterfoyeren og ligestemte huse, der drikke de et glas på og bede fanden tage sig på, at K. har ret. Sådan kristendom — som ingen kan nå og derfor naturligvis ingen rækker efter — er rigtig tilpas; den generer ingen, men er dog god at drille dem med, der fuske på noget som det synes langt ringere, de kalde kristendommen.

Hans personlige stilling til sagen, vil man måske sige, kommer os ikke ved; men den er dog ikke uden

betydning for at bedømme den. Han må nu svøbe sig så tæt ind han kan, så kan jeg ikke forstå andet, end det er simpel fejghed eller uhyre forfængelighed, at lefle for Mynster som han har gjort, og træde op mod ham på en modsat måde efter hans død. Men hvad der især, synes mig, antyder, han har ikke rent brød i posen, er den haltende stilling han får, når han først træder op med denne sandhedsvidne-teori, og siger: I ere det ikke, og jeg det heller ikke, nej, jeg er også som folk er flest — og så i sit sidste stykke, i anledning af »forfølgelsen« (— af hvem? en håndfuld præster!) tyr til det ny testaments forudsigelse: at verden vil handle ilde med — med hvem? — netop sandhedsvidnerne! Et af to: enten skal han holde sig fra det ny testaments ly, og være genialitets-professor på egen hånd, eller han skal gå frem og gøre som han taler: sælge sit gods og give de fattige osv.

Når jeg nu har udpeget, hvad jeg anser som svaghederne, må du da ikke tro, jeg er vred over brodden, der ligger i mange af hans ord. Vi kan have godt af at høre dem, men det gode i dem er ikke nyt, og sådan som det endnu er kommet, kan jeg ikke se andet, end at skal han fortsætte på den vej, opløses enten det hele til et kvartals bysnak eller fortsættes som sværmeri.«

Grundtvig, skriver han et par måneder efter, »kommer tit ind på S. Kierkegårds færd, som han i mine tanker har sat i det rette lys, skönt jeg hører jo nok af forskellige referater, han tit misforstås, som om han holdt apologier for Mynster.«

Endnu et træk til belysning af det kirkelige röre, Kierkegård havde vakt. I November 1855 var Br. oppe hos Martensen, for at foreslå ham, at der skulde optages et uddrag af ritualet i Roskilde konvents salmebog i stedet for, som påtænkt, den augsburgske konfession. Ved den lejlighed fik han en længere samtale med biskoppen om den kirkelige tilstand i det

hele. Der var stærk gæring på mange punkter. S. Kierkegård var nylig død, efter i »Øjeblikket« at have udslynget sin forkættelses-dom over den danske statskirke; selv om han kun havde vundet få egentlige »tilhængere«, så havde han dog bragt tvivl og gæring ind i mange sind. »Sjællands bisp«, fortæller Br. i et brev, »lader til at være ganske tryg. Han sagde, han var beredt på at træde ud og ned af stolen, ikke blot dersom vantroen kom til rors, men dersom statskirken opgav »sin konfessionelle karakter.« Derfor anså han det for aldeles »upraktisk« at give præsterne frihed. I øvrigt var han meget venlig, og hørte tålmodig på alle mine indvendinger mod statskirke og kirkekommissionens¹ minoritet osv., men for kun lidt op, når jeg f. eks. forlangte fri ordination. Jeg spurgte ham ligefrem, om det aldrig bragte ham i forlegenhed at lægge hånden til indvielse på enhver som helst kandidat, ministeriet sendte ham med attest om ortodoks kristendom. Det spørgsmål generede ham lidt, men han forsikrede, han havde sin frihed til at forkaste. Nærmere turde jeg ikke gå ham, ellers havde jeg på munden at spørge ham om B. i S., som jeg véd han ikke engang vilde have til sit bord om middagen, fordi han anså ham for fritænker — men han ordinerede ham dog.»

Underligt nok skulde Br. en gang virke med til at få et af Kierkegårds skrifter udgivet. Da P. Chr. Kierkegård, efter Henrik Lunds afrejse, fik broderens håndskrifter tilstillede, fandt han blandt dem »Synspunktet for min forfattervirksomhed.« Han sendte i begyndelsen af 1859 manuskriptet til Br. og bad ham om at få det trykt. S. Kierkegård lægger sig her, skriver Br. i et brev, »under mikroskop. Og hvad viser han os? en stor mand, en profet? nej, nej, ti gange nej! men dog en klog karl, en mærkværdig

¹ Det var den første af vore to kirkekommissioner; den varede fra Decbr. 1853 til Juni 1854; et af dens resultater var sognehåndets løsning.

mand, men ak, jeg synes især en forfængelig mand! Tiden må være, og vi alle med den, så gennemreflekteret den være vil — jeg tror ikke de reflekterede profeter. Den mest tanketrætte og reflekterede tid trænger mest til åndens myndighed og åndens umiddelbarhed. Der er steder i denne rapport, hvor det ordentlig er grueligt at se ind i et menneskehjertes kroge — og saa er der dog alkover i de samme kroge, hvor tæppet ikke bliver taget fra.* —

Vilde man i fyrrerne følge vort folks kirkelige udvikling, kunde man ikke indskrænke sig til de københavnske kirker og præster. Der havde netop på den tid begyndt at røre sig et nyt liv ude på landet, idet en række dygtige præster, som var, eller i alt fald senere blev, stærkt påvirkede af Grundtvig, havde begyndt at sprede sig ud over landsbyerne. Vi står her ved begyndelsen til den kirkelige bevægelse, som skulde få en så stor betydning for vort folks, særlig vor bondestands udvikling, skönt det først var på et noget senere tidspunkt, at den egentlig tog fart. Således var der i egnen omkring Sorø og Slagelse samlet en kreds af dygtige præster. Det var denne kreds, som Brandt fik lyst til at se på nært hold.

Han besluttede at bruge pinsetiden i 1844 til denne tur. Efter at have hørt Grundtvig i bægge pinsedagene, tog han, sammen med en medlærer ved Vajsenhuset (Møller), Mandag aften med diligencen fra København. Slagelse nåede de Tirsdag morgen tidlig, og her kom *Peter Fenger* selv med vogn for at hente dem hjem til sin præstegård i Slotsbjærgby. De havde brevvekslet med hinanden angående salmesagen, og derved indledet et fortroligt bekendtskab, der blev Brandt til megen glæde. I et brev til hjemmet fortæller han udførligt om denne rejse.

»Fengerne er en ægte præsteslægt, troende, djærv og dansk, og man har ondt ved at sige, hvem af brødrene man skal sætte højest. Lic. *Ferd. Fenger* i Ljunge

ligner slet ikke sine brødre, de øvrige mørke, brune øjne, lidt stille og tilbageholdne, men åbne og ærlige som han, og ligefremme og trofaste som han. Jeg har kun talt med den ældste, Peter, én gang et par ord i Julen, men vi blev snart bekendte og gode venner. Det glædede ham så meget, at jeg var en sønnesøn af gamle Hans Casper Brandt. Vi talte om den glæde at nedstamme fra troende forældre, og hvorledes Paulus lægger Timotheus på hjertet, at den tro som var i ham, først boede i hans mormoder Lois og hans moder Eunike. Ja, jeg tænker tit på, hvordan Herren ligesom har gået på jagt efter mig, og kaldt på mig, för jeg kunde stamme hans navn; der er vist ej ret mange, der i vore dage nedstamme både på fædrene og mødrene side fra troende forældre.

Et stykke uden for Bjærgby er en bakke kaldet »Galgebakken«, hvorfra man har en sjælden udsigt; der stod vi af og så mod Øst flere mile ind i Sjælland: baggrunden afsluttet med skovkransen ved Sorø, trindt om en utallig mængde kirker, mod Vest bæltet, i baggrunden Fyn og Langeland, mod Syd ser man kysten af Lolland. Det korte stykke vej til præstegården tilbage lagde vi til fods, og tilbragte middagen i den stille præstefamilie. Fengers kone er svagelig, men mild og blid. Han har som de øvrige præster en stor flok börn. Om eftermiddagen kom efter indbydelse naboerne: *Boisen*¹ fra Skörpinge og *Clausen*² fra Boeslunde. Den sidste er en net lille mand; i det ydre har han lidt til fælles med sin broder professoren, men er dog ikke af dem, man slutter sig så let til som Fenger. Vi tilbragte en behagelig eftermiddag og aften til henved kl. 12 med al slags samtaler, navnlig om salmer, hvis udgivelse levende interesserede dem alle, trossager, præstelige efterretninger og Grundtvig. Jeg fortalte

¹ Frederik Engelhart Boisen, senere præst i Stege, † 1882.

² Emil Theodor Clausen, broder til prof. H. N. Clausen, † 1851.

indholdet af hans pinseprædikener, til gengæld fortalte præsterne deres. Der havde i pinsen været en mængde Fynboer derovre i besøg, og til dels boet hos præsterne. Jeg gad gerne have været der i pinsen, men på den anden side var det for dyrt betalt at opgive Grundtvigs prædiken derfor. Det var i det hele en fornøjelig eftermiddag, så vel som følgende formiddag, hvor vi så Fengers kirke, og læste lidt af Grundtvigs krønikerim sammen.

Til middag kørte Fengers vogn os til *Boisen* i Skörpinge. Fengers præstegård var lille, men ret net; Boisens er elendig, jeg tilstår, det krøb lidt i mig; stort ringere ere de bestemt ikke på heden . . . Hans kone var i sin tid en fejende baldame, nu en før, munter men kristelig-alvorlig præstekone. Han er lige så munter som hun; jeg har endnu ingen stødt på, der med den næsten lutherske barnlighed og muntre, næsten spøgefulde glæde talte om Guds rige. Han anses vel for og er egentlig hovedet for forsamlingsfolkene, en ægte opvækkelses-prædikant. Han har og vil med Guds hjælp virke uberegnelig, men han står i mine øjne på et farligt punkt med alle disse folk; denne oprørte gæring er vel en naturlig følge af den foregående kulde og død, men intet er nærmere udskejelsen. Jeg tænker, at grunden ligger i, at de drive nu på troen og troen, indtil de til sidst, bevidst eller ikke, ville *fortjæne* nåden dermed, ligesom papisterne ved gærningen, og det er jo dog hverken troen eller gærningen der gör udslaget, men vi skulle modtage nåden som en fri *gave* i Kristo. De bebrejdede Grundtvig, at han fører ikke lovens sværd mod menneskehjertet, men byder det immer evangeliets mælk. Det er nu også sandt, men i mine tanker ingen bebrejdelse; jeg tror som han, at Herren angler os ikke på spydstager, men drager os med kærligheds snore. De tale om sakramenterne og lovprise dem, men når det kommer til stykket, vil de dog hente Herren ned af himlen ved troen, og kalde ham ned ved

bönnen, som om han ikke var midt iblandt os i sin hellige kirke.

Nu, vi tilbragte en behagelig dag der, under allehånde åndelig og verdslig samtale, opvækkelseshistorier osv. Jeg kan ikke huske et eneste eventyr fra min barndom, enten jeg så har glemt dem eller ingen hørt. Det er ikke fordi jeg vil gå i rette med Dem [hans forældre] for det, skönt jeg rigtignok tror, der er intet bedre til at føde barnesjæle med end gode eventyr. Denne dristige flugt, hvor ånden altid sejrer over det sanselige, ligger barnet og sandheden langt nærmere end den tørre såkaldte sandfærdige historie og alt hvor forstanden skal i virksomhed for at ræsonnere. Derimod har jeg, så langt mit minde går tilbage, hørt og læst en mængde opvækkelseshistorier, og jeg kan godt huske, jeg kunde aldrig blive træt af at høre flere, ikke fordi jeg enten var frommere end andre drenge, eller fordi jeg havde forstand på dem som bestyrkelse i den troens kraft, hvori jeg opdroges, men de tiltalte mig som et slags åndelige eventyr; jo pludseligere omslaget var, des bedre syntes jeg om dem. Det var jo samme det usynliges kraft over det synlige, åndens sejr over legemet, der tiltaler alle börn. Denne lyst har da heller ikke forladt mig nu, skönt jeg ser dem med andre öjne som bekræftelser på det ords kraft endnu i vore dage, der skabte verden i begyndelsen og sit ejendomsfolk, det ny og det gamle. Der er to ting, der stadig rinde mig i hu som slående beviser på kristendommens sandhed, det er: grove synderes opvækkelse og de nuværende Jøder, der vandre med den hemmelige forbandelse om iblandt os, indtil også deres time kommer og deres besøgelses dag.

Næste morgen tidlig (Tirsdag) kørte Boisen os til Slagelse . . . Derfra tog vi til Sorø med dagvognen, og gik op ad dagen til Pedersborg, tæt udenfor Sorø, hvor *dr. Kierkegård* er præst. Han blev glad ved at se københavnske venner, og efter at vi havde disputeret

lidt om min subscriptionsplan til »Den danske salmedigtning«, for disputator er han af moders liv, førte han os omkring i sin have og sine marker . . . Han har flere unge studenter i huset . . . Det er komisk at se stuelærde som fædre. De skulde have hørt Kierkegård gøre forsøg på at vænne sin Poul, hvis øjne løb imellem de fremmede og moderen, til stringent tankegang; han talte som en bog til ham. — Han har ikke været der længe, men har des værre endnu heller ikke set synderlige frugter; en 10-12 tilhørere er det største antal. Jeg tror nu rigtignok også han er for lærd, eller dog alt for ufolkelig, til at vække en aldeles død menighed, og at han passede bedre på et kateder; dog det kan jo endnu [blive godt] med Guds hjælp.

Jeg havde i sinde at hilse på *Ingemann*, medens jeg var i Sorø; des gladere blev jeg, da Kierkegård tilbød at føre os ind til ham, för vi spiste. Vi vendte altså tilbage til Sorø, som kun er en ganske kort spadseretur. — Fra byen føres man gennem en lang hvælvet port, den gamle klosterport, til de höje egealléer, som omgive kirke, akademi og tilhørende bygninger. Vi mødte allerede Ingemann i porten, Danmarks elskelige digter. Han kunde erindre, han havde set mig för, hos Rosenvinges, og indlod sig straks i en venlig samtale om salmerne. Dersom nogen mener, han svarer til sin ungdoms sværmende digte og poetiske drömme, tager han fejl; han er nær ved at blive korpulent. Han har hverken Oehlenschlägers smukke, klangfulde stemme eller Grundtvigs alvorlige bas, snarere en lidt ubehagelig stemme, men et rart åbent ansigt, og fremfor alt et par dejlige milde øjne. Jeg fik da straks en pibe tobak, og der kom graves og vand ind, hvorpå vi læskede os.

Svarer Ingemann ikke selv til hans digte, så gör hans bolig det; mere romantisk, blidt-dansk-ingemannsk-romantisk kan ingen digter bo i Norden. Dette lille hus, omslynget af ranker og epheu, og denne lille

digterstue, fyldt med kobberstik af jomfru Marie med Jesusbarnet, andre bibelske billeder, portrætter af alle Evropas bedste digtere, lidt bøger i poetisk uorden, og så udsigten fra sofaen lige for døren ud til haven med udsigt over Sorøssøen, omkranset af bøgeskove og midt i den lille begroede ø, som ejerinden har overladt ham — det er yndigt, især ved siden af og i samtale med »Valdemar den stores« sanger og »Valdemar Sejers« forfatter. Der lever han og hans æstetiske kone ene med en bondepige; de føre intet stort hus, men der skal komme utallige mellem år og dag.

Jeg har tit hørt fru Ingemann omtalt som en lidt forskruet dame — ja, om man vil: kvindelig, jeg mener hüslig i almindelig forstand, er hun ikke, og romantiske damer ser man som oftest heller i sagn og sange end i livet; men i denne omgivelse, ved Ingemanns side, tager hun sig godt ud. Hun kom ind i stuen, og vi blev forestillede for hende. Allerede klædedragten var noget afstikkende: over det sorte hår et stenkulsperelebånd og en sort turban, over kjolen en halvkåbe. Jeg vil tro, hun behager ingen dame, kun mænd med lidt poetisk smag kan hun behage. Efter denne dom tør jeg ikke tilføje, hun behagede mig. Hendes værelse støder op til hans; hvordan tænker De Dem det? I vinduet en forhøjning med et sybord, over sofaen kongens og dronningens portræt, fortepianoet åbent, i krognen en poleret spinderok — jo på det lav! Der er kun 2 stole og et lille bord i hele stuen; på den ene stol sad Bernhard Ingemanns hustru, da vi førtes derigennem på tilbagevejen, i hånden pensel og palet, i færd med at lægge sidste hånd på »Kristus i Emaus«, en altertavle til en fynsk kirke. Alle vægge besatte med malerier, store og små, alle af hende selv; der var Mariæ himmelfart, der var blomster, der var sjællandske bønder og piger, alt sammen studier. Hun viste os meget venlig omkring; min rejsekammerat talte om berømte malerier han havde set i Tyskland;

jeg talte med fruén om hendes egne; han viste lærdom, jeg ukyndighed — jeg tror fruén fandt mig mest interessant.

Da vi havde spist til middag hos Kierkegård og set hans kirke, hvor der findes en af disse sjældne altertavler fra middelalderen med udskåret billedværk, til at åbne og lukke, vandrede vi hen på eftermiddagen atter til Sorø, hvor det var vor plan at blive natten over. Imidlertid fandt vi det så rædsomt kedeligt i det røverhul af en gæstgivergård, at vi bestemte os for at gå til Ljunge endnu samme aften . . . Alle præsterne havde interesseret sig meget for udgaven af salmerne, ingen dog så meget som *F. Fenger* i Ljunge, af hvem jeg også fik adskillige oplysninger og anvisninger. Havde vi kommet nogle timer før, vilde vi truffet en ganske morsom forsamling. Fenger havde haft 3 bønderkoner oppe at synge viser for sig; komponistinden Kora Nygård, en datter af kammerråd Nygård, som ejer en gård, Frederikskilde, der i sognet, havde optegnet melodierne, hendes kæreste, en kand. Petersen, skrev ordene, Fenger hjalp konerne på ord og tone, og således fik de lokket adskillige ret gode folkeviser frem. Gid der var mange med de gaver som Fenger, så vilde ikke så mange viser forgå omkring i folket, som nu des værre vist er tilfældet.

Næste dags eftermiddag besøgte vi med Fenger Sorø. Vi var atter hos Ingemann, og efter at Fenger havde indført mig hos prof. Wegener, en boglærd historiker, men tør som en bog, og P. Hjort, der har givet sig en del af med salmerne, vendte vi tilbage, og spiste til aften hos digteren og hans romantiske hustru, hvor vi tilbragte en meget behagelig aften. Kl. 10 tog vi afsted, men Ingemann fik piben tændt og en frakke på, og fulgte os hele søen rundt. Foran gik Fenger og Møller; Fenger sang viser efter Ingemanns opfordring, bagefter fulgte Ingemann og jeg. Det glædede ham at høre, hvor stor rift der var blandt Vajsen-

husets børn efter hans romaner. Det var en dejlig tur; månen begyndte at formørkes og indhyllede lidt efter lidt egnen, den dejlige sø med alle sine bøgeskove og kratbuske i magisk dæmring. Rundt [om os] slog nattergalene, 4-5 ad gangen. Foran gik Fenger, »præsten med Rolandsrøsten, Holgers ægte landsmand«, som Ingemann kalder ham, og sang — det var et af de livsøjeblikke, der vil fæste sig i min hukommelse, og som jeg vil skildre for en lyttende efterslægt, hvis jeg bliver gammel!«

Fra Ljunge gjorde de en udflugt i omegnen, hvor Ferd. Fengers navn »var en nøgle til alle døre«. Lördag eftermiddag tog de til Sorø og derfra med natteposten til København. Han kom tidsnok til at komme i Vartov den følgende formiddag og høre Grundtvig.

IV.

På Marielyst höjskole.

Det videnskabelige arbejde bandt Brandt stærkt til hovedstaden, men alligevel måtte den tanke af og til dukke op hos ham: kan du i længden blive i København. Stillingen som lærer ved Vajsenhuset var jo i økonomisk henseende ikke meget glimrende, og det var ham en noget trættende udsigt at skulle være time-lærer hele sit liv igennem. Det lå ikke for Brandt. Han kastede da også jævnlig et blik om sig for at se, om der ikke skulde være en eller anden stilling, der kunde passe bedre for ham, og som han havde rimelighed for at opnå. Den første gang noget sådant kom på tale, var det dog ikke ham selv, der havde fået tanken; det var andre, som bragte ham i forslag.

Sagen forholdt sig således: Man væntede, at forstanderen for Rødding höjskole vilde få præstekald, og der blev derfor tale om en efterfølger. Midt i Januar 1845 blev det Br. betydet, at han måske vilde blive opfordret til at overtage den plads, hvis valget af forstanderen, ligesom forrige gang, blev overladt til Grundtvig. Hans ven Th. Fenger rådede ham ivrig til at følge en sådan opfordring; hvis den kom. Br. sagde i begyndelsen afgjort nej. Han følte han havde slået rod i København: han havde nylig fået en ret behagelig plads ved Vajsenhuset, kunde ikke løbe fra sin ufuldendte salmedigtningens historie, og vilde meget nødigt

undvære at høre Grundtvig og tale med ham osv. osv. Da Fenger indstændig bad ham om at overveje sagen nøjere, gjorde han det også. »Jeg sov ikke meget natten efter«, fortæller han i et brev til sine forældre (28. Jan. 45), »jeg lå og vilde gøre mig stærk til at udholde fornyede angreb; men alt som jeg lå og grublede, og lod atter modgrundene komme frem på rad, da slog det mig først, at de alle begyndte med *jeg* og atter *jeg*, og jeg blev sandt at tale lidt skamfuld. Hvordan stemmer det, tænkte jeg, med hvad du så tit bad Vorherre om, at dette lille, ublu, ubetydelige, men indbildske »jeg« måtte rent forsvinde, og det atter hedde: led du mig Herre i dine bånd, og styrk mig ved den Hellig-Ånd. Jeg skammede mig som sagt så, at fra det øjeblik turde ingen af alle jeg-grundene komme frem, skönt jeg så godt, at de stod i baggrunden, med det højre ben løftet, beredt til at springe frem ved ringeste vink, og -- de stå der endnu!

Imidlertid forandredes billedet dog øjensynlig fra den stund af, og i stedet for det først havde været et lille udkast til fortsættelsen af Carl J. Brandts historie og plan til at indrette det hyggelig for samme, så tænkte jeg som så: ... er du da blind for, hvad Herren har for med sin kirke i disse dage: at han vil forny dens skikkelse under disse himmelegne, hvor I hidtil have sovet eller gået i andres ledebånd? Eller tror du det skulde slet intet have dermed at gøre, når du ser folkeånden vågne trindt om land, som af en dyb søvn, og spørge efter de gamle stier? Nej, så kortsynet er jeg dog visselig ikke, at jeg, trods de mange udskjelser og fejlgreb, skulde miskænde, at der er »nyt i gære« ogsaa i kirken, og at det står nødvendig knyttet sammen med folkets historiske opvækelse; ti dersom jeg ikke elsker fader og moder, fæderneland og modersmål, hvorledes skulde jeg da elske Gud, som jeg ikke ser? Jeg ser i hele den folkelige stræben og kamp i vore dage en forgænger

og nødvendig betingelse for den nye nordiske udvikling af kirken, som jeg er vis paa er i gære. Men jo vigtigere denne forberedelse er, des alvorligere lyder kaldet til alle ædru ledere, som føle mindste dygtighed til at gå foran og med Guds hjælp ikke lede de vilde kræfter på afveje.

Kun betragtet med disse öjne, tror jeg, kan nogen gå til den omtalte plads med lyst og kærlighed... Jeg tør sige det uden indbildskhed: der er endnu kun få, der betragte sagen fra dette standpunkt, og jeg tør sige mere: at disse få findes inden for den kreds, der i det sidste tiår sluttede sig tæt til Grundtvig. Jeg føler så godt, hvor ilde jeg vilde være stedt, om det blev alvor, og hvor meget arbejdet vilde overstige mine kræfter; men det er på den anden side min overbevisning, at *blik* for, hvorledes det burde være, har jeg, og kærlighed og lyst til værket ikke mindre... Tror jeg nu fuldt og fast, at bliver den højskole i Rødding noget andet end hvad jeg tænker mig, enten et slags »seminarium« for forfængelige kundskaber eller noget lignende, da er den ikke blot magtesløs men uhyre skadelig, da står — jeg nægter det ikke — det for mig som en betænkelig, en alvorlig sag med et *nej* at fri sig for bryderierne.*

Det blev imidlertid ikke til noget med Røddingplanen. I Marts 1847 dukkede en ny plan op: der var dem som tænkte på at få ham til det danske seminarium i Sønderjylland, hvis oprettelse den gang var på tale. Det var pastor C. Boisen i Vonsbæk, som især arbejdede for den sag. Han anbefalede P. Chr. Kierkegård som forstander. Kongen mente, han var dygtig nok, men ikke populær, og kammerherre Tillisch¹ syntes, at Kierkegård i baptistsagen ikke havde vist

¹ Kabinetssekretær F. F. Tillisch, der efter Freden i Berlin (1850) blev overordentlig regeringskommissær for hertugdømmet Slesvig.

sig som en lovlydig mand. Grundtvig erklærede K. »for fordærvet« mellem »bøgerne« og gav anvisning på P. Rördam. Kongen vilde helst have C. Boisen til at stå for det hele, »denn er kann leise tretten«; i så fald skulde han til forstander have en yngre mand, og da kunde der måske blive tale om Brandt. Ved at fortælle om denne sag, udbryder Br. med tanke på Røddingplanen: »Alle gode gange er tre, så det glider vel hen til höjskolen i Sorø kommer i stand.« Så langt nåede han dog ikke. — Da der senere, i begyndelsen af halvtredserne, atter blev tale om oprettelsen af et seminarium i Slesvig, var der igen dem, der tænkte på Br., og han var selv ikke helt uvenlig stemt for den tanke. Men heller ikke da blev det til noget.

Med udgangen af 1852 opgav han — »træt af 20 års information« — sin plads ved Vajsenhuset. Det var jo, økonomisk set, et temmelig dristigt skridt, da han ikke havde nogen anden fast virksomhed, og endnu på det tidspunkt ikke følte kald til at blive præst. Han havde imidlertid regnet ud, at foreløbig kunde det nok gå: Med »Selskabet til den danske literaturs fremme« havde han truffet aftale om udgivelsen af en håndbog i den danske literatur; han skulde have 20 rdl. for arket, og det, mente han, kunde give ham en 5—600 rdl. årlig; så havde han godt håb om at få det Smithske stipendium, fra kultusministeriet fik han en understøttelse af 200 rdl., Chr. Pedersens skrifter gav også lidt. Det blev i alt en 12—1300 rdl. om året, og det kunde han leve anstændig for, endogså med håb om at afbetale lidt på en gammel gæld. Slet så strålende blev nu status ikke i virkeligheden, da der ikke blev noget af håndbogen. Men så åbnede der sig en anden udsigt.

I Maj 1853 udstedte 9 medlemmer af »Dansk forening« i forbindelse med et par norske præster en indbydelse til mænd og kvinder i Danmark og Norge om at sammenskyde en sum, der skulde overleveres

Grundtvig på hans 70 års fødselsdag, og sætte ham i stand til at oprette »en dansk folkelig højskole«. Indsamlingen gik ganske godt, trods det at koleraen samme sommer gav folk meget at tænke på, og lagde beslag på mange penge i godgørende øjemed¹.

For at undgå den megen festlighed tilbragte Grundtvig sin fødselsdag (8. Sept. 53) på Gl. Køgegård, og her fik han af en deputation overleveret de 7000 rdl., som var bleven indsamlede. Så kom spørgsmaalet om, hvor skolen skulde lægges. Efter nogen overvejelse blev det besluttet, for en del efter fru Grundtvigs ønske, at der skulde købes en ledig fæstegård paa Rönnebæksholm gods i nærheden af Næstved. Det var ikke længere borte, mente hun, end »at Gr. nok om sommeren kunde have lidt tilsyn«.

I September kom Gr. ind til København, og Br. gik da op for at tale med ham. Der skulde nemlig udstedes en fornyet opfordring til at give bidrag, og deri måtte der gives lidt oplysning om, hvorledes sagerne stod. Det var væsentlig fru Grundtvig, der førte ordet, medens Gr. selv gik tavs op og ned ad gulvet. I et brev (¹³/₉ 53) fortalte Br. således om denne samtale: »Nu var jo vanskeligheden, sagde fru Gr., at finde en mand, der kunde drive gården godt — den har 50 tdr. land — og tillige læse med karlene, som hun i øvrigt ikke tvivlede om vilde indfinde sig fra Stenstrup og Rönnebæk og hvad hendes andre byer hedde. Jeg lyddede på disse ytringer, og udbrød kun en gang, da der taltes om, at Grundtvig skulde have

¹ At Grundtvig opholdt sig på landet i kolera-tiden, gav som bekendt anledning til en del forargelse: mange mente, han gjorde det af frygt. Peter Fenger skrev til Br. (¹/₈ 53), at han vidste et tilfælde, i hvilket en af bidragyderne erklærede, at hvis han ikke allerede havde afleveret sit bidrag, vilde han anvende det på anden måde, da han efter Gr.'s færd i kolera-tiden ikke vilde være med til at yde ham offentlig anerkendelse.

tilsyn: at for mig var hovedsagen, at Gr. selv optrådte som lærer. Den gamle gik op og ned, og tog ikke megen del i samtalen; men dette sidste bejaede han dog. Det kom ikke til nogen nærmere forklaring, men hos F. Barfod, hvem jeg senere talte med, fik jeg den. Han havde været hos Grundtvig igår, og der havde talen været, som om der på den lille bondegård skulde oprettes en lille bondeskole for Rönnebæksholm og omegn. Læreren skulde være en beskedlig karl, som selv om han gik hen og giftede sig og måske fik børn, dog i tarvelighed godt kunde leve af de 50 tdr. land, da han jo tillige blev marketender for de 20 eller færre bønderkarle der boede hos ham og nød hans undervisning; om han tillige skulde være røgter paa Rönnebæksholm om sommeren, naar bønderkarlene rejste hjem, véd jeg ikke, men det kunde han jo endda vel nok bestride. For resten lod det, som om der især tænktes på Kold, og som et væsentlig fortrin hos ham anførtes hans sparsommelighed, da hans urtekræmmerregning kun er 16 rdl. årlig.

Der er vist megen forstand i den tale, og var det en handelsmand, man kunde så sandt ikke ønske sig bedre råd af sin kone. Men når talen er om at rejse en talerstol for Grundtvig, mens han er oven mulde, og en bavta for ham, når hans støv hviler derunder, hvad skal vi da med sådant et lillehus, der ikke kan ses til Næstved, mindre synes ved Nordkap. Vist er det, at jeg havde ikke rejst mig fra min stol, for at stryge en svovlstik af, til at koge det fedteri sammen, og at vi gøre Grundtvigs navn og os selv latterlige i hele Nordens øjne derved. . . Jeg under sandelig bønderne alt godt, og navnlig oplysning, vil heller ikke udelukke dem af Gr.'s höjskole; men nu bygger jo alverden bondehöjskoler, og vi 11 [indbyderne]. . . satte ej Gr.'s navn og fremtidssyn i pant på, at det lod sig gøre, hvad enhver Amager kan gøre.«

Man kan mærke på disse ord, at Br. var ilde til

mode ved udsigterne for skolen. Han begynder da også dette brev, der er rettet til P. A. Fenger, således: »Alle mand på dækket! blinde skær to favne forude, som en fladbundet træsko vel kan flyde over, men ingen tredækker med Dannebrog tonet!« Sagen var jo — hvad man ser klart af indbydelsen, og hvad Br. desuden ligefrem siger i det nævnte brev — at indbyderne havde tænkt på en höjskole i Sorøskolens stil, om end ganske vist i en formindsket målestok. Historien har nu rigtignok for længst vist, at det den gang var alt for tidligt at tænke på den store monumentale bygning, der kunde blive en bavgangen på Grundtvigs grav, og at fru, selv om hun ikke så så höjt som de andre, dog måske så nok så praktisk og sundt på sagen. Også hendes tanke om at lægge den ned i Sydsjælland, havde det måske været rigtigt at følge; hvad der er fulgt efter, synes dog at have godtgjort, at Københavns omegn ikke er det bedste sted for en Grundtvigsk höjskole.

Straks efter samtalen med Barfod gik Brandt op til P. O. Boisen og hans hustru Meta (f. Grundtvig), og udøste sine bekymringer for dem. Og der fandt han forståelse for sine tanker. »Jeg så«, fortæller han, i et brev (17/9 53), »med fornøjelse på hendes stolte fortrøenelse, og tænkte stundom: nu brister Brisingamonnet. Dagen efter kom Gr. derop; det var let at få talen på höjskolen, og den gik da efter den gamle liremelodi; men da tog Boisen bladet fra munden, og fortalte hvad vi stiledede på. Den gamle stod alt med hånden på døren, men begyndte at lytte, og var snart inde på den rette kurs. Han mente jo rigtignok, vi sejle en høj sø, men det huger ham alligevel, og hun kommer nok med derop. . . Får hun først øje for, hvad det gælder om, da er Grundtvigs minde og Gr.'s virksomhed hende vist det kærester i livet.«

P. Fenger blev alarmeret ved Br.'s brev, og skrev øjeblikkelig (15/9) et udførligt brev til fru Grundtvig,

hvori han på en rolig, men varm måde hævdede, at Grundtvigs højskole skulde være noget mere end en almindelig bondehøjskole, og gjorde i det enkelte rede for sine tanker om sagen. Han endte med at anbefale Brandt til forstander for en sådan skole. »Han har den første egenskab, som dertil udfordres: en stor iver for sagen. Han har dernæst en sådan højagtelse og sønlig ærbødighed for Grundtvig, som er fornøden, om det skulde gå godt og villigt med at føre Gr.'s tanker igennem. Han har kundskab i Islandsk, Engelsk, Svensk, Gl. Dansk, historie, nordisk litteraturhistorie, har poetisk sans og poetisk åre og er meget arbejdsom, derhos er han en kristelig mand og har øvelse som skolemand.«

Brandt var ikke så glad ved, at Fenger således havde peget på ham. Han havde nok lyst til gærningen, men han vilde helst have haft, at vinket skulde være kommet fra Grundtvig selv, uden at andre havde brugt pegepinden. Gr. havde dog nok, inden Fengers brev kom, hos Boisens sagt, at han ønskede Br. som forstander, men han troede ikke han vilde. For så vidt kunde Br. jo da være rolig.

Søndag aften (^{18/9}) gik Br. op til hans hustru, efter en indbydelse fra Gr. »Ja, jeg har fået brev fra P. Fenger«, sagde fru, »han flyver højt«. »For højt?« spurgte jeg. »Nej, det vil jeg just ikke sige.« Hun skød brevet over til mig og bad mig læse det. Ja, tænkte jeg, det skal være mig en fornøjelse at læse det 4de gang, men imidlertid lod jeg det ligge til en senere passende lejlighed. Jeg slog nu på, vi måtte have en plan, eller dog en skygge af plan, når vi skulde sætte folk i bevægelse; det trak han langt på, og mente det var en egen sag. Ja, sagde jeg, det er jo rigtignok noget næsvist, sådan at lave planer på egen hånd til Deres skole; men jeg har sat lidt op, hvori jeg har søgt at træffe Deres mening; må jeg læse det for Dem? Det fik jeg da let lov til, og da han havde hørt den, sagde han: »Det er jo meget godt,

men jeg har dog to bemærkninger: hvad der kommer efter det *danske*, »Nordens historie osv.«, skal være: der skal gives *dem*, *der ønske det*, lejlighed til at kende det. Senere i samtalen föjede han til, at *kirkens historie* var af de ting, der også hørte hjemme på højskolen. Det andet punkt var da agerdyrknings-skolen og håndværksskolen. »Det kunde jeg ikke sige sådan«, sagde han, og ved nærmere at tænke derover, indser jeg nok, at det var dumt gjort og ikke vel over tænkt.« Grundtvig vilde have tid til at tænke over sagen.

Om Tirsdagen fik Br. så sin plan tilbage, men da havde Gr. indklamret hele stykket fra »Højskolen skal stræbe osv.« til »Dette er et skyggerids« osv., og hele skoleplanen, og vedlagde en skrivelse, som skulde ind sættes i stedet. Br. syntes imidlertid ikke, at den passede for folk, som ikke i forvejen var inde i hele Grundtvigs skoletanke, og lavede derfor selv en ny »skoleplan«, bestående af uddrag af hans skrifter om højskolen. Med den gik han Torsdag formiddag op til Gr. Han sagde til ham, at folk i almindelighed måtte have en temmelig udførlig plan, som for resten med lethed kunde uddrages af hans skrifter. »Ja, så kan De jo selv gøre det,« sagde Gr. »Det skal jeg med fornøjelse,« svarede Br., »for jeg har den alt i lommen; har De tålmodighed at høre?« Stykket blev læst op, og han hørte opmærksomt derpå. I det hele var han vel tilfreds dermed, dog vilde han have, at hans skrivelse skulde optages i beretningen; men for resten kunde de forme den som de vilde, den var jo dog egentlig *deres* beretning.

Da indbyderne havde komitemøde om sagen, var der en del uenighed om, hvilke udtryk der skulde bruges i beretningen. Konsthistorikeren N. L. Höjen, fortæller Brandt, »rejste i det hele opposition mod det kolossale ved planen, og var ikke langt fra at mene, det var bjærg i barnsnød, når vi dog kun havde

udsigt til at sætte så lidt deraf i værk straks, og mente, det var bedre at forelægge en ganske lille plan og efterhånden lade den vokse. Jeg vil nødig, grumme nødig træde op med store ord, og siden stå som pralhans; men jeg kan dog slet ikke gå ind på den betragtning. For mig står det så: det er ikke pral, det er et ideal, vi opstille, som det står for Grundtvigs öje; vi sige udtrykkelig: vi kan ikke nu sætte det i værk, men vil gøre, med det lidet vi kan magte, dog et skridt imod det.«

I November måned var Br. paa en rejse omkring i Sjælland til gode venner. Han benyttede lejligheden til at tale med folk om sagen. Sit standkvarter havde han hos P. Fenger i Slotsbjærgby, og gjorde så udflugter derfra. En dag tog han til Hindholm højskole og talte længe med Jensen, derfra til Stephansen på Holsteinsminde, med hvem han talte uafbrudt i 7 timer om »højskoler som er og som kommer«, videre til Møller på Flakkebjerg, og talte i 5 timer med ham om samme sag.

Beretningen om det indsamlede, om skoleplanen og opfordring til nye bidrag udgik så. P. Fenger lovede 20 rdl. årlig i 5 år, men rigtignok på den udtrykkelige betingelse, at det ikke blev en »bondehøjskole« som Hindholm o. a., for så vilde han hellere give sine penge til en af disse. At Brandt skulde være forstander var på ingen måde nogen afgjort sag. Sagen stod næsten stille hele 1854 igennem. Den tanke at lægge skolen på Rönnebæksholm gods opgav man. En tid taltes der om at købe Hindholm højskole, som Stephansen var villig til at sælge. Det rådede imidlertid P. A. Fenger bestemt fra, fordi Hindholm *kun* var en bondehøjskole. »Nu se vi meget«, skriver han til Br. (11/3 55), »som vi ikke så tidligere. Hvad kunde det nu nytte, om der havde stået en bygning ved Rönnebæksholm eller på Køgegård gods? Det er godt at lære at bie, at vente. Hastværk er lastværk. Men jeg

nægter ikke, at jeg synes, at nu må der snart tages fat. Nu have vi ikke mere det forskrækkelige Ørstedeske ministerium, der måtte bort, når hvad der behøver frihed, skulde trives. . . Skolen må, så længe i det mindste Grundtvig har kraft til at virke, være så nær ham som muligt, ja, hvorfor ikke i København eller på Vesterbro?»

Den 27. April 1855 forelagde Brandt Grundtvig overslaget til højskolen og udkastet til en ny opfordring, som komiteen vilde udstede. Han billigede det i alt væsentligt. Så skulde de tale om lærerne. Grundtvig vilde nok have Br., men bad ham dog overveje sagen godt, inden han gjorde det afgørende skridt, til dels for Br.'s egen skyld, men også fordi han hellere vilde have Kold til forstander. Br. foreslog J. Grundtvig til lærer; nej, det vilde han ikke vide noget af; »han havde aldrig vist mindste lyst i den retning,« og, fortsatte han, »det er alt store ting, om vi kan bruge én latiner.« Gotfred Rode kasserede han af samme grund, især da han hørte, at han forberedte sig til magister-konferensen. J. Tang holdt han på skulde være den ene af lærerne, og han bad Br. skrive til M. Eskesen på Hindholm og spørge ham, om han vilde være den anden.

Resultatet af de mange overvejelser blev da det, at Brandt skulde være forstander og have til medhjælper Tang og Eskesen. Også spørgsmålet om skolens beliggenhed kom endelig til en afgørelse, idet man i foråret 1855 købte en gård med et jordtilliggende af 30 tdr. land i nærheden af København. Den fik navnet »Marielyst« efter Grundtvigs anden hustru. Hovedbygningen stammede fra begyndelsen af århundredet, og var oprindelig bestemt til at være et københavnsk sommerlandsted. Lejligheden var lidt indskrænket, da der foruden skoleværelser ogsaa skulde være plads til at huse eleverne. Det viste sig nødvendigt at opføre et særskilt elevhus, og både bolig og jord var så for-

sömte, at der krævedes en del arbejde for at bringe dem i orden. Først i efteråret 1856 kunde skolen åbnes.

I nr. 26 af »Dansk kirketidende« for 1856 indrykkede Br. en meddelelse om skolens åbning. Han taler deri om vanskelighederne ved det arbejde, som ligger for ham; det er ikke særlig de økonomiske udgifter der ængster ham, de klarer sig nok mener han; men han tænker paa den ringe forståelse største delen af det danske folk havde af, hvad en virkelig skole for livet vilde sige. Det der imidlertid gav ham mod, var hans inderlige kærlighed til Grundtvigs højskoletanke.

Skolen var i bekendtgørelserne bestemt til at skulle åbnes den 1. Oktober; men den højtidelige åbning fandt dog først sted den 3. November ved et møde, der overværedes af et par hundrede mennesker, og hvor naturligvis Grundtvig var hovedtaleren.

Nu havde Br. endelig fundet en gærning, som havde hans fulde kærlighed, og som han tog fat på med glæde og fortrøstning. Efter at skolen havde været i gang i nogle måneder, skriver han i et brev: »Med skolen går det fremdeles godt. Jeg har nu sne-sen fuld... Jeg får mer og mer fortrøstning til, at den sag vil vinde fremgang og bistand. Jeg føler mig så glad i min gærning, og at jeg er på min hylde, skönt der jo er meget, der endnu må klare sig for mig, navnlig med hensyn til den blandede befolkning jeg har: en underskov af unge Sjællandsfarere, som er på Grundtvigs højskole, fordi den lå dem nærmest... og kærnetroppen, som er søgt hid, fordi det er *Grundtvigs* skole, og venter udbytte af den som sådan. Jeg gör mit bedste for at tjæne de sidste, og lader de andre følge med.« I Marts 1857 er han også fortrøstningsfuld; folk taler nok, siger han, om skolens »fortvivlede finansielle stilling«; naturligvis behøves der en del mere end de først indsamlede 7000 rdl., men

han har godt håb om at få hvad der behøves, dels fra regeringen og dels fra indsamlinger blandt private.

I Juni 1858 udgav Brandt en beretning om skolens virksomhed; heri fortæller han således om de to første skoleår:

»Første vinter (1856—57) samledes her 20 elever, til dels i meget forskellig alder, fra 16 til 34 år, men største delen dog i 20 års alderen. De havde hjemme rundt omkring i landet; de to var fra Fyn, fem fra Jylland og tretten fra Sjælland. Anden vinter blev skolen besøgt af 16, hvoraf nogle havde været her forrige vinter, andre kun den foregående sommer, atter andre var komne til November. Med hensyn til alder og hjemstavn var der samme forskel som forrige vinter; denne gang var to fra Fyn, og den ene af disse en Sønderjyde af byrd, tre var fra Nørrejylland og elleve fra Sjælland. Denne forskel i hjemstavn var en afgjort vinding, og har givet skolen sit ejendommelige præg, i det hver har medbragt sit hjemme fra, som de gensidig har kunnet meddele hverandre . . .

Når jeg nu skal til at fortælle, hvorledes vi i de to vintre har båret os ad på Grundtvigs højskole, føler jeg godt, det ikke er så let en sag at give en ordentlig skoleberetning, når man da ikke vil spise læserne af med en optælling af, hvilke fag der har været undervist i, hvor mange timer der har været anvendt til hvert, hvilke bøger man til den ende har læst og lært osv., for det kunde jo endda ikke være så vanskeligt, men jeg frygter for, at de der egentlig bryder sig om sagen, bliver ikke klogere ved sådanne tabeller . . .

Jeg havde, da Grundtvig betroede mig at forestå hans skole, langt mere begreb om, hvad der *ikke* skulde gøres — ti det havde jeg dog set en del af — end om hvorledes den sag bedst kunde gribes an. Jeg håbede imidlertid, at det vilde efterhånden klare sig, da måden, hvorpå der skulde virkes, for en stor del

måtte være afhængig af de kræfter, *der* vilde mødes. Og skönt mit håb heller ikke er bleven skuffet, føler jeg dog så godt, hvor lidt skikket et sådant spædt forsøg er til uden pynt at træde frem i en beskrivelse...

Regelen har været, at vi om formiddagen var samlede fra kl. 8 til 12. Morgentimerne har i løbet af to vintre jo givet rigelig lejlighed til at bringe mange ting på bane... Størst fornøjelse, og jeg tænker derfor også størst udbytte, har vi haft af vore *ordsprog*. Ved dem har man den store fordel, at de for en hel del er ord, som endnu lever i folkemunde. Enhver af de unge kender dem, har hørt mangfoldige anvendt, har selv tit og mangan gang anvendt en del af dem. Derved har man straks et fælles fodfæste... Vi har fornøjet os mangan en time med i forening at betragte og samtale om vore ordsprog, der i deres talrige mængde både giver en uudtømmelig anledning til at komme ind på de forskellige livsforhold og anskuelser, og i sproglig henseende gæmmer en af modersmålets ægteste gruber.

Ordsprogene har jeg nævnet først, fordi jeg for min del har fundet det lettest ved dem at komme folket i tale; men vi har en anden udmærket skolebog i alle vore *lignelser*, lige fra vore *fædres myter* indtil *dyrefablerne* og *folkeeventyrene*, og den er så ypperlig til skolebrug, fordi den kan benyttes gennem alle »klasser«; der er stykker i dem, som børn kan forstå, før de kan tælle til 20, og der er andre som mænd endnu ikke har nået bunden i, skönt de har talt deres 70...

En tredje righoldig kilde til skolehold har vi haft i vore *ældre folkeviser* og vore *nyere digteres sange*... Det lønner sig rundelig atter at få ungdommen vor indholdsrige folkesang lagt på tunge, og hvilken skat er der ikke betroet os imellem Kingos salmer og Ingemanns »Valdemar den store og hans mænd«...

Når vi således, enten med tiltale eller samtale,

forelæsning og forklaring havde tilbragt morgentimerne, har det været vor skik, at der blev fortalt af *fædrelandets historie* fra ældre og nyere tid . . . Og når en mand forleden, som udbytte af en samtale med mig, om hvad de lærte her på skolen, hjembragte den besked, at det var egentlig »fædrelandskærlighed«, da har jeg rigtignok hverken turdet love ham eller nogen anden så store ting, men jeg tør dog nok sige, at det har ligget i baggrunden for vort arbejde: gennem kændskabet til fædrelandet at vække og styrke de unges kærlighed til det . . . vi har dog også set os om i det øvrige Norden, ja selv ikke forsømt små udflugter til de sydlige lande.

Den sidste vinter har vi, ved en ung landmand, hr. *R. Fengers* hjælp kunnet slutte formiddagen med oplysninger om, hvad der ligger de flestes ydre livsstilling så nær som *landmåling*, *agerbrug*, *kvægavl* og det udbytte *kemien* i mange retninger kan give os alle, og da især landmanden i hans daglige dont.

Om eftermiddagen anvendte vi et par timer (kl. 2—4) til øvelse i *skrivning* og *regning* . . . Efter en times ophold samledes vi så igen, og vi øvede os da i *læsning* . . . Jeg véd nu ikke hvad de unge vil dømme, men jeg tør sige, at jeg vil alle mine dage med glæde mindes mange af disse aftentimer, når vi sad, med lampen tændt, samlede om vort runde bord, og skiftedes til at læse højt for hverandre, og talte så om det læste. Vor bedste læsebog har været Snorres krønike og især Hellig Olafs saga, som jeg har det håb, de ikke alle skal glemme, selv om de aldrig så eller hørte den tiere, men det har jeg dog mærket, at enkelte af dem har fået lyst til. Vi har heller ikke glemt vor egen Sakse eller rimkrøniken fra Sorø, og en del har jeg i det mindste fået med til at følge skildringen af livet på Island i Njals saga og en lille udflugt til Grækenland i udvalgte stykker af Odysseen efter Wilsters oversættelse.

Men hvad enten vi har talt eller læst sammen, så har vor hovedsyssel været *modersmålet* . . . De unge trænger hårdt til en håndsrækning, da deres skolelærere eller hvem der har gjort det, som oftest har kyst dem fra at bruge deres mundart, og til at eftersnakke eller dog ærbødig böje sig for et bogsprog, der ingensteds klinger godt og allerværst i bondens mund. Allerede at få denne overtro udryddet, er et godt stykke arbejde, at få sagen stillet som den bør: ikke som om modersmålet i folkemunde var en trælkinde, der sneg sig frygtsom bagefter en vigtig skolemester med et ris under armen, han kaldte grammatik; men at hun er en adelsbåren frue, hvis slæb skolemesteren kan få lov til at bære, hvis han holder sig i ærbødig afstand . . .

Tiden efter nadveren har mest været anvendt til at læse dagens blade . . . så og til samtale og *sang*; for vi har sunget om aftenen som om morgenen, og somme tider midt på dagen, alt efter som lejligheden faldt og lysten var til stede.«

Med hensyn til længden af undervisningstiden mener Br., at den ikke kan være kortere end *to vintre*. Der blev gjort forsøg på at holde skole også om sommeren, men man opdagede snart, at det ikke kunde gå. Han taler så om skolens fremtids-udsigter, udtaler det ønske, at de mænd og kvinder, som har bragt ofre for at få den i gang, også måtte se den blomstre op og bære frugt. »Men«, fortsætter han, »man måtte rigtignok kende såre lidt til forholdene og alle de fordomme, en skole af denne art har at overvinde, dersom man troede, at læsset allerede nu var trukket op ad bakken. Vi, der hver aften har lagt os med byrden og er stået op med den om morgenen, vi har længe vidst, at så hurtigt vilde det ikke gå. Men vi har derfor ikke tabt modet . . . Og skulde jeg for min del nødes til at opgive en gærning der er bleven mig så kær, da vilde jeg bevare mindet om

mange lykkelige timer i de unges kreds, og medtage en forstærket overbevisning om, at sagen er god, er stærk og at den vil sejre. Når og ved hvem står i Guds hånd!»

Det er klart, at der i beretningens slutningsord røber sig en tvivl — just ikke om skolens fremtid, men dog om, hvorvidt han var manden til at føre den igennem. Sagen var, at der allerede i det 2det skoleår i stedet for en tilvækst viste sig en nedgang i elevantallet. Den første vinter var der 20, den anden 16 (hvoraf nogle havde været der det foregående år), og da der den 3dje vinter (1858—59) viste sig en yderligere nedgang, anså Br. det for et tegn på, at det ikke var ham, der under de givne forhold skulde føre sagen igennem, og han besluttede derfor at fratræde stillingen.

Det spørgsmål ligger jo nær: passede Br. virkelig ikke til denne plads, eller lå grunden til skolens tilbagegang i andre forhold. Den historie »Marielyst« har haft, synes ganske vist at vise, at stedet var uheldig valgt for en højskole; men dertil kom, at Br. med hele sin ejendommelighed var langt mere anlagt for »Sorøskolen« eller noget i stil dermed — og sådan mente jo oprindeligt både han og andre, at Marielyst skulde være — end for en almindelig »bondehøjskole«, hvor der skulde begyndes fra grunden af.

Da Br. havde besluttet at fratræde sin stilling som forstander for Marielyst højskole, meddelte han, i vinteren 1858—59 Grundtvig sin bestemmelse. Spørgsmålet blev nu om skolens fremtidige skæbne. Grundtvig erklærede, at den skulde fortsættes, »om han så selv skulde tage derud.« Det blev der dog intet af; han købte netop på denne tid Bianco Lunos sted på Gl. Kongevej til fast bolig både for sommer og vinter. Det endte med, at Grundtvig henvendte sig til cand. theol. Grøve, der viste sig villig til at overtage posten som forstander.

I efteråret 1859 forlod Brandt Marielyst, og det

har vist været med noget tunge følelser han bød det farvel. Det var jo dog et håb, der var bristet her, et håb, der for en tid havde stået stort og strålende for ham: håbet om at skulle være med til at føre Grundtvigs højskoletanke ud i livet. Dertil kom, at hans fremtidsudsigter var alt andet end lyse. Gode venner støttede ham ganske vist i den første trange tid, men af indtægter havde han ikke andre, end dem han kunde skaffe sig gennem literær virksomhed. Han besluttede sig så til, i vinteren 1859—60, at holde en række foredrag på Borchs kollegium over »*Danske digtere*«.

Han begyndte med en indledning om poesiens væsen: »Den er, efter syndefaldet, menneskeslægtens drømmestige fra jorden til himlen; den kan vel ikke bære os derop, fordi den har intet *evigt* liv at skænke, men kan dog i sine bedste ytringer løfte os så højt, at vi kan kige ind i det tabte paradys.« Derpå begynder han sin skildring af vor poetiske literaturs udvikling, og det er ganske naturligt, at man i denne fremstilling mærker stærk påvirkning af Grundtvigs historiske opfattelse, f. eks. i tredelingen: ungdom — manddom — alderdom, i opfattelsen af myternes betydning, i visse ejendommelige vendinger og udtryk osv.

Foredragene egner sig ikke for en vidtløftigere redegørelse, bl. a. fordi de hovedsagelig kun foreligger som korte notitser, holdepunkter for den udførligere mundtlige fremstilling. Blot et enkelt træk. For at belyse Holberg anstiller han følgende ejendommelige sammenligning: Holberg — S. Kierkegård. De er bægge satirikere, men H. retter sin satire mod de borgerlige forhold, sæder og skikke, K. mod de religiøse. »Det må vel siges, at han [Kierkegård] forløftede sig på sin opgave... Holberg kunde nok blive vranten, men han holdt ud 'at le, derfor smittede det til sidst så godt, at parykkerne røg af. S. Kierkegård lo, til han blev harmfuld, eller til han røbede, at grunden i hans latter var harmen, og dermed havde han i grunden

tabt. Det gik vore to store satirikere som solen og vinden i vædekampen om, hvem der kunde få manden til at kaste sin kappe . . . Kierkegårds satire blev til sidst en sand storm, men manden svøbte sig kun fastere i sin kappe . . .«

Brandt holdt endnu en foredragsrække, over *salme-sangens udvikling* gennem den kristne menigheds historie. Første gang han behandlede dette æmne, var i sommeren 1859 ved Caroline Amalies »Mandagsmøder« på Sorgenfri, hvor F. Hammerich — der talte om kirkehistorien — og han skiftedes til at have ordet. Dronningen sagde til ham, at det interesserede hende at høre hans foredrag, en tilkændegivelse det var meget rart at få, for, bemærker Br. spøgende, en aften, »i det øjeblik jeg troede jeg bar hende og det hele lyttende hof på min veltalende tunge — jeg troede der var så stille, fordi de var spændte — tænk min forskrækkelse, så skiltes de ædlest læber i Danmarks rige ad, og — frk. * trak sit ur op —« men dronningen havde også haft sin asylskole den dag, og desuden en lang samtale med Grundtvig. Brandt havde besluttet at gennemgå hele den kristne salmesangs historie i 6—8 foredrag, men dette kniberi gav ham også under foredraget en ubehagelig følelse af, at han »talte i for snævre sko.¹« I vinteren 1858—59 gennemgik han på ny det samme æmne for en anden kreds, men da i en noget fyldigere form. Disse foredrag gav

¹ Ved et af disse »Mandagsmøder« var P. Chr. Kierkegård til stede; han blev, fortæller Brandt, opfordret til at komme igen næste gang og »udtale sig om sin broder, og Rasmus Nielsen indbudt til, at høre derpå. Det var en interessant aften. Kierkegård indrømmede villig broderens vækkende indflydelse, men gendrev derpå slående navnlig tre vildfarelser: hans opfattelse af *tro*, af *lidelse* og af det *bestående* (tror jeg). R. Nielsen var først vred, men talte sig efterhånden rolig, da han mærkede, at broderen var fuldt så vel hjemme i Sörens skrifter som han selv.«

anledning til et mindre, poetisk arbejde: *Salme-bøgen, en ledetråd i den kristelige salmesangs historie*¹. Den begynder:

Der knejser en bøg i Guds kirkeskov,
 den har så dejlig en krone,
 der liflig toner Guds nådes lov
 og løftes i kor for hans trone;
 den hæved sin bul i-den hellige jord,
 den hvælver sin bue i høje Nord,
 ti majen er sød i Danmark.

Han følger så »salme-bøgens« udvikling fra »Rødehavs strand«, hvor dens rod spired, »da *Mirjam* med kvindernes skare så Faraos sank i den brusende flod, og takked for frelsen af fare«, til »Danevang«, hvor der findes »fuld god en grund, ti bøgen har hjemme ved Øresund, og majen er sød i Danmark.«

Fra morgen til kvæld over bølgen klang,
 da *Kingo* slog Davids-harpen,
 om lysets sejr så stærk en sang,
 at Sundet fik svar fra Sarpen.
 »Som solen bryder den sorte sky«
 sang Kristus-skjalden i Odins by,
 Vor Herre stod op af døde.

Og mild som midsommers-aften sval,
 når månen smiler fra himlen,
 vemodig som Nordens nattergal
 gik *Brorson* blandt blomster-vrimlen.
 Han leged med dem i smil og suk,
 men selv hans tårer de faldt som dug,
 så rosen dufted i dale.

Da vågnede atter vår om land,
 og vinden ånded på løvet,
 og bøgens fugle fra strand til strand

¹ Trykt som manuskript; 2den udgave i 1884.

blev hørt over stimlen og støvet,
 når strængene bruste for Grundtvigs hånd,
 så briste måtte hvert tungebånd,
 når sagte de bæved og smælted.

*

*

*

Gud vare og værne det bøgetræ,
 det vokse i Daners vange!
 Han skænke derunder os lun og læ
 og lyst af de liflige sange!
 Dets kærne er kommen fra Paradis,
 dets krone skal fyldes i tusindvis
 af helliges lovsang til Herrens pris
 i himlenes himle, amen!•

— På dette sted må endvidere nævnes et par arbejder, som blev til på »Marielyst«.

Som tidligere omtalt blev det ikke til noget med Brandts plan om en håndbog i hele den danske litteratur. Han fik dog udgivet et lignende arbejde, som imidlertid kun omfattede et mere begrænset tidsrum. Det var »*Gammeldansk læsebog*. En håndbog i vor ældre litteratur på modersmålet. I. Til bogtrykkerkonstens indførelse.« (1857). Som titlen viser, var dette arbejde kun første del af et værk, hvis anden del skulde have givet prøver af ældre dansk litteratur efter 1500; denne fortsættelse kom imidlertid aldrig, rimeligvis fordi bogen i lang tid fik en temmelig dårlig afsætning; nu har den dog længe været udsolgt. — »*Gammeldansk læsebog*« giver fyldige prøver af vort sprog lige fra runeindskrifternes tid indtil omtrent 1500. Denne vort sprogs saga yder gode bidrag til en forståelse af vort folks natur og udvikling, men det er en saga, der ikke altid er lystelig at læse. Det er navnlig i det 15. århundrede, at strømmen syd fra, Plattysk, begynder at plumre den flod, som så ren og så klar var strømmet ned fra Nordens hedenold. Og den dag i dag har vi jo mer end nok tilbage af de uklare, plumrende bestanddele.

At skrive en bog som »Gammeldansk læsebog« måtte ligge så nær for Brandt med hans varme kærlighed til vort modersmål, både i dets gode og dets onde dage. Det næste arbejde fra hans hånd faldt det ham lige så naturligt at tage fat på, og det havde tilmed en umiddelbar tilknytning i hans gærning på Marielyst højskole. Det var en folkelig udgave af »*Den danske rimkrønike*« (1858); retskrivningen er bleven moderniseret for at gøre den mere tilgængelig for den store almenhed, medens han ellers har bevaret hele den gamle sprogtone uforandret, og det med rette; ti en moderne sprogdragt vilde tage sig højst løjerligt ud på bogens gammeldags naivitet. At denne udgave ligefrem er bleven fremkaldt af hans arbejde med højskolens elever, siger han selv i forordet; og, tilføjer han, »jeg kan med sandhed sige, at det blandt dem [eleverne] nærmest er hr. skolelærer N. P. Frandsens kærlighed til bogen, der har givet mig lyst til at gøre dette forsøg.«

Bogen, mener han, kunde være til nytte på en dobbelt måde. For det første kan adskillige af dens kongerim — f. eks. Amlæt, Olev Hunger o. fl. — endnu læses med fornøjelse, og disse rims »ejendommelige dansk-folkelige tonefald« vil til alle tider have deres betydning som vel egnede til at vække kærlighed til vore gamle minder. For det andet er der selve sproget. »Det er vist, at vil man gennem læsning give ungdommen styrke i modersmålet, da skal man vanskelig kunne finde en bog, der er bedre skikket til den tjeneste end den danske rimkrønike.«

Fra Brandts højskoletid er der endnu et arbejde som må omtales, et arbejde, som er blevet det mest læste af alt, hvad han har skrevet. Hvor mange er der ikke, hvis første religiøse forestillinger er uløseligt knyttede sammen med nogle gammeldags naive billeder, der fremstiller optrin fra menneskeslægtens barndom, som: Adam blandt dyrene i Paradis, alle de

mange slags dyr marcherende op over landgangsbroen og ind i Noahs ark osv., de to spejdere der kommer slæbende på den uhyre vindruklasse da ikke at forglemme. Og hvor mange er der ikke, til hvis første erindringer dette lille vers hører:

Kommer små, med kinden rød!
 én på skammel, én på skød,
 jeg vil billeder jer male,
 vi vil om Guds stovværk tale,
 takke ham så godt vi kan.

Det er den vel kendte begyndelse af det digt »Til börnene«, hvormed Brandt indleder sin »*Bibelsk billedbog med fortællinger*«. Den udkom i 1857 kort før Jul, og den blev i det år, og har været det i mange senere, en kærkommen julegave i mangfoldige hjem. I 1877 kom det femte oplag, som nu også er udsolgt.

*

*

*

Da Brandt i efteråret 1859 stod ledig på torvet, måtte han til at lægge en plan for fremtiden. Han havde nu, syntes han, fået et vink om, at det ikke var højskolevejen han skulde gå, og da han ikke kunde »leve af« at være videnskabsmand, kom den tanke ganske naturlig op i ham, om det så dog til slutning ikke var meningen, at han skulde være præst.

Tanken om at blive præst var af og til dukket op hos ham; men den havde hidtil altid mødt betænkeligheder og hindringer, den ikke kunde overvinde. Endnu i Septbr. 1855 skriver han: »Der er ganske vist meget, som drager mig til at tilbyde min tjeneste i folkekirken, og min lyst kan jeg sige er vokset, jo mere Sören Kierkegård skælder i flæng; men der er rigtignok meget jeg ikke véd at komme til rette med, i det mindste på distance. Spørgsmålet er i øvrigt

trådt mig ind på livet netop i denne morgenstund: jeg ser Kemp i Jellinge er død. Det var en plads jeg nok kunde have lyst til, og jeg tror dog jeg skal spørge Hall, om der kan blive tale om mig blandt ansøgerne. Skönt jeg har rigtignok endnu ikke andet til at forlige mig fuldt med en præstestilling i folkekirken, end at så mange erfarne, frommere og klogere mænd har forligt sig med den, og den trøst vil ikke rigtig batte, når det gælder en selv så personlig. Jeg véd endnu ikke, hvorledes kristne præster kommer ud af det med den almindelige dåb, konfirmation og altergang, men selv om der er udvej eller udsigt, så står statskirken for mig, så længe den giver sig mine af et kristent samfund, som en usandhed, og spørgsmålet bliver da for mig, om vi ikke række hånd til at befæste, og gör os delagtige i usandheden.« Dog slutter han med følgende bemærkning: »Den [præstestillingen] tager sig vel anderledes ud, eller rettere, kan bedre bedømmes, inden fra end uden fra.«

Brandt fik imidlertid så vidt bugt med sine betæneligheder, at han gav sig til at søge embede¹. Et præstekald i hovedstaden vilde jo have den fordel, at han kunde fortsætte sine videnskabelige arbejder; han søgte da også sognekapellaniet ved Garnisons kirke, som netop den gang var ledigt, men fik det ikke². Han trøstede sig temmelig snart over denne skuffelse, for det var dog fra hans side væsentlig »et fornuftparti«; at Blædel — der var ansat ved Garnisons kirke — og han selv skulde være kommen til at arbejde godt sammen, det følte han nok var ikke sandsynligt; dertil

¹ Sin dimisprædiken (over Math. 19,27-30) holdt han i Trinitatis kirke d. 1. Okt. 1858; syv dage efter tog han i Holmens kirke den kateketiske prøve (over »bønnen«); for bægge prøver fik han *laud*.

² P. Boisen, som også søgte det, tilbød Brandt, at han vilde tage sin ansøgning tilbage, hvis Br. troede det kunde hjælpe noget.

var de for forskellige. »Jeg er glad ved, at jeg ikke kommer der,« udbryder han i et brev, »Blædel er glad ved, at jeg ikke kommer der, Boisen er glad ved, at han kommer der. Det er de 3 B'ers enstemmige glæde.«

Men så åbnede der sig en anden udsigt, som en tid optog Brandt stærkt. Han fortæller således derom i et brev (19/9, 59): »Just i de dage det blev bekendt, at Monrad havde indstillet Boisen til Garnisonskirken, kom biskop Kierkegård til byen. Et par dage efter kommer den trofaste Peter Fenger herud ganske skyndsomt, for at bede mig fra Kierkegård om en samtale; han ønskede nemlig at få mig til stiftsprovst i Withs sted. Ministeren og biskoppen var enige, jeg måtte blot se at træffe Kierkegård på en fastsat tid. Næppe var Fenger gået, kommer Sadolin, den tro sjæl, endnu mere dryppende, og beder mig fra Kierkegård om at møde på en bestemt tid ... Det var en Mandag, jeg skulde til dronningen og fortælle om salmedigtningen. Sporene af Sadolins hæl var knap forsvundne, før Boisen kom, som sædvanlig i den senere tid med vognen, og deri sad — biskop Kierkegård. Han stod af, og gengældte min hilsen med, at han var da glad ved nu selv at træffe mig, da der var noget, han vilde tale om. Lejligheden hertil fik vi i Sorgenfri have, og det gik så ud på følgende: Han havde samme dag været hos Monrad, og da talen blandt andet blev om den nye stiftsprovst, havde Monrad foreslået ham mig. ... Et par dage efter gik jeg så ud til Kierkegård, »og sagde ham ganske varmt, at det var mig en stor glæde at kunne blive ordineret af ham og at arbejde ved hans side ... Vi sås endnu en gang hos dronningen, og da jeg stod af på hjemvejen ved bommen med de ord: »Ja, nu ses vi ikke mere denne gang,« svarede K.: »Ja, ja, men tid og forhold er jo sådan, at vi snart kan ses igen.« Brandt indgav så sin ansøgning, gik op til ministeren, der mente, at han nok fik embedet, og hørte så ikke mere til sagen, før han en

morgen læste i »Fædrelandet«, at Kierkegårds svoger, H. E. Glahn, havde fået embedet. Brandt blev straks i øjeblikket noget ubehagelig berørt af denne afslutning på sagen; senere oplyste Kierkegård ham om, hvorledes det hele var gået til. Da Brandt talte med biskoppen og ministeren, vidste ingen af dem, at Glahn, der da var præst i Sønderjylland, vilde søge embedet. Da det imidlertid skete, indstillede Kierkegård både Brandt og Glahn, og ministeren valgte så den sidste.

Det var i begyndelsen en skuffelse for Brandt; han havde været så vis på at få embedet, at han næsten var flyttefærdig. Men han blev dog temmelig hurtig ret vendt efter den skuffelse, idet han nu bagefter bedre kunde se »vanskelighederne end de lyse sider ved en sådan stilling.« »Nu tør jeg ikke«, skriver han, »trænge på for det første, og det begynder at krydse mig i hovedet, om ikke meningen er, at Vor Herre ingen brug har for mig til præst. Det værste er, jeg véd så mænd ikke, hvad jeg duer til, men nu vil jeg stille afvænte tiden.«

Det skete i sommeren 1859. Det næste år lysnede det endelig for ham, idet han under $\frac{1}{7}$ 1860 blev udnævnt til præst i Rönnebæk og Olstrup i Syd-sjælland, netop i den egn, hvor der først var tale om at lægge Grundtvigs højskole.

Så blev det dog en gang til alvor med den idylliske præstegård. Ganske vist kom han ikke til at drage ind i den som den unge nygifte præst med de rosenrøde drømme og stemninger; da han kørte ind i Rönnebæk præstegård var han en middelaldrende mand, der allerede havde prøvet adskillige af livets kampe og skuffelser, som kendte noget til hvad det vil sige at tynges af gæld og desuden havde en ret anselig børneflokk (9). Trods alt dette blev Rönnebækstiden dog alligevel, som han så tit sagde, hans livs idyl.

V.

I Rönnebæk præstegård.

I slutningen af Juli 1860 rejste Brandt til Rönnebæk for at se sit fremtidige hjem og muligvis finde et sted der i nærheden, hvor hans familie kunde opholde sig i nådensåret. Præstegården var gammel, men værelserne smukke og gode; den lille sorg havde han dog, at hans betydelige bogsamling — det så han straks — ikke kunde rummes i »præstens værelse«. Han skulde for vinteren have to rare og rummelige stuer. Derpå gik vejen op til kirken; den »er kun lille«, siger han i et brev, »dog har jeg det håb og derom beder jeg, at Vor Herre vil i den udgyde sin store velsignelse! Ja, kære Dorthea, du kan vel tænke, det er med bevægede følelser jeg går omkring her og ser den plads, hvor jeg, vil Gud, skal have min plads. Gud styrke og bevare mig, og dig med, og alle vore, og alle dem der påkalde ham af et oprigtigt hjerte i Vor Herres Jesu navn!« — Til sin familie fandt han en efter omstændighederne ret bekvæm lejlighed i Næstved.

Inden han forlod Rönnebæk, stiftede han bekendtskab med en gårdmand Niels Jensen, der kom for at hilse på ham. Han sagde til Brandt, han var vis på, Vor Herre havde sendt ham; han kendte hans legender, havde i mange år fulgt hans virksomhed og var glad ved,

at Vor Herre havde hørt hans og mange troendes bön om at få en god præst. Da han var gået, sagde en halv voksen søn, som Br. havde med sig på rejsen, meget betænksomt: »Fader, det var vist den lærdeste mand her på egnen!« Han var i alt fald den fremmeligste af bønderne nede på den kant, og blev en god støtte for Brandt, der satte megen pris på ham, og altid havde hans billede hængende på sit studereværelses væg i København.

Brandt rejste ikke straks tilbage til København, men tog over Vordingborg med dampskib til Fyn, for at besøge familien i Svendborg og Nyborg. Lidt för midten af Avgust var han tilbage i København, hvor han endnu havde adskilligt at besörge, inden han kunde tiltræde embedet. Den 1. Septbr. kl. 9 måtte han op i bispegården for at modtage de spørgsmål han samme dag skriftlig skulde besvare inden ordinationen. 2 dage efter fik han den mundtlige prøve fra hånden, og Onsdag d. 5. Septbr. kl. 9 form. gik så ordinationen for sig i Trinitatis kirke. Det faldt i Brandts lod at prædike efter ordinationen, og som tekst havde han fået opgivet Joh. 10,7-9.

Og så var Brandt rede til at bryde op. Der var jo nok det i København, som han ikke skiltes fra uden et lille suk, der var f. eks. Grundtvig, og der var — bibliotekerne. Men på den anden side, der ude stod det og vinkede, som jo dog havde været hans første ungdomsdröm.

Den egn, hvor Brandt nu skulde virke som præst, havde ikke været uden religiös bevægelse. De pietistiske forsamlinger havde vakt en del gæring, og enkelte dygtige præster, særlig Willemoes i Herfølge, havde udøvet en vækkende indflydelse i vide kredse. Willemoeses billede fandt man den gang, og langt senere, i enhver gård og hytte, hvor der var lidt kristelig sans. Hele denne bevægelse havde fundet en støtte på herregården Rönnebæksholm, hvor fru Toft

boede, inden hun blev gift med Grundtvig. Hun holdt selv forsamlinger på sin gård, og indbød til dem de dygtige præster hun kunde få fat på. Blandt disse præster var også Grundtvig, der en gang, ledsaget bl. a. af Brandt, efter indbydelse var gæst på Rönnebæksholm og overværede en af disse forsamlinger; han var jo egentlig ingen ynder af dem, afslog da også at tale ved den lejlighed, og sad, medens mødet stod på, i en tilstødende stue. I begyndelsen trakterede fru Grundtvig med kaffe og »basser«, men da nogle mumlede om, at de fleste vist kom af den grund, blev traktementet opgivet; der kom dog folk nok alligevel.

Brandt måtte gøre sig klart, hvilken stilling han skulde indtage til hele denne bevægelse. Fru Grundtvig (f. Carlsen) var den gang død, og det var ikke frit for, at der var noget præstefjendsk over de forsamlinger, som holdtes skiftevis omkring i gårdene. Det fortælles, at da en af egnens præster overværede et sådant møde, bad vedkommende lægprædikant en brændende bøn om, at præsten måtte blive et troende menneske; det syntes denne dog var for stift et stykke — skönt bönnen efter sigende nok kunde behøves i dette tilfælde — og holdt sig for fremtiden på afstand fra »de helliges« mødesteder. Præsterne så derfor heller ikke, i det hele taget, med milde øjne på denne bevægelse; en undtagelse herfra dannede dog enkelte som gamle Rördam i Hammer.

Brandt havde jo også, gennem påvirkning fra Grundtvig, fået nogle betænkeligheder ved det gudelige røre med lægmandsvirksomheden. Men det var dog hos »de hellige«, han væsentlig skulde finde hvad der var af kristeligt liv, og han var da også straks klar over, at her måtte han ikke holde sig tilbage. I begyndelsen mødte han derfor næsten hver Søndag eftermiddag — efter at have prædikeret i sine to kirker — i deres forsamlinger omkring i gårdene. Han lod sig ikke kyse bort af det, som ikke tiltalte ham ved

disse møder, og de jævnlig mer end tarvelige lægprædikanter, som opbyggede forsamlingen. Han havde en talisman, hvorved han hurtig skaffede sig indflydelse. Det var hans kærlighed til den gamle salmesang. Hans ældste børn fulgte gerne med som sangerkor, og så sang han sig ind i mangt et hjerte.

Der kom gerne så mange, at man måtte bruge to sammenstødende stuer, og Brandt tog da plads i døråbningen mellem dem. Når det begyndte at mørkne, tændtes de medbragte tællelys, der brændte døsig i den tunge, trykkende luft, og kastede et mat skær hen over svære, bøjede rygge og furede ansigter — og midt i alt dette i døråbningen den høje, ranke skikkelse med den klare, malmfulde røst. Hvor den kom frem, der var det, som om det tunge og trykkende lettede sig, som om der brød lys gennem den døsig tåge.

Blandt de lægmænd, der tog ordet ved disse møder, var der en, som ragede et hovede op over alle de andre. Det var den tidligere nævnte Niels Jensen, gårdmand i Stenstrup. Han var en ualmindelig veltalende bondemand, der kunde tale mærkelig varmt og smukt om åndelige ting. At han så hurtig og nøje sluttede sig til Brandt, var en medvirkende grund til, at denne så let fandt indgang og påskønnelse hos forsamlingsfolket. Denne påskønnelse gav sig da også udtryk ved flere lejligheder. En dag rejste der sig således en mand og takkede Gud, fordi de havde den glæde at se deres »sjælesørger« iblandt dem. Brandt takkede for de venlige ord, men frabad sig i en bestemt, om end høflig tone, at tituleres »sjælesørger«. Der var kun én virkelig sjælesørger, og det var Helligånden. — Gradvis og næsten umærkeligt fik disse »forsamlinger« en anden karakter; de blev til festlige kirkelige sammenkomster med et mere Grundtvigsk præg, og forsamlingsfolket, der tidligere havde skyet kirken, blev efterhånden grundstammen af hans tilhørere der.

Da Brandt kom til Rönnebæk, brugte de der endnu den evangelisk-kristelige salmebog. Det var blevet tilladt at bruge Roskilde konvents, hvor præst og menighed kunde enes derom. Der blev da holdt møder om den sag, og i Rönnebæk gik det let nok; dér var der ikke så lidt kirkelig sans; men i Olstrup — hvor der, efter skolelærerens udsagn, ikke var mer end »tre hellige« i hele sognet — rejste der sig lidt modstand, som dog blev overvunden uden videre vanskelighed. Da den nye salmebog var indført, kom der snart mere liv i kirkesangen; medens den varede, gik Brandt gerne op og ned ad kirkegulvet, og den varme og begejstring, der kom i hans malmsfulde stemme, når han sang en salme han holdt af, rev uvilkårlig tilhørerne med sig.

Hovedstammen af tilhørerne i kirken var, som sagt, oprindeligt den del af hans sognefolk, som var bleven vakt gennem forsamlingerne. Men Brandts ry som prædikant gik hurtig ud over hans sognegrænser, og talrige sognebåndsløser og mere tilfældige gæster strømmede om Søndagen mod Rönnebæk kirke. Da der ingen kro var i byen, måtte vognene køre ind i præstegården, hvor der derfor på kirkedagene var et livligt røre. Det var ikke blot bønderne fra de tilstødende sogne, der samledes om Brandts prædikestol; blandt gæsterne var der også ikke få fra Næstved, folk både af embedsstanden og af den jævne borgerstand; endvidere lærere og elever fra Herlufsholm opdragelsesanstalt, og endelig adskillige fra omegnens herregårde. Så det var en broget forsamling der på kirkedagene fyldte Rönnebæk kirke.¹

¹ Brandt havde da også folk, som løste sognebånd fra ham. En mand kom og meddelte ham, at han ønskede sin datter konfirmeret af en anden præst. Vist til nogen overraskelse for vedkommende svarede Br. omtrent således: »Det glæder mig, at De har så megen kirkelig interesse, at De overvejer hvilken præst De helst vil slutte Dem til. De må endelig

I begyndelsen Brandt kom til Rönnebæk, var der adskillige, som betragtede ham med meget betænkelige blikke. Rygtet om, at han var en ivrig »Grundtvigianer«, der havde forestået en »højskole«, var gået forud for ham. Det siges, at en dame der på enen, som havde hørt, at Brandt havde et stort skæg — den gang jo noget meget upræsteligt — skal have erklæret, at hun aldrig vilde høre en præst, der gik med skæg. Hun blev senere en af hans jævnlige tilhørerinder.

Men efterhånden tabte denne skræk sig meget. Brandt havde nemlig ævne til at påvirke og vinde højst forskellige mennesker. Han var en varm ven af Grundtvigs kirkelige og folkelige anskuelse, og der var på dette punkt ingen halten ved ham. Men hans klare hoved og det dæmpede i hans natur holdt ham uden for adskillige af de mer eller mindre uheldige tilfældigheder, der fulgte med »Grundtvigianismen«, og som i så høj grad — måske mere end strængt nødvendigt — har stødt ömskindede medborgere. Således kunde det gå til, at en dame, han traf på en af herregårdene, og som rettede et temmelig hvast angreb på »Grundtvigianismen«, sagde til ham: »Ja, pastor Brandt, men De er nu heller ikke som de andre Grundtvigianere.«

Som en ægte discipel af Grundtvig var Brandt ikke blot »præst på prædikestolen«, han var folkelærer. Med hans store kærlighed og kændskab til vort folks rent menneskelige udvikling måtte det ligge ham nær også at åbne folks øjne for den.

Efter fru Grundtvigs død styredes husvæsenet på Rönnebæksholm af hendes søster frk. Franciska Carlsen, og hun indbød ham, i vinteren 1862—63, til at holde en række foredrag over islandske sagaer for en mindre kreds, bestående af folk fra de omliggende herregårde, fra Næstved og et par af lærerne ved Herlufsholm.

her som i alle lignende tilfælde handle uden hensyn til min person.« — For resten blev vedkommende mands andre døtre både konfirmerede og viede af Br.

»De gudelige forsamlinger« skiftede, som allerede sagt, i tidens løb karakter. De afløstes dels af mere festlige kirkelige møder, dels af folkelige sammenkomster. Brandt holdt i flere vintre en gang om ugen »aftenskole« skiftevis i sine to sogne. Tiden tilbragtes med at synge fædrelandssange og oplæse digterværker. »Der er,« skriver han i et brev (Jan. 64) »en grænsløs uvidenhed om fædrelandets anliggender. Høre om dem vil de imidlertid gærne, så der er stemmefuldt, og synge kan jeg da få dem til.« Det var en art af »opbyggelse«, der vel nok i begyndelsen er falden adskillige ivrige forsamlingsfolk noget for brystet. En aften da han læste »Hakon jarl« höjt, vovede oppositionen sig frem i dagens lys, men blev hurtigt slået til jorden.

Hans virksomhed som foredragsholder blev ikke indskrænket til hans eget sogn. Han blev snart en søgt taler, og det ikke blot ude på landet men også i Næstved — vore småbyer holdt sig jo ellers den gang, og også langt senere, på ærbødig afstand fra den slags ting. Således talte han adskillige gange ved Næstved våbenbrødres fester, og holdt efter indbydelse en række foredrag over »Folkeviserne« i industriforeningen. I den anledning lod han trykke et lille hæfte folkeviser, som blev sungne ved møderne, og skrev sin sang: »Udi de dybe dale.« Men det var dog særlig på landet, at Brandt blev en velset gæst ved kirkelige og folkelige møder¹, og det ikke blot i Sydsjælland; han gjorde flere ture til Nordvestsjælland, til Ubberup Valgmenighed og Vallekilde højskole. Denne bevægelse afsatte tilsidst et ønske hos Næstved-Præstøegnens landbefolkning om at få en højskole oprettet i

¹ Da han i Septbr. 1861 efter opfordring talte ved et »missionsmøde« i Udby, hvor der var »stormende fuldt,« benyttede han lejligheden til at minde om, at fra den præstegård var for omtr. et halvt århundrede siden udgået en af de bedste »missionærer« Vor Herre har sendt det danske folk.

Sydsjælland, der kunde blive det samlende midtpunkt for de folkelige rörelser. Ved det besluttende møde, der holdtes i anledning af denne sag, ledede Br. forhandlingerne; det blev vedtaget, at en höjskole skulde oprettes i Brøderup og J. Schrøder være dens forstander; Brandts ældste datter var en tid lærerinde ved den.

Tredsernes politiske dönninger gik ikke ganske uden om den lille idylliske plet, hvor Br. havde sin gærning at gøre. Annekssognet Olstrups velhavende bønder, der slet ikke vare berørte af forsamlingslivet, var derimod stærkt optagne af den politiske bevægelse. De var alle ivrige tilhængere af I. A. Hansen. Brandt selv blev aldrig politiker. Han var en frisindet natur, men det vil være umuligt at få ham »rubriceret«, puttet inden for et eller andet politisk partis ramme. Han stod på en god fod med de Olstrup-bønder, trods det at de havde meget lidt kirkelig interesse og han ikke megen politisk. De mærkede nemlig, at præsten ikke — og det betød ikke så lidt den gang — så ned på dem fordi de var »bondevenner«, ja, det rygtedes, at han endogså en tid holdt I. A. Hansens blad »Morgenposten«. Brandt vilde nemlig gærne selv se med egne öjne, og følgelig blev en af sönnerne sendt til det nærmeste postkontor for at bestille bladet: »God dag! jeg skulde bestille »Morgenposten« til pastor Brandt i Rönnebæk.« Ekspedienten satte et höjst forbavset ansigt op, gik bag over på stolen, og brast ud i et på en gang forfærdet og hånende: »Morgenposten«!

Da Brandt kom til Rönnebæk, var der kun få præster der på egnen, som han kunde slutte sig nöjere til; en af disse få var Rördam i Hammer. Den gammeldags l'hombre-spillende præsteslægt var endnu ikke uddød på de kanter. Kort efter at Brandt var bleven indsat, blev der gjort gilde for ham i en af omegnens præstegårde. Da spisningen var besörget, kom spillebordene frem. Brandt forsikrede om sin udygtighed i

kortspil, men, sandheden tro, måtte han jo bekænde, at whist kunde han spille. Da derfor l'hombre-bordet var bleven arrangeret af »lutter ægte præster«, blev han slået sammen med et par lægfolk til et whistparti.

I disse forhold skete der dog i tidens løb en betydelig forandring. Sydsjælland fik efterhånden adskillige dygtige præster, som Brandt følte sig i åndeligt slægtskab med: hans svoger Th. Fenger i Hyllested, Møller i Karrebæk, A. Leth i Ulsø, hvis gode ven og duskammerat han blev, o. a. Samarbejdet mellem disse præster endte med dannelsen af et konvent, der omfattede de fleste Grundtvigske præster på Sjælland.

Det er allerede omtalt, at Br. jævnlig i sin kirke så beboere fra Sydsjællands herregårde, og til flere af dem kom han til at stå i et hjærteligt forhold. Blandt disse familier kan nævnes: grev Danneskjold på Gissselfelt, frk. Carlsen fra Rönnebæksholm, forpagter Thalbitzer og hustru fra Thurebyholm, baron og baronesse Stampe fra Kristinelund, baron og baronesse Reedtz-Thott fra Gaunø (det var til baronesse R.-Th. at han skrev sin smukke sang: »Blomster i vår«), o. a. —

Brandt vandt snart et navn som en dygtig og fremragende præst, og det ikke blot inden for den Grundtvigske kreds. Et bevis herpå fik han, da han blev opfordret til at indtræde som medlem af den kommission, der ifølge kgl. kommissorium af 18. Juni 1868 blev nedsat for at overveje, »hvorledes man bedst kunde nå en tilfredsstillende ordning af de forhold, der på én gang berøre staten og kirken.« Kommissionen trådte sammen i efteråret 1868. Møderne holdtes i en sal i Kristian VII's palais på Amalienborg, og åbnedes den 9. Okt. form. kl. 10. Medlemmerne grupperede sig om bordene — et langt og et kortere på tværs for enden af dette. Der var ingen forud bestemte pladser, men, siger Br., »det gik efter det gamle ord: som fugle er, så flokkes de!« Brandt havnede ved tværbordet, med P. Chr. Kierkegård på sin venstre og hofjæger-

mester Carlsen fra Gl. Køgegård på den højre side; til højre for denne ved det lange bord sad Høgsbro og Termansen. Ved enden af det lange bord præsiderede Hall som kommissionens formand. Mødedagene blev fastsatte til Mandag kl. 10, Onsdag kl. 7 og Fredag kl. 1. En gruppe af dem, som stod hinanden nærmest, omtrent halvdelen af medlemmerne (Carlsen, Kierkegård, H. C. Rørdam (fra Hammer), Brandt, Termansen, Høgsbro o. fl.) holdt af og til private møder, for i forvejen at tale med hinanden om de foreliggende spørgsmål. Forhandlingen gik i begyndelsen meget fredsommeligt, næsten lidt trægt, men efterhånden dukkede forskellighederne frem, og dermed kom der mere liv i møderne.

I det andet møde begyndte første behandling af spørgsmålet om en *kirkeforfatning*. Brandt tog først ordet i det følgende møde (Onsdag d. 14. Okt. kl. 7). Han holdt på et rådgivende kirkeorgan, der nærmest måtte få at gøre med ting som salmebøger, ritual, lærebøger, men ikke skulde have nogen magt i spørgsmål vedrørende ordet og sakramenterne. Dernæst ønskede han ikke et enkelt kirkeråd, men rådgivende røster fra de forskellige landemoder, der skulde sammensættes på en anden måde end nu. Gejstligheden *som stand* skulde ikke være repræsenteret i disse landemoder, men for resten lå den egentlige vanskelighed i, hvorledes de burde sammensættes.

Da der skulde nedsættes et udvalg til nøjere overvejelse af dette spørgsmål, rådførte Hall sig med enkelte medlemmer, deriblandt Carlsen, om sammensætningen. Carlsen forlangte to fra den side, der bekæmpede tanken om en forfatning, og foreslog Br. og sig selv. Ja, Carlsen var der jo ikke noget at indvende imod, men Br. kunde der på ingen måde være tale om; skulde de være to, så måtte det i alt fald være Termansen; men Carlsen vilde have en præst, og vilde ikke ind i udvalget, når han ikke kunde få Br. med.

Og han kom da også med til slutningen. Udvalget holdt sine møder i universitets-auditoriet nr. 3. Af de 9 medlemmer dannede 5, der ønskede en kirkeforfatning, et flertal; Carlsen og Brandt, og til dels I. A. Hansen, dannede så et mindretal, medens Kierkegård stod alene.

Angående *besættelsen af de gejstlige embeder* udtalte Br. sig for, at menighederne burde have en indflydelse på valget af deres præster. »En mundtlig forhandling med sogneboerne straks efter vakancen kunde vistnok i mange tilfælde vejlede til et heldigt valg.« Han syntes, at af de fremsatte forslag var kirkeministerens det bedste. Mindretallet burde have lov til at kalde den præst de ønskede, med ret til at benytte sognekirken. Efter samråd med kristelige lægfolk var han ikke bange for valgprædikener.

Der skulde også forhandles om *det kirkelige tilsyn* og om *gejstlige retter*. Med hensyn til det første punkt ønskede Br., at man ikke skulde fordele svaret på flere — tilsynsråd — men netop samle det på enkelte, bisperne; dem måtte man så imidlertid have flere af.¹

Under behandlingen af spørgsmålet om *præsternes lønning* fik Br. lejlighed til at udtale sin opfattelse af begrebet »folkekirke«. Han vilde hellere beholde det gamle »statskirke«, da det ikke så let som det andet ord gav anledning til den misforståelse, at den danske folkekirke og den kristne menighed i Danmark er et og det samme. Statskirken er en *borgerlig* indretning. Hvad der i tidens løb er blevet skænket til gudeligt brug, måtte jo også helst, hvis det var muligt, bruges på samme måde fremdeles. Men om tienden, der var

¹ I en dagbog, Br. holdt under kommissionens møder, skriver han, at han var selv bleven noget betænkelig ved sit forslag om flere bisper, men »skal vi have treårs-visitatser, så heller af ansvarlige bisper, end af provster, som har vigtigheden, men dog kun er adjutanter«.

bleven indført ved tvang, kunde regnes til denne slags midler, vidste han ikke; kunde den afløses på en god og billig måde, havde den kristne menighed i alt fald intet at indvende derimod. — Lönningsmåden var ham ikke magtpåliggende, men at den nuværende skulde være et bånd mellem præst og menighed, kunde han ikke forstå; det var ham en glæde at se sine sogneboere hos sig, men deres besøg med tienden var ham ikke kære; ti han havde aldrig lagt mærke til, at de følte det som noget bånd, der bandt dem til deres præst — dets styrke stod i alt fald i omvendt forhold til kapitelstaksten.

Disse udtalelser var en gnist som fængede. Han fik Madvig, Martensen, Kierkegård o. a. »på halsen«. »Det er ikke så let«, skriver han i dagbogen, »at stå enlig, og skönt der visselig i kommissionen er trofaste sidemænd, så er turen hård at tage kampen op med biskopperne, og allermest med — Kierkegård, der bejler til fjendens bifald ved at bide ad sine venner¹. Men Gud er mit vidne, det er kun for sandhed jeg vil vidne; han lægge sin nåde dertil! Jeg havde en trøst igår aftes af dr. Rördam, hvem jeg spurgte, om det sömmede sig, at jeg forsvarede min stilling mod mine overmænd. Om han i et og alt kan gå ind på min betragtning, véd jeg ikke; men han opmuntrede mig kraftig til at tage til orde. Det gör godt at vide, at der dog er to velvillige ører flere²«. Nogle dage efter fortsætter han: »Kampen stod i Fredags, og nåede jeg

¹ Der må selvfølgelig ikke lægges for meget ind i en sådan privat udtalelse, der måske er nedskreven i en lidt irriteret stemning. Det har sikkert ikke været Brandts mening, at Kierkegård talte som han gjorde, »for at vinde fjendens bifald«.

² Et andet sted siger han om Rördam: »Han er en prægtig gammel mand; fuldt ud kan jeg vel ikke tale med ham . . . men han er lige fuldt en perle, som jeg har fortrolighed til og holder meget af«.

ikke andet, fik jeg dog Kierkegård til at tage mindre overlegent på mig. Martensen er vred, men det får han så at være. Man mærker i det hele på dagbogsudtalelserne, at Br. ikke var rigtig glad ved den stilling Kierkegård tog på møderne; den var vaklende, syntes han, noget af dette: på den ene side . . . men på den anden side. Når de traf sammen privat, var K. meget venlig, men i møderne kunde han være noget ubehagelig, hovmestererende.

I anledning af *fraskiltes vielse* kom man ind på spørgsmålet om det kristelige ægteskabs karakter. Brandt gjorde sig her bestemt til talsmand for almindeligt borgerligt ægteskab. Havde man afskaffet tvangs-dåb, tvangs-konfirmation og tvangs-altergang, burde man også afskaffe tvang til kirkelig vielse.

Der blev nedsat udvalg til at overveje de forskellige forslag. Som medlem af udvalget angående en kirkeforfatning indstillede et mindretal, bestående af Brandt, Carlsen og I. A. Hansen: 1) Ethvert forsøg på *for tiden* at indføre et repræsentativt kirkeråd i den danske folkekirke frarådes. 2) Indførelsen af menighedsråd ved lov frarådes. 3) Den af kirkeministeren antydede udvidelse af landemoderne frarådes.

Torsd. d. 11. Marts 1869 sluttede den vinters møder; de blev fortsatte fra Septbr. til Decbr. 1869, og afsluttedes med en kort samling i Maj 1870.

*

*

*

Selvfølgelig var det i disse år præstegærringen og virksomheden som folkelig taler, der tog den største og den bedste del af hans tid. Videnskabsmanden var dog for væsentlig en del af ham, til at han kunde forsvinde rent; han dukker da også frem på ny efter nogle års forløb.

Først og fremmest afsluttede han et arbejde, som han allerede havde lagt grunden til på Marielyst høj-

skole. Under fællestitlen¹ „*Dansk klosterlæsning fra middelalderen*“ begyndte han i 1858 udgivelsen af nogle religiøse skrifter på modersmålet fra middelalderen (14. og 15. årh.). I det nævnte år kom „*Henrik Susos gudelig visdoms bog*“; Suso hørte til de saakaldte »tyske mystikere« fra det 13. og 14. århundrede, og den danske gengivelse af hans værk er fra 15. årh. I 1869 udgav han »*De hellige kvinder, en legendesamling*«, et arbejde som er i nær slægt med hans »*Legender*«. Tredje del kom først adskillige år senere (1865), efter at han var kommen til Rönnebæk; den indeholdt „*Kirkeårets Søndagevangelier med udlæggelse, fra Advent til Langfredag*“. Hermed sluttedes første bind af »*Dansk Klosterlæsning*«; det var hans hensigt, siger han i forordet, hvis tid og omstændigheder vilde tillade det, at fuldstændiggøre samlingen med to bind til, der skulde indeholde resten af opbyggelses-litteraturen på Dansk fra klostertiden. Han fik ganske vist taget afskrifter af noget af dette, men intet af det blev trykt.

Derimod lykkedes det ham at få udgivet en række andre arbejder af verdslig art fra vor middelalder. Han havde taget afskrifter af alt, hvad der fandtes af fremmed romantisk digtning i dansk bearbejdelse, og Svend Grundtvig opfordrede ham ivrigt til at begynde på udgivelsen af disse samlinger; men spørgsmålet var om, hvem der skulde bekoste den. Det lader til, at Br. ikke har haft rigtig lyst til at foreslå »Samfundet til den danske literaturs fremme« at overtage forlaget. Han ønskede nok ikke, at hans arbejde skulde være genstand for diskussion i bestyrelsen. S. Grundtvig, som var medlem af denne, sendte ham da i efteråret 1866 et privat brev, hvori han gjorde ham et for-

¹ Denne fællestitel blev dog først indsat, da det sidste af skrifterne kom. De blev alle udgivne af »Selskabet for Danmarks kirkehistorie«.

slag om udgivelsen af gammeldansk litteratur, og tilbød at være mellemmand mellem ham og samfundet. Dette tilbud blev modtaget, og samfundet vedtog så i begyndelsen af 1867 at ville bekoste udgivelsen af et større arbejde, der fik titlen: *Romantisk digtning fra middelalderen*. De to første bind udkom 1869—70, det tredje først i 1877.

I dette værk har Brandt samlet, hvad der på Dansk findes af *fremmed ridderdigtning*. Dens egentlige hjem er Nordfrankrig, og dens blomstringstid det 12te århundrede. Dens stof er den kreds af højst brogede og fantastiske fortællinger om riddere og deres vidunderlige bedrifter, hvori den eventyrlige riddertid søgte at afbilde sig selv. Fra sin hjemstavn bredte denne digtning sig ud over det meste af det civiliserede Europa; til os nåede den dog først, efter at den var afblomstret i sit egentlige fædreland. Vi har på Dansk seks rimede ridder-romaner (Ivan Løveridder, Flores og Blanseflor m. m.) og to prosa-romaner. Stiller vi denne fremmede ridderdigtning over for vor egen i folkeviserne, er der ingen tvivl om, hvilken af de to der bærer prisen. Vore folkeviser står i poetisk værdi så højt over disse rimede fortællinger, at der ingen sammenligning kan være mellem dem. Dertil kommer endvidere, at de sidst nævnte heller ikke med hensyn til udbredelse i folket på nogen måde kan måle sig med folkevisen. Denne levede jo i middelalderen kun på folkets tunge, og kunde derfor uden at standses vandre fra borgen til hytten, blive fælleseje for hele folket. Men den fremmede ridderdigtning kunde — i følge sin hele karakter: lange, rimede fortællinger, ikke afdelte i vers — ikke synges, ikke på den måde vandre fra mund til mund, men lå begravet i enkelte håndskrifter omkring i klostrene¹. Det var

¹ Det håndskrift vi nu har bevaret, er fra slutningen af 15de el. begyndelsen af 16de årh.

først efter at bogtrykkerkonsten havde mangfoldiggjort de få eksemplarer, at disse bøger fik nogen indflydelse. For os har de jo imidlertid stor betydning som sprogmindesmærker fra vor middelalders slutning.

Brandt nøjedes ikke med at fremdrage vor middelalders literære skatte i lærde udgaver; han vilde gerne have de skulde blive folkebøger. Derfor gjorde han det samme ved nogle af disse romantiske digtninge, som han allerede tidligere havde gjort ved rimkrøniken: han udgav dem med moderniseret retskrivning og forklaring af de vanskeligste ord. Det var »Flores og Blanseflor« og »Dværgekongen Lavrin«, som undergik denne omformning (1861, altså før den tekstkritiske udgave kom). På lignende måde behandlede han flere andre poetiske arbejder fra tiden omkring reformationens indførelse i Danmark, og udgav dem samlede — skönt med særskilt paginering — under titlen »*Ældre danske digtere. Et udvalg. Første bind*« (1862). Det har altså været hans tanke at give mindst ét bind til, men det kom aldrig; ligesom ved den gammeldanske læsebog nåede han kun til reformationstiden. Det første bind indeholder, foruden de to oven for nævnte romantiske digtninge, »Dødedansen«, »Broder Rus«, »Om skabelsen og syndefaldet, et digt af hr. Michael, fordum sognepræst i Odense,« »Blade af jomfru Marias rosenkrans, et digt af præsten Michael,« »Dialogus, en græsselig ond tidende, som paven fik til Rom om den papistiske messe« og »Sange og salmer fra reformationstiden.«

Udgivelsen af »Romantisk digtning« blev afslutningen af Brandts mangeårige syslen med ældre dansk litteratur. Men hans flittige pen havde allerede før dette tidspunkt fundet andre æmner. I 1862 opfordrede Mads Melby Brandt i et brev til at skrive en »ledetråd« til brug ved undervisningen i kristendom. Han syntes, at Br. måtte være manden til at give en sådan. Vinket blev fulgt, om end noget senere, og i foråret

1868 udkom »*Ledetråd til samtaler om den kristne menigheds tro og gudsdyrkelse*« (2det oplag 1872). Han sendte den til Grundtvig, og bad om at få hans mening om den. Gr.'s dom var meget velvillig, og han anbefalede den på det bedste til flere. Han havde dog nogle indvendinger mod enkelte punkter, og bad Kr. Køster meddele Br. dem i et brev (²⁷/₅ 68). Det hedder her: Gr. syntes det var en fejl, når »De i nr. 10, efter at have anført de ti bud, slutter med at sige: kærnen i de ti bud er kærlighedsbudet til Gud og næsten, da de ti bud er den verdslige grundlov for Israels folk, som ikke må sammenblandes med »det store bud i loven.« Endvidere syntes Gr. det var urigtigt, hvad Br. skrev i nr. 46 om den 6te bön, og »han bad mig sige Dem, at han mente det var forfejlet, så hvad De skriver i begyndelsen af nr. 47 om den sidste bön, var bedre på sit sted ved talen om den 6te bön, end hvad der findes her. Han mente, at vi burde altid have for öje herved vort hjertes ønske om at forskånes for »den store fristelse«, og derfor kun give det anvendelse på, hvad der vilde rokke og undergrave vor tro og vort håb, vække tvivl og mishåb; ti at vi i en verden, som ligger i det onde, må, som vi er, prøves på mange måder, det er sikkert nok, men vi bede om, at Gud faderlig vil lede os så, at han ikke fører os *ind i* fristelsen; ti så slår vi der, men at han vil fri os *ud fra* det onde. — Således omtrent faldt hans ord, men jeg føler nok det mangelfulde ved min skriftlige gengivelse.« Til slutning takker han selv Br. hjerteligt for »ledetråden« og tilføjer, at »Grundtvig udtalte sig om den med sådan en glæde, at jeg vilde ønsket, De havde selv fået det med, inden De rejste.«

Brandts store fortrolighed med og kærlighed til hele vor salmedigtning, både den ældre og den nyere, måtte, i forbindelse med hans poetiske natur, gøre ham selvskreven til at spille en rolle i salmesagens

udvikling. Da derfor Roskilde konvent vedtog at lade udarbejde et tillæg til vor avtoriserede salmebog, og nedsatte et udvalg i den anledning, var Brandt selvskreven til både at blive medlem af det og at øve en væsentlig indflydelse på den skikkelse, hvori tillæget kom frem; 1873 fik det regeringens tilladelse til at indføres, hvor de satte betingelser opfyldtes.

Ved Grundtvigs jubelfest (1861) var der blevet overrakt ham en gave på 3000 rdl. »i det öjemed, dermed at bekoste en smuk udgave af hans salmer og åndelige sange.« Grundtvig havde oprindeligt tænkt, at Brandt måtte være den mest skikkede til at påtage sig arbejdet; men da man antog, at hans fraværelse fra byen og optagethed af den for ham nye præstegærning vilde lægge ham hindringer i vejen, var det blevet aftalt, at S. Grundtvig skulde overtage udgivelsen. Han fik imidlertid skruper: syntes, at han manglede de nødvendige forkundskaber, at hans egentlige gærning var udgivelsen af folkeviserne osv. I et møde hos Grundtvig, hvor også Gunni Busck var til stede, blev det da aftalt, at Brandt skulde spørges, om han var villig til at påtage sig arbejdet. Brandt gik ind derpå, dog således, at Kragballe påtog sig korrekturen. Arbejdet skred imidlertid meget langsomt fremad, især fordi Grundtvig stadig foretog ombestemmelser, selv efter at manuskriptet var trykt. Brandt trådte efterhånden mere tilbage, og det blev Kr. Køster, som besørgede den væsentlige del af arbejdet. De to første bind af Grundtvigs »Salmer og åndelige sange« udkom 1868—70.¹

¹ Senere fik Br. brug for sit nøje kendskab til den Grundtvigske salmedigtning. Den store skat, som vi ejer i den 5 bind stærke samling af Grundtvigs salmer, var, ved selve sin størrelse, mindre let tilgængelig for den store almenhed; det var, som om man druknede i hele denne rigdom. Den Grundtvigske salmefond besluttede da at udgive et ud-F. Rønning: C. J. Brandt.

Brandt havde i årenes løb vundet mange hjerter, og det fik han da også imod slutningen af sit Rönnebækophold et smukt vidnesbyrd om. D. 9. Maj 1870 var det hans sølvbryllupsdag, og hans venner havde valgt den dag til offentlig at sige ham tak for hans virksomhed. En forening i Næstved havde sendt et musikkorps, der tidlig om morgenen spillede i præstegårdshaven, og lidt efter mødte så skolelæreren i spidsen for skolebørnene, der afsang en sang. Op ad dagen kom der en mængde gæster og en mængde gaver. Den betydeligste af disse var en større pengesum, der var indsamlet fra den Grundtvigske vennekreds hele landet over. Brandt var i årenes løb kommen i en temmelig trykkende gæld: han havde efterhånden fået en stor familie at forsørge (11 børn), havde ikke siddet i meget indbringende embeder og havde haft en stor kærlighed til dyre bøger¹. Dette tryk blev han nu lettet for.

Om aftenen blev der rejst et stort telt med borde ude i haven, og bordene blev bedækkede med en overflod af spise- og drikkevarer — for en væsentlig del gildesmad, som gode venner havde sendt. Havens gange var fyldte med en broget blanding af godsejere, både adelige og ikke-adelige, bønder og borgere mellem hinanden. For at faa lidt orden i den brogede forvir-

valg af den, og overdrog arbejdet til Brandt. Dette udvalg, der udkom i Decbr. 1883 under titlen »N. F. S. Grundtvigs salmer og åndelige sange«, indeholdt 631 numre (mod 1430 i den fuldstændige samling), men heller ikke dette udvalg har fået den udbredelse, det fortjænte. Er det endnu for stort?

¹ Brandt elskede sine bøger; man kan derfor begribe, at det må have knebet hårdt, da han blev nødt til at skille sig ved en del af dem, for at afbetale noget af sin gæld. En tid nærrede han håb om at kunne sælge sin samling af dansk litteratur under ét til Sorø akademi; det vilde have været ham en lille trøst, hvis den var kommen der, og var forbleven samlet. Det skete imidlertid ikke.

ring fik Brandt dem til at gå i et slags optog rundt i haven. Senere på aftenen blev der så holdt taler fra havestuedøren af Brandt, L. Helveg o. fl., og afsunget sange, der var skrevne i dagens anledning. —

Nu stundede det mod slutningen af Rønnebæks-idyllen. Den tid var ikke langt borte, da han skulde vende ryggen til den hyggelige, stråtækte præstegård, da han ikke mere i den stille sommeraften skulde sidde med hustru og den store børneflokk under de susende linde uden for havedøren, eller fra højen nede i haven lade blikket gå ud mod de fjærne banker.

VI.

I Vartov kirke.

Tirsdagen d. 3. Septbr. 1872 modtog Brandt telegrafisk en meddelelse, der fik en væsentlig betydning for hans liv. Den lød således: »Grundtvig sov igår hen ad aften hen tavst og smærtefrit«. Den følgende Lørdag morgen kom et andet telegram (fra fru Grundtvig): »I mit og menighedens navn bedes De om, kære pastor Brandt, at holde gudstjeneste for os d. 8. i Vartov.«¹ Det var jo kun kort varsel, men Brandt svarede dog straks ja til opfordringen.

Søndagen d. 8. Septbr., Grundtvigs fødselsdag, søgte så stor en mængde mennesker til Vartov kirke, at de umuligt kunde rummes i den. Der var nemlig strømmet folk sammen i København fra hele Danmark — fra Fyn alene omtr. 800 — for at overvære Grundtvigs begravelse og vennemødet. Efter altergangen flyttede man derfor ud i den hyggelige gård med de små lindetræer — hvor mange søndagsminder knytter der sig ikke for Vartov-gængere til den gård — en bæk blev stillet op til højre for hovedindgangen, og her fra talte Brandt så til en menighedskreds, over

¹ Man havde i forvejen anmodet Birkedal om at prædike den Søndag, men han kunde ikke.

hvilken der hvilede den bevægede stemning, hvormed man begynder et nyt afsnit af sit liv.

Prædikenen var over ordene: Bekymrer eder ikke for den anden morgen osv. Når denne tale nu læses (trykt i »Dsk. kirketid.« 1872, nr. 39—40) vil måske mange sige: »Ja, det er en kön og god prædiken, men der er dog ikke i den ejendommelige tanker og billeder, der bliver uudslettelig tilbage i ens sind efter læsningen.« Når alligevel »Dsk. kirketid.« (udg. af N. Lindberg) i sin beretning om gudstjenesten sagde: »det faldt vel de fleste af den kreds, der havde sluttet sig om Grundtvig, på sinde, at Brandt ikke alene den dag var Grundtvigs eftermand,« og dermed antyder, at denne prædiken greb tilhørerne, så ligger det i, at Brandts hele personlighed, hans ydre og hans malmfulde, tilforladelige stemme, gav det sagte en vægt og en betydning, som ikke kommer frem i den skrevne gengivelse.

Vartov frie menighedskreds skulde så til at ud-tale sit ønske om, hvem den helst vilde se på den prædikestol, gennem hvis lave dør man nu i over 30 år havde set Grundtvigs mægtige skikkelse dukke frem. Det langt overvejende flertal samlede sig snart om Brandt, og der blev så sendt ham en adresse, underskrevet af omtr. 300 mænd og kvinder. Brandt svarede ja til opfordringen, og regeringen, der tog hensyn til menighedens ønske, udnævnte ham (under ³⁰/₁₁ 1873) til præst ved Vartov stiftelse.

Den tillid der vistes ham gennem denne opfordring, kunde ganske vist ikke andet end glæde ham, men samtidig med så han klart stillingens vanskelighed og det ansvar han påtog sig. »Det er,« skriver han i et brev, »om just ikke med frygt og bæven, så dog heller ikke med glæde, jeg går den lykke i møde, og var det ikke kommet så, at jeg turde ikke andet, havde jeg heller set en anden på den post. Rönnebæks-idyllen er forbi, hovedstadsfolket er et uroligt slags, men min

trøst er, at herren er også i hovedstaden . . . Det gör mig ondt at bryde op her, og jeg betragtes vist af Rønnebæk-Olstrupperne halvvejs som en forrædder. Her har allerede været flere rörende scener, og der bliver vel flere.¹«

Da han havde været en kort tid i sin nye stilling, skriver han til en ven: »Hvordan sagerne tager sig ud her indé, spørger du; ja lidt brogede! vil jeg svare, men jeg har da det håb, at det vil klare sig lidt efterhånden. Jeg måtte jo være sort af utaknemmelighed, om jeg vilde sige andet, end at jeg er bleven modtaget med åbne arme, skönt jeg tror, nogle af vore venner har mig mistænkt for, at min politiske farve falder lidt rødlig, og jeg finder fra min side, at de kære Københavnere — også blandt vore venner — er noget fanatiske og temmelig uimodtagelige for den opfattelse, at et menneske uden latinsk uddannelse . . . endsider bønder, der har grove næver og passer kreaturer, er rigtige mennesker. Men de får så tage mig som jeg er.«

*

*

*

Brandts væsentlige arbejde i Vartov-kredsen faldt i kirken; der må da begyndes med en skildring af hans gærning der.

»Hvorledes skal der prædiket?« er et spørgsmål, der jævnlig er blevet drøftet ved præstekonventer og i det hele taget i gejstlige kredse. Besvarelsen er vel heller ikke så ganske let. Her skal der imidlertid ikke

¹ Han glæder sig til at slippe for adskilligt ved sognepræstestillingen. »Deriblandt morer det mig, at jeg skal slippe gennem livet, uden at have bispevisitats og vakancetur, skönt det sidste vil jeg da ikke regne blandt det absolut ubehagelige således som det første. Rigtignok lovede Martensen forleden dag, han skulde nok komme som tilhører, »der vilde opbygges,« i Vartov, men det er da lettere end at have ham i huset og opføre visitats.«

så meget tales om: hvorledes skal der prædikes? som om: hvorledes prædikes der? De mange forskellige prædikemåder falder, fra en side set, i to hovedgrupper, som man kunde kalde med forskellige navne: f. eks. den psykologisk-ræsonnerende og den trosudlæggende. Den første af dem lægger hovedvægten på skildringen af det menneskelige sjæleliv, dets frygt og håb, dets trang og længsler, søger at vise, hvad alle disse bevægelser i vort hjærte stiler imod, og hvor længslerne kan blive stillede. Den anden prædikemåde sætter derimod det væsentlige arbejde ind på en redegørelse for den kristelige tros indhold, vil klare, så vidt det er muligt, den store gudfrygtighedens hemmelighed. Den første stiger, så at sige, neden fra opefter, den anden daler oven fra ned efter.

Ingen af disse to bevægelser kan helt mangle i en kristelig forkyndelse; men de forskellige religiøse bevægelser har lagt hovedvægten snart på den ene snart på den anden af dem. Den Grundtvigske retning har, særlig i sin første tid, væsentlig betonet den sidst nævnte, og Brandt dannede ingen undtagelse her fra; tværtimod, hans afgjort historiske natur og hans ulyst til hyppig og uden forbehold at afdække sit inderste følelsesliv fik ham til at gå så vidt i den retning, at der var dem som syntes, hans prædikener blev vel meget »kirkehistoriske«. Brandt var sig dette bevidst, men hverken vilde eller kunde ændre det. I et af sine allersidste år kom han i en samtale til at udtale sig om de to arter af prædikener. Anledningen var Mynsters »Betragtninger«, og han erklærede her bestemt, at den slags psykologisk-ræsonnerende betragtninger, der så tit forekommer i denne bog, og hvis mål er at sætte tilhørerne i en vis »stemning«, syntes han slet ikke var heldige eller gavnlige; en sund og klar redegørelse for Guds nådes budskab til menneskene, det var det som det gjaldt om.

Skulde der være tale om ikke just en rangordning,

men snarere en tidsordning mellem de to prædikemåder, kunde man vel nok forsvare at sige: den psykologisk-ræsonnerende er væsentlig for begyndere, den anden for viderekomne. Men man skal vogte sig for at blive dogmatisk, og slutte videre: da det altså er klart, at den sidst nævnte må være den *ideale* kristelige prædikemåde, så er det naturligvis den, enhver prædikant bør stræbe at anvende så meget det er muligt. Det dogmatiske kommer her frem derved, at man glemmer det andet led: tilhørerne. Den prædiken, som i et givet tilfælde er den bedste, er ikke uden videre den, man gennem et teoretisk ræsonnement har nået til at opstille som den ideale, men ganske simpelt den, der bedst kan få tag i de forhåndenværende tilhørere. Nu var ganske vist Vartov frie menighed en forholdsvis udviklet kreds, men den talte dog også adskillige, som ikke var komne så langt ud over begynderstandpunktet; og selv hos udviklede kristne kan der jo være områder, hvor sæden endnu er lav og står spredt, for ikke at tale om de pletter, hvor den endnu slet ikke er kommen frem. Og derfor var der, som sagt, dem blandt Brandts tilhørere, der fandt hans prædikener noget vel »kirkehistoriske«. I hans sidste år fik hans prædiken dog en noget anden karakter; det var, som om det dybeste og inderligste i ham hen imod hans livs aften bedre kunde bryde igennem den tilbageholdenhedens grænsemur, der skilte hans hjærteliv fra omverdenen, og hans tale fik derved, langt mer end tidligere, et stærkt personligt præg.

Men selv om der var dem, som af og til havde indvendinger at gøre mod Brandts prædikemåde, ét kunde dog ingen være i tvivl om: at den mand talte, »fordi han troede«. Der var over al hans tale en personlig vederhæftighed. Dette indtryk forstærkedes af hele hans ædle skikkelse og ydre værdige fremtræden — i hvilken der ikke var noget af den forlorent-dekorative præsteværdighed — og af hans klare, malmfulde

stemme. Denne stemme havde for resten, trods sin kraft og skönhed, en lille plet. Det er allerede tidligere omtalt (s. 55), hvorledes en af hans kritikere fra pastoral-seminariet havde anket over en vis »monotoni« i hans foredrag. Denne særegenhed beholdt Brandt alle sine dage. Det er vanskeligt at beskrive, hvori den egentlig bestod, ti den var ikke det samme som præstelig salvelse. Når han begyndte sin tale, anslog han gjerne en »tone«, som var forskellig fra, ligesom lå lidt højere end den han brugte i samtalen, og denne bestemte tone holdt han så uforandret gennem hele begyndelsen af sin prædiken. Det gik imidlertid gjerne sådan, at når han længere hen blev varm ved sit æmne, dalede han, undertiden med en pludselig overgang, ned til sin dagligdags stemme. Det monotone i hans foredrag hang for resten til dels sammen med hans stemmes ejendommelighed; den havde en vis metallisk klang, men også noget af de fleste metalleres mangel på böjelighed. Man kunde ikke på den aflæse alle de små forandringer i følelsens stigen og dalen, ikke i dens toner høre de fine vekslinger i stemningernes skyllen frem og tilbage. Selv om de bevægede følelser steg og steg, medens Brandt talte, kunde hans stemme dog godt en tid beholde sin »monotone« klang, indtil trykket blev for stærkt, og da var det som om stemmen med vold blev brudt, der kunde næsten komme som en hulken i den.

Af de yngre præster, som nu virker ud over landet, har ikke så få, for en tid af deres liv, haft deres stadige Söndags-gang til Vartov kirke; og adskillige af dem vil vist med glæde indrömme, at når de bragte et udbytte med hjem fra disse Söndagsvandringer, så skyldtes det ikke blot menighedslivet der, men også Brandts forkyndelse. — Her i Vartov nedlagde Brandt sit störste og bedste arbejde; den såkaldte »private sjælesorg« lå egentlig ikke for ham. Når han i sin tid ved en gudelig forsamling i Rönne-

bæk (s. 131) frabad sig titlen »sjælesörger«, vilde han jo ikke dermed nægte, at præsten havde en gærning at udføre omkring i de mange hjem, men hans noget indesluttede natur gjorde ham ikke særlig skikket til dette arbejde, og han vilde vel desuden — og måske mange med ham — hævde, at præstens egentlige gærning er og bliver dog i kirken.

Der var dog også en gærning uden for kirken, som kaldte på Brandt. Grundtvig havde, med sit klare blik for, hvor nøje sammenknyttede det kirkelige og det folkelige var, søgt at skabe en art folkelig oplysningsanstalt, en slags forløber for höjskolen, i København, ved oprettelsen af »Danske samfund.« Denne forening var efterhånden bleven samlingsstedet for Grundtvigs venner i hovedstaden, og Brandt måtte derfor ganske naturlig blive knyttet til den. Han var da også i flere år formand for »Danske samfund«, og holdt blandt andet her en række foredrag over Grundtvig. Senere hen trådte han imidlertid tilbage fra denne stilling, det optog for meget af hans tid, sagde han. Der var vel også andre grunde: for det første den, at den stærke trang til sammenhold, som der endnu i begyndelsen af 70'erne var i den Grundtvigske kreds i København, snart efter begyndte at tabe sig; for det andet, at Brandt vel selv følte, at han ikke af natur var et af disse forenings-mennesker, der ved deres blotte måde at være på, er som et slags kit der binder folk sammen. Han var for indesluttet og tilbageholdende en natur til at kunne blive et sådant kit.

Det var også denne egenhed i hans karakter, der gjorde, at han ikke rigtig kunde komme i nøjere forhold til den kreds af unge, som søgte til Vartov kirke. Han havde nok lyst dertil, så da nogle yngre studerende henvendte sig til ham og bad ham om at gennemgå et af Grundtvigs værker for dem, svarede han beredvillig ja, og en vinter holdt han så i sit hjem en række foredrag over »Kristenhedens syvstjærne«. Senere, i

Oktober 1875, sendte 40 teologiske studenter ham en anmodning om at holde en række foredrag over et eller andet af det ny testaments skrifter, som en vejledning til skriftens rette brug og til forståelse af dens plads i menighedslivet. Brandt turde imidlertid ikke, af hensyn til det arbejde, der vilde udkræves, sige ja til denne opfordring, hvor kærkommen den end var ham som vidnesbyrd om de unges tillid til ham. Der var altså fra bægge sider lyst til at træde i forhold til hinanden, men de unge følte sig ikke rigtig fri og ugenerte over for ham; han havde ikke i sit væsen dette gemytlige, slæen-folk- på skuldren, der ganske vist bidrager meget til at få et let og frit forhold i stand mellem en ældre fremragende mand og unge mennesker.

Slutningen af tredserne og begyndelsen af halvfjerdsernerne var en urolig, gærende tid for den Grundtvigske bevægelse. Brandts stilling over for de gærende nydannelser er betegnende for hans karakter. En ven havde i et brev skildret ham de bevægelser på Fyn, der skaffede sig udtryk i, men samtidig til dels var udgåede fra Kold. Blandt andet havde han fortalt om denne bevægelses opfattelse af folkeånden. Brandt svarer ham således: »Det kan vel ikke være andet i denne stridige, syndige verden, end at efter en sådan åndsvækelse som den Grundtvigske, vil der komme en hoben durkløbere, og du kan tro, vi må rigtig lære at takke vor kære herre, at han har forundt Grundtvig så langt et liv, ellers havde man rendt endnu værre løbsk for længe siden. Men meget af det er jo kun ungdommelig opbrusning, det dunster vel bort; derfor kan der endda blive nok at stå på vagt imod, så vi hverken fristes til at forgude eller fornægte folkeånden, som Grundtvig sagde i de få men fyndige ord, hvormed han åbnede sin højskole, om den rige fugl og den fattige fugl der må leve af nåde.«

»Dine antydninger af den fynske Koldfeber inter-

esserede mig. Ja, lader Vorherre os leve nogle år, vil vi jo sagtens få mere af den art at se, og komme til at stå som de »tamme«, ellers måtte verden rent have forandret sin natur. Det morede mig en gang, mens jeg lå inde ved kirkekommissionen, at en dame, der velvillig vilde have besked om Grundtvigianismen, forelagde mig det spørgsmål, om man ikke nok kunde sige, at P. Chr. Kierkegård repræsenterede yderste højre og jeg yderste venstre af Grundtvigianismen. Jeg forsikrede hende, at det sidste var svart fra målet, og at jeg tænkte, den dag vilde komme, da man vilde anse mig og dem, der stod i række med mig, for de egentlig konservative, der, med hjærte og øje for bevægelsen, hverken var stædige eller løbske. Jeg véd det godt, at flere af dem på venstre og især på højre side ad os vil forsvare deres stilling med en lignende betragtning, og anderledes er livet ikke. Vi få da kappes om at gøre mest gavn, og lade Vorherre afgøre vort standpunkt. Han alene kan dog styre ret efter kompasset.«

Men fordi Brandt holdt sig på afstand fra sådanne bevægelser, hvor han syntes han sporede for høj temperatur, feber-symptomer, så var han på ingen måde nogen »bagstræver«¹. Der var store, indgribende tanker, som han ikke tog i betænkning at være pioner for. Som allerede meddelt havde han i kirkekommissionen taget ordet for indførelsen af borgerligt ægteskab, og denne tanke drog han på ny frem ved flere lejligheder, således i »Dsk. kirketidende« Jan. 1874 og

¹ Blandt de bevægelser, hvis temperatur han ikke fandt »normal«, var også de, indbyrdes temmelig forskellige, som man har slået i hartkorn under navnet »Ny-Grundtvigianismen.« Han tog ganske vist bestemt til orde imod den, men på den anden side anså han den dog ikke for et varsel om verdens nær forestående undergang. Derfor kunde han også, skönt han afgjort misbilligede meget i pastor V. Brückers udtalelser, dog tage varmt til orde for ham, da der blev nægtet ham anerkendelse som valgmenighedspræst.

ved vennemødet i Odense 1873, hvor han talte for sin »meget, men uskyldig bagtalte klient«. Og som Brandt stod i denne sag, således stillede han sig over for de fleste af de kirkelige frihedskrav, der var rejste af Grundtvig; derom vidner hans artikler i »Dsk. kirket.« (se f. eks. »Frihedskrav i folkekirken« i »Dsk. kirket.« 1881, nr. 18).

Hans stilling med hensyn til de politiske bevægelser var den samme som over for de kirkelige: han var nærmest »centrums-mand«. Hans anskuelser på dette punkt kommer måske bedst frem i en anmeldelse af O. Møllers »Politik og kristendom« (1874): Han begynder med at indrømme de store farer der er ved flertalsafgørelser, men, siger han, »des nødigere skulde alvorlige, end sige kristelige mænd forøge vanskeligheden ved at forveksle et flertal, der dog endnu kan tænkes fremgået ved valg af de bedste kræfter, med massen, der møder frem med ondt og godt, og des værre med hang til lettere at føres af det første end af det sidste.« Han synes, at O. Møller i sin bedømmelse af de politiske forhold i det hele ser alt for sort på tilstanden, men, tilføjer han, »hvad jeg ikke tvivler om, er, at de der vil være kristne af mere end af navn, og især den kristelige og folkelige vækkelse, som udgik fra Grundtvig, kan umulig finde sig hjemme mellem de hidsende bestanddele, men måtte snarere finde sin plads mellem de beroligende.« Skal den politiske bevægelse gå roligt og sundt for sig, gælder det dog fremfor alt om, at de, der skal lede folkets udvikling »ikke savne tillid til dets dygtighed og ærlighed, og kun tiltro sig selv disse egenskaber, ti da vil det jo til evig tid blive et gøglebillede der flyttes frem — den lovede »selvbestemmelse«.« »Jeg roser mig ikke af høje syner,« siger han ved en senere lejlighed (»Dsk. kirket.« 1875, nr. 5), »men håbet vil jeg holde fast ved, også det, at de, der fortjæner navn af Grundtvigs venner, må kunne samles om, hvad der dog må være

dem dyrebart. Og med det håb vil jeg hellere høre ilde sammen med Grundtvigs venner end roses af hans fjender.«

*

*

*

Det vilde jo være rimeligt, om Brandts tilbagevenden til København medførte en livligere literær virksomhed, end forholdene ude på landet havde tilladt ham. I de første år skete det dog ikke; hans kræfter blev tagne for meget i beslag af de nye forhold, til at han kunde samle sig til større arbejder. Kirketidenden vendte han dog straks tilbage til. Under hans Rönnebæk-ophold var den bleven udgivet af Niels Lindberg og senere af prof. Fr. Nielsen; nu overtog han igen, sammen med sidst nævnte, udgivelsen af bladet, et samarbejde der fortsattes i mange år, indtil Fr. Nielsen fratrådte med udgangen af 1882. Han fortsatte så bladet alene, og mindede ved denne lejlighed om, at da han og Fenger som yngre teologiske kandidater begyndte udgivelsen, »havde de ingenlunde til hensigt at optræde som selvbeskikkede ordførere enten for den danske kirke i sin helhed eller for en enkelt retning i samme«; de vilde blot skaffe folk fra de forskellige kirkelige partier lejlighed til at mødes og udveksle tanker med hinanden. Den samme stilling ønsker han også nu på sine gamle dage at indtage. Efterhånden som Brandts kræfter aftog, blev hans bidrag til kirketidenden også færre; da den holdt sit 40 års jubilæum i 1885, tænkte han endogså på at stede den til hvile, efter et, for et periodisk blad, langt liv; men han fortsatte den dog til sin død.

Da han efter nogle års forløb syntes, at han havde fået mere tid til sin rådighed, begyndte han at tænke på muligheden af at udføre en plan, som mere end en gang havde stået fristende for ham. Det var at skrive Christiern Pedersens levned. I årenes løb havde han samlet adskillige bidrag til det, og han besluttede

nu at sammenarbejde dem til et hele. I 1882 udkom så »*Om Lundekanniken Christiern Pedersen og hans skrifter*«. I det »Tilbageblik«, hvormed han slutter sin skildring, søger han at tegne hovedlinjerne i Chr. Pedersens åndelige fysiognomi.

»Chr. Pedersen vilde gjerne«, hedder det her, »have det fjærnet, som han indså ikke duede, men han gjorde det helst ved at skaffe noget bedre til veje, der kunde erstatte det . . . Denne nænsomhed over det gamle, der skulde fornyes, udsprang vist af, at han var, hvad man kunde kalde en *historisk* natur. Derfor kunde han, skönt han fulgte tidens fremskridende bevægelse, bevare fra sin ungdom til sin alderdom den glødende kærlighed til fædrenes minde, der tidlig henledte opmærksomheden på ham . . . Hans kærlighed til fortiden var ikke en stuelærds liebhaveri, men var en del af hans kærlighed til fædrelandet og den slægt han færdedes iblandt . . . Han hverken var eller ånså sig selv for skikket til at være åndelig fører. Dertil fattedes han både klarheden og kraften. Han var ikke skabt til at være banebryder, han var langt fra at være en af de høvdinger, der åbne nye udsigter og bære fremtidsspirer i sig; nej, han var en trofast, stille arbejder, hvor han troede, at han kunde gøre nogen gavn, ihærdig til at benytte de spor, der allerede var lagte.« Der er i hans sprog intet afglattet, ingen søgen efter at danne en smuk stil. »Han giver sit sprog som han har det, og uden at være råt eller kantet, er der noget uslebet derved, som forøger dets ynde, fordi selv den ypperste konstikke kan måle sig med naturens egen skönhed.«

Ved en festlig lejlighed i hans hjem blev der en gang sagt til ham, at det ikke var tilfældigt, når han og Chr. Pedersen havde mødt hinanden; der var noget beslægtet imellem dem. Han svarede omtrent således: »Jeg tror selv, der er et slægtskab mellem den danske reformations mænd og mig; ingen af dem var geniale, skabende naturer, men de var trofaste, oprigtige ar-

bejdere, som satte deres bedste kræfter ind på at sprede *den* åndelige sæd ud blandt folk, som troens helt der nede mod Syd havde frembragt. Jeg tror, at jeg selv har haft nogen ævne til at sprede den sæd ud over det danske folk, som er vokset frem i Grundtvigs fodspor.«

Deri har Brandt ret, men ligheden går noget videre endnu. Der var i hans natur, som i Chr. Pedersens og hans samtids, noget dansk-djærvt, noget enfoldigt, usammensat; alt hvad der smagte af dialektik — og den støder man altid på ved enhver dybere gående filosofisk undersøgelse — det smagte ikke ham, forekom ham som spidsfindigheder. Denne ejendommelighed prægede også hans stil. Det gælder om hans eget sprog, hvad han siger om Chr. Pedersens: det har sin styrke i sin jævne danskhed og kraft, men hele den moderne, kunstneriske behandling af sproget stod han fremmed og afvisende over for. Tværtimod yndede han at give sin stil et vist gammeldags præg.

Da prof. Fr. Nielsen havde begyndt udgivelsen af »Småskrifter til oplysning for kristne«, anmodede han Brandt om at levere bidrag dertil. Dette gav anledning til tre fornøjelige småskrifter fra hans hånd.

Det første var »*Vore danske kirke-salmebøger fra reformationen til nutiden*« (1886). Brandt havde jo gennem tiderne syslet meget med den kristne salmesangs historie, særlig den danske; på dette område var »Den danske salmedigtning« hans hovedarbejde; men dette omfangsrige og temmelig dyre værk var egentlig ikke skikket til at trænge ud blandt lægfolk. Nu gav han i sit oven for nævnte arbejde en kort, meget god oversigt over salmesangens historie i Danmark gennem en redegørelse for vore kirkesalmebøger. Det er en vigtig side af vort folks udvikling, som vi følger gennem denne fremstilling, en side som særlig kristne mennesker burde kende noget til.

I forbindelse hermed kunde også omtales hans

praktiske virksomhed for salmesangen på hans egen tid. Kirkesangen i Vartov omtaler allerede Grundtvig som noget der var ejendommeligt for menighedslivet der. Og at den ikke med Brandts gode vilje skulde gå tilbage, det borgede hans varme kærlighed til salmesangen for. Den gik da heller ikke tilbage. Han søgte stadig at forøge den samling ypperlige salmer, som hver Søndag var menighedens glæde, i det han gav adskillige tillæg til »Fest-salmerne«, og disse i forening blev så omdannede til »N. F. S. Grundtvigs kirkesalmebog.«

Ikke alle kirker var så heldig stillede med salmebøger som Vartov; i hovedstaden måtte nemlig tillæget af 1873 ikke indføres, og de fleste steder måtte man derfor nøjes med Røskilde konvents salmebog. I Febr. 1882 trådte 6 københavnske præster, deriblandt Brandt, og prof. F. Nielsen sammen for at udarbejde et forslag til en ny kirkesalmebog. Det var en glæde for Brandt på hans gamle dage at komme med i et sådant arbejde, som han da også satte en stor del kærlighed og kraft ind på. Han nåede at se arbejdet fuldendt (»Salmebog for kirke og hjem« 1885; 2den gennemarbejdede udg. 1888), men han havde den sorg, at regeringen ikke vilde avtorisere dens brug, hvor præst og menighed kunde enes derom.

I 1888 udkom »Salmedigteren Hans Christensen Sthen« med et udvalg af hans »salmer og åndelige rim«. Sthen er vor eneste betydelige salmedigter fra reformationen til Kingo, skönt, underlig nok, hans navn i tidernes løb næsten gik rent i glemme som salmedigter, indtil »Den danske salmedigtning« gjorde opmærksom på ham som »en af sin tids mest begavede forfattere,« og meddelte 37 salmer af ham. De biografiske notitser om ham var, i følge værkets plan, meget kortfattede, men Brandt gav nu i sin lille bog en udførlig levnedskildring af ham med adskillige nye oplysninger.

Brandt troede selv, at Sthens levned skulde blive hans sidste arbejde; den store mathed, som jævnlig hjæmsøgte ham i hans senere år, berøvede ham modet til at sysle med literære planer; han troede ikke, at han vilde få kræfter til at fuldføre dem. Da imidlertid prof. Nielsen opfordrede ham til at give en fremstilling af vore bibeloversættelsers historie, vågnede modet på ny. Han var glad over, sagde han, at »blive sat i arbejde,« det var som om kræfterne kom igen, når han først var bleven »spændt for.« I 1889 udkom »*Udsigt over vore danske bibeloversættelsers historie*«; men det blev slutningen på hans literære virksomhed. 1889 var hans sidste år her nede.¹

*

*

*

Der er allerede i det foregående gjort opmærksom på, at der i Brandts natur var en dobbelthed, fordi den havde to forskellige rødder: "i den Brandtske og i den Boesenske slægt; og den djærve sømandsskikkelse nede i Svendborg og den milde, stilfærdige præstemand i Vigerslev smeltede aldrig helt sammen hos Brandt; det var, som om man gennem hele hans liv så de to strømme krydses og brydes med hinanden.

Det indtryk, som de fleste fik ved et løseligt bekendtskab til ham i privatlivet, var vel det, at han var en dæmpet, reserveret, noget kølig natur. Man vilde måske undertiden finde noget af det samme i hans offentlige optræden. Alt larmende, alt spektakel havde noget frastødende for ham, og nu er det jo en gang

¹ Foruden selvstændige arbejder har Brandt udfoldet en ret betydelig virksomhed som udgiver af Grundtvigs skrifter, særlig af hans utrykte efterladenskaber: »N. F. S. Grundtvigs prædikener i Frederikskirken« (1875), »N. F. S. Grundtvigs sidste prædikener i Vartov, 1861—72« (1880), »Kirkelige lejlighedstaler af N. F. S. Gr.« (1877) m. m.

sådan i verden, at alle kraftige rörelser, selv de bedste, har noget unødvendigt spektakel i følge med sig. Men til andre tider kunde han kaste sig ind i en strid med en hel del af gamle Hans Kaspers hvasse djærvhed, og så var der måske dem der syntes, at der og der kunde han nok have dæmpet lidt på hvasheden. Var han en konservativ natur eller en fremskridtsmand? Her vilde vel de fleste svare: det første, og med en vis ret; men det må lige så fuldt fremhæves, at der var bevægelse i Brandt. Han kunde nok se lidt betænkelig på »Koldfeberen« og beslægtede fremtoninger i den Grundtvigske bevægelse, men han gjorde sig det ikke til en speciel livsopgave bare »at stritte imod«. Selv om han ikke var blandt de aller forreste pionerer i den Grundtvigske kolonne, så hørte han heller ikke hjemme bag ude, blandt trosset. Han gik vel så nogenlunde midt i kolonnen og marcherede med, og de der marcherer i midten, hjælper ikke så lidt til, at kolonnen holder den rette kurs, i tider da fortroppen er tilbøjelig til at skeje ud til siden.

Og dobbeltheden møder vi igen på et andet punkt. Ser man billeder af Brandt, især fra hans yngre år, så er der noget mørkt, tungt i hans ansigt, især i hans blik. Han hævde vel også fået et noget tungt sind i arv fra bedstefaderen, og dette tunge sind kunde nok til tider kaste skygger foran sig. Men han gik ikke længe i skyggen; ikke blot fordi han som kristen vidste, at »er mørkt end for, dog lyst er bag«, og at »på Herrens vej er hver en skygge som solsprængt sky af dagen ny«, men også fordi det tunge i selve hans natur havde en modvægt i noget lysere og lettere.

Det er allerede sagt, at han som dreng var bleven indtaget i Baggenses digte med deres graciøse lethed og lune, og at han endnu som gammel mand holdt af at citere ham. Brandt kunde nyde en god historie, kunde gotte sig over den med en egen hjærtelig latter. Og han havde selv lune, der — ligesom Baggenses —

jævnlig havde en satirisk tilsætning. Undertiden morede han sig med, ved begivenheder i familien, at skrive små kvikke epigrammer. Dette lune kom måske friest frem i den snævrere familiekreds, men har dog også sat adskillige mærker i hans offentlige optræden, f. eks. i hans artikler i »Dansk kirketidende«. Her blot en enkelt anekdote til belysning af dette punkt. Da han en gang i sin Rönnebæks-tid var i et selskab, faldt talen på, hvem der muligvis vilde få et af egnens ledige præstekald; en tilstedeværende håbede, at det ikke måtte blive en »ultra«, i dette tilfælde lig med »en Grundtvigianer«. Kort tid efter traf vedkommende mand og Brandt sammen igen; embedet var i mellemtiden bleven besat med en, der ganske vist ikke havde nogen stærk farve, men rigtignok på den andén side var en temmelig uheldig størrelse. Br. kunde da ikke dy sig for at bemærke: »Nå, så fik De jo alligevel en ultra.« Manden svarede ganske forbavset: »Nej, der tager De virkelig fejl.« »Jo,« svarede Br., »der gives nemlig også ultra-dødbidere.«

Brandt var et »bogmenneske«; på sin norsk-svenske rejse (jfr. s. 81) fandt han jo ikke sine længslers mål på Norges højt besungne fjælde, men i Stockholms og Upsalas biblioteker. Han vilde vanskelig have fundet det hyggeligt i et studereværelse, der kun kunde prange med en enlig bogreol. Hans öje elskede at glide hen over de lange rader af bøger, der dækkede væggene i hans studereværelse; han kendte jo enhver af dem ved det flygtigste blik, kunde for den sags skyld selv i mørke finde den bog han ønskede. At skulle tilbringe længere tid uden at have bøger om sig, var ham en pine; han kunde ikke få en sommerferie til at gå ved at slentre om i mark og skov, ligge på ryggen under et skyggefuldt bøgetræ, lade öjnene følge de glidende skyer og tankerne vandre ind i drömmenes land. Heldigt for ham, at han ikke blev bibliotekar, som han en gang ønskede! Nu holdt hans præstegær-

ning og forhold til levende mennesker ham frisk; ellers var han måske dukket for dybt ned i bogstøvet.

Og på hvilke bøger i de lange rækker dvælede så hans øje med størst kærlighed? Blandt de videnskabelige var det ikke de teologiske, som særlig drog ham; dogmatiken havde ikke formået at vinde hans hjærte. Dybtgående dogmatiske og filosofiske undersøgelser havde ikke megen interesse for ham; han holdt nok af i sin prædiken at give småhib til dogmatiken, og når der i »Kirketidenden« var kommet en dogmatisk eller religionsfilosofisk strid i gang, var han altid længselsfuld efter at få den afsluttet. »Det keder dog vist folk, når den trækker så længe ud,« sagde han. Sagen var, at den kedede ham selv.

Nej, det var en anden slags bøger, som havde vundet hans hjærte. I hans sidste bolig stod der, lige op ad den lænestol hvor han plejede at sidde — når han ikke var ved skrivebordet — en hylde fuld af historiske værker. Her var hans hjærte, i alt fald en stor del af det. Traf man Brandt fordybet i en bog, kunde man i de 9 af 10 tilfælde være sikker på, at det var et historisk værk. Var han træt efter sit arbejde, og trængte til noget »let lektüre«, så tog han ikke, som andre vilde gøre, en roman eller noget lignende, men en eller anden historisk afhandling. Det var først i den aller sidste tid, da den store mathed langsomt stjal hans kræfter, at han følte trang til lettere læsning end historien kunde byde ham; så kunde man også en sjælden gang finde en roman i hans hånd.

Skönlitteraturen spillede derfor ikke den rolle i hans liv som i de flestes, og hans sympatis rækkevidde på dette område var desuden temmelig begrænset. Det var ikke blot den moderne bohème-literatur, der stødte ham fra sig, men han stod også temmelig kølig overfor Björnson og Ibsen, selv for deres ældre værker. Det var vor digtnings »guldalder« han skænkede den sympati, han overhovedet kunde yde skönlitteraturen.

Romanslugeriet var ham en afskyelighed, og det var som sagt først i hans aller sidste tid, at han jævnligere kunde ses med en roman i hånden.

Der var imidlertid i hans studereværelse endnu en boghylde, som man ikke kan gå forbi i tavshed; det var dog måske den, som havde den største part af Brandts hjerte. Det var en høj, smal hylde, udelukkende fyldt med salme-literatur. Hans kærlighed til denne, og hvad han har udrettet på dette område, er der allerede blevet gjort rede for. Men salmerne var for ham ikke blot en bogskat, en genstand for et literært studium. Han levede i dem, og de levede i hans hjerte og på hans tunge. Særlig i Rönnebæks-tiden blev der sunget meget i Brandts hjem, og hyppigst var det da salmer og bibelske sange. Slet så stærk blev sangen ikke i København, men den blev dog ved at klinge, og særlig i de første år, var det ikke så ualmindeligt at høre salmesang fra hans studereværelse; det var ham selv, der, greben af en eller anden salme, fik lyst til at høre den.

Brandt sang på en egen måde. Hans stemme var, som ovenfor bemærket, klar og kraftig, med en vis metallisk klang, men ikke meget bøjelig. Han satte gerne i med kraft, sang i hurtigt tempo, og stødte næsten ordene ud; det lød, som om det var en kampsang, der strømmede over hans læber; fra et kunstnerisk synspunkt kunde der indvendes adskilligt, men *det* var det ikke til at tage fejl af: den mand sang af sit fulde hjerte.

»Romancen« lød ikke nær så hyppig i Brandts hjem som salmen. Tusmørkesangen, med dens bløde, drømmende stemninger bårne afsted på vuggende toner, den havde han ikke megen sympati for. I de senere år kunde det dog ske, at en eller anden lille romance, sunget ved klaveret i mørkningstimen, kunde gribe ham. Således var han en tid pludselig bleven meget optaget af Ingemanns lille sang: »Ved bækken

jeg sidder den milde sommerdag«, og han bad hyppig en af sine døtre synge den, når han sad og hvilede sig efter middagen. Men også her brød det karakteristiske for ham igennem. Romancen, og da særlig tusmørkesangen, skal synges af en enkelt stemme, ikke i kor, og helst af en stemme der har noget af det tilsørede, dunkle, »romantiske«, der er i selve sangen. Dette havde Brandt ingen følelse af. Han vilde helst have, at alle tilstedeværende skulde synge med; selv satte han i med sin kraftige, metallisk-klangfulde stemme, der var egnet til at udtrykke alt andet end drømmende, tilsørede stemninger, og så sang han med den samme djærve kraft, hvormed han sang: »Vor Gud han er saa fast en borg«.

*

*

*

Om Brandts ydre liv i hans sidste år, er der ikke meget at fortælle. To gange blev han, ved gode venners hjælp, sat i stand til at gøre udenlandsrejser. Den første var til Norge i 1882. Vejen gik gennem Gudbrandsdalen og Romsdalen over Molde til Trondhjem; på vejen gjorde han en afstikker ind i Gausdalen, og besøgte her Chr. Bruun og B. Bjørnsen. I Trondhjem, hvor han gjorde sit længste ophold, var han pastor Wexelsens gæst; her havde han den glæde at komme til at tale i domkirken, Nordens største, dette storslaaede stykke middelalder; og Brandts hele personlighed og hans stemme var som hjemme i sådanne monumentale omgivelser; der var det i hans ydre, som kunde minde om en middelalderlig prælat-skikkelse.

Den anden rejse blev opfyldelsen af en ungdomsdrøm. I dagbogen fra hans unge år kan man finde udtalelser om hans længsel efter en gang at kunne drage mod Syd, til Italien, til Rom. Han nåede virkelig at komme der, men først da han var en gammel

mand, i 1885; dog, alderen havde ikke berøvet ham ævnen til at glædes over det skønne i Guds rige verden, og han var meget taknemmelig, fordi han havde fået dette skönhedsglimt at se, inden han lukkede sine öjne.

Endnu en tak fra gode venner for trofast arbejde fik han, idet en större kreds, på hans 70 års fødselsdag, indbød ham til at samles med dem til et festmåltid. Desuden havde han den store glæde den dag at kunne samles med alle sine börn og börnebörn.

Brandt havde i tidernes løb fået en ret anselig börneflokk (11), og han var aldrig gladere, end når han kunde have dem alle — og deres börn da de kom til — samlede om sig. Men efterhånden som börnene selv satte bo, blev der tomt i hjemmet, og denne tomhedsfølelse blev endnu större, da han i 1881 mistede sin hustru, der i adskillige år havde været svagelig. Flere af hans börn blev dog boende i København, og det var en fast skik gennem flere år, at de med deres börn samledes hos ham om Söndagen.

Brandt havde i adskillige år lidt af en hjærtefejl, og hen imod slutningen af firserne begyndte den for alvor at vise sine virkninger. Det var klart for alle, som så ham, at hans kræfter tog stærkt af i løbet af 1889¹. Han fik större og större vanskelighed ved at gå, og måtte køre til og fra kirke; at stå op under den temmelig korte prædiken kunde han heller ikke, så han måtte lade sig indrette et sæde på prædikestolen. Han led meget af kulde i hænder og fødder; næsten altid når han kom fra kirke, så hans hænder ud som de var »døde«, og de tålte så lidt kulde, at han til sidst ikke engang kunde holde ud at tage på kalken uden handsker. Han sagde flere gange: »Ja lille börn,

¹ En del af det følgende er taget fra nogle meddelelser om Brandts sidste dage, som hans sön pastor G. Brandt har ladet trykke i »C. J. Brandts jordefærd«.

jeg kan mærke, jeg begynder at dø fra yderpunkterne«. Når man i hans raske år kom ind i hans studereværelse, traf man ham næsten altid ved skrivebordet, for han var en meget arbejdsom mand; men i det sidste år fandt man ham sjældnere og sjældnere der, da tog han mere og mere sin tilflugt til lænestolen, og så vilde han gerne have sine børn om sig, for at tale med dem eller lade dem læse lettere ting for sig.

Egentlige smærter led han ikke, det var livskrafterne der langsomt men ustandseltigt ebbede ud. Han sagde da også tit: »Jeg bör i grunden være Vorherre taknemmelig, for jeg har det jo saa godt«. Hen imod Jul måtte han gå til sængs, og det var tvivlsomt, om han skulde opleve endnu en jordisk Jul; det skete dog, og han så for sidste gang julelysene stråle her nede, idet man havde flyttet træet ind i hans soveværelse.

Brandt var et skrøbeligt menneske, og derfor kunde han også til tider blive utålmodig på sit sygeleje; men for dem som var om ham i den sidste tid, træder disse utålmodighedens øjeblikke så afgjort tilbage for mindet om den åndskraft og åndsskønhed, som spredte glans over hans livs aftentimer. Han var fuldstændig klar over, at han nu havde nået aftentimerne, og at der ikke var mange af dem tilbage. Han talte ofte og roligt derom, ti han havde overvundet dødens rædsel. Endnu medens han var oven sænge, sad han og ordnede, hvorledes alt skulde indrettes efter hans død. Han talte derom med sine omgivelser, som om han skulde på en rejse, og ønskede at ordne sine sager forinden. Således forfattede han en liste, »Minder fra hjemmet«, på hvilken han optegnede hvad hvert af børnene skulde have af de ting, som gennem mange år havde hygget det gamle hjem, og denne liste blev flere gange gennemgået og omarbejdet med den samme omhu, som Brandt skænkede alt sit arbejde. Efter at han var gået til sængs for sidste gang, sagde han en

dag: »Det er kedeligt, at sængen vender den vej; jeg vilde så gerne have haft, den stod sådan, at jeg kunde se jer alle sammen, når jeg skal til at dø«.

Det var en gammel skik i Brandts hus, at hele familien samledes mod sængetid i dagligstuen, hvor de så, efter at Br. havde bekendt troen og bedt fader-
vor, sang en aftensang. I hans sidste tid var det altid det lille vers af Kingo:

Sov da, sov i Jesu arme,
viger, alle verdens larme,
jeg er i min Jesu skød;
han mig skal af mørket føre,
han min sidste søvn vil gøre
salig, rolig, sagte, sød!

Da han tilsidst måtte holde sængen, samledes man i hans soveværelse, og da han ikke godt kunde tåle der blev sunget, fremsagde han selv det lille vers, og det med en underlig inderlighed; for dem som hørte ham sige det, vil vist altid disse ord være knyttede uadskillelig sammen med den sejrssikre klang i hans stemme. Det vers bad han sine børn synge for sig, når de så hans øje skulde til at briste.

Når han tænkte på de dage han havde tilbage, formede der sig uvilkårlig billeder for hans øje. På et bord ved hans sæng stod der en lille papirsskærm, bestående af fire fløje, og på hver af dem var der afbildet et par sejlbåde, som drev afsted for en sagte vind. Nu var det for ham, som om der på hver af dem var en menneskesjæl, der gled ud mod det evige hav, og den båd, som var nærmest ved dette hav, bar hans egen sjæl afsted. Så lå han og længtes efter, at den snart skulde have sejlet det stykke vej som var tilbage. — Eller også forekom det ham, at han vandrede hen ad en vej; nu var han kommen op på en bakke, og når han så så ned til højre side, kunde han se ned i en dal, hvor der lå et lille hus;

dér boede en mand, som havde en mængde små kónne kander, hvori der var olie. Enhver der gik forbi, fik gydt olie på sin lampe, nogle for et år ad gangen, andre for kortere tid, han selv kun for én dag. Så kom den 27. Decbr., og han fik kun olie for en halv dag. Allerede om morgenen kunde de der var om ham mærke, at det blev den sidste dag, og han sagde selv, at han tydelig kunde mærke, det hældede mod slutningen. De af hans börn og svigerbörn som var i byen, samledes da om hans leje, og da de mærkede timen var kommen, spurgte en af dem, om de nu skulde syngte det lille vers. Det sagde han ja til. Da det var sunget, hviskede han ganske sagte: »Gud ske lov«, og kort efter døde han så stille og let, at de omkringstående knap kunde mærke, da han drog sit sidste åndedræt.

Fredag den 3dje Januar begravedes han fra Vartov kirke, der var aldeles overfyldt. Man så præster fra mange forskellige egne af landet, men af de mænd, som havde stået Brandt nær gennem mange år, nogle lige fra hans ungdomsdage, af dem så man kun en enkelt; de andre var gåede bort för han. Kirken var smykket med stedsegrønne træer, og kisten overdækket med palmegrene og kranse; fra alteret lyste den syv-armede guldlysestage for sidste gang i Vartov kirke. Taler blev holdte af provst dr. Skat Rørdam, professor F. Nielsen og pastor J. H. Monrad. Jordpåkastelsen forrettedes af hans sön pastor G. Brandt.

Hans grav er på Assistens-kirkegård under et par hængeaske, der sænker deres grene ned over et hvidt marmorkors med den indskrift, som han gärne vilde have skulde være indskriften over hele hans liv: *Gud ske lov!*

UDVALG
AF
C. J. BRANDTS DIGTE.

I. Salmer og aandelige Digte.

FORAAR OG EFTERAAR.

(1868.)

Blomster i Vaar,
Milde Violer i Grønsværets Skød,
Smilende spaar:
Sejre vil Livet, hvor Solen frembrød!
Løfterne mange
Lyder i kvidrende Sange.

Blomster i Høst,
Varmere Farver og rigere Glans,
Øjet til Lyst,
Straaler saa kækt mellem Frugter i Krans,
Som om de vidste,
Kraften er størst paa det sidste.

Verden med Ret
Ser sig i Spejl paa det falmende Løv,
Føler saa træet,
Aarenes Tal gør afmægtig og sløv,
Men i Guds Rige
Høst er en Vaar uden Lige.

Nyvakte Tro,
Glad som et Barn, men for Verden lidt sky,
Hilser du jo
Livet, som læsker med Kilderne ny.
O! men til visse
Større Ting ser du end disse.

Fremad, ja frem,
 Opad, ja op ad Forklarelsens Bjærg,
 Hjemad, ja hjem,
 Rejser du stærk dig, til Kæmpe fra Dværg,
 Til du skal smile
 Tryg ved den evige Hvile.

V A A R S A N G.

(Omtr. 1864.)

Solen straal'er over Vang,
 Se dog Urtevrímlen,
 Liflig som en Lærkesang
 Løft dig, Sjæl, mod Himlen!

Skoven i sit nye Skrud
 Smykker sig for Gæsten,
 Med hvert Blad, den breder ud,
 Byder den til Festen.

Sangerkor med friske Kvad
 Samles i dens Kroner,
 Hilse Vaaren ung og glad
 Med de tusend Toner.

Gærne tror jeg her er gemt
 Glimt af Edens Have,
 Og hvad jeg nu ved bestemt:
 Det er alt Guds Gave.

Sving dig derfor, Sjæl, i Sky,
 Kast kun af al Sorgen,
 Herrens Miskundhed er ny
 Over dig hver Morgen!

Sig ham Tak for stort og smaat,
 Livets rige Gaade,
 Bed ham bønlig, du maa blot
 Skønne paa hans Naade!

FADERENS TRØST.

(Efter Hallgrímur Pétursson.)

(1854.)

Nu ledet er min Lille
 I Herrens Lystgaard ind,
 Der hvile dig du vilde
 For Verdens Kastevind.
 Nu kan for Gud du kvæde
 I Klarhed som en Sol,
 Hvor alt er Lys og Glæde
 Om Lammets Kongestol.

Jeg under dig den Lykke,
 Og kommer der en Gang,
 Hvor ingen Torne trykke,
 At trøstes ved din Sang.
 Det bli'r et saligt Møde,
 Naar vi skal kendes grant,
 Hvor aldrig nogen døde,
 Hvor alt er rent og sandt.

Ja, dyre Daatter lille!
 I Drottens Haand sov sødt!
 Han gør mig Sorgen stille,
 Nu har ham selv du mødt.
 Nys med hans Liljebloomer
 Du leged her med Lyst,
 Nu har i evig Sommer
 Hans Englebørn dig kyst.

GRAVSALME.

(Efter Hallgrímur Pétursson.)

(1854.)

Som Markens Lilje ranke
 Udspringer med Guld i Mund
 Og Honningbægre blanke
 Frembærer i Morgenstund,

Men segner bleg og vissen
 Et Øjeblik derpaa,
 Saa hænger over Issen
 Os Sværdet i et Straa.

Saa lidt den Ungdom lette
 Fra Døden løber fri,
 Som gamle, graa og trætte:
 Alt ganger den samme Sti;
 Paa Liv i Lande disse
 Fik ingen Brev med List,
 Ét Vilkaar er vi visse
 At vandre herfra til sidst.

Nu vel, min Gud i Hænde!
 Der gives ej bedre Kaar,
 Jeg er ej Ormens Frænde
 I Verdens Aadselgaard.
 Lad Kaldet til mig komme,
 Der køber sig ingen fri,
 Min Sjæl til Fred og Fromme
 Skal finde sig glad deri.

I Jesu Navn jeg aander,
 I Jesu Navn jeg dør,
 Om og mit Støv sig vaander
 Jeg er saa trøst som før.
 Det er kun lidt du evner,
 Jeg ræddes dig ikke, Død!
 I Jesu Navn jeg stævner
 Og stædes til Hvile sød.

AFTENSANG.

(Efter Ambrosius.)

(1874.)

Skaber, som Tiden udmaaler,
 Skifter den efter Behag,
 Dagen du klædte i Straaler,
 Nat gav du kvægende Mag.

Da styrker Hvilen de trætte
 Atter til Dagværkets Daad,
 Søvnens kan Sorgerne lette,
 Sende de tvivlende Raad.

Tak vi for Dagen dig sige,
 Nat med sin Skygge fremskred,
 Hør vore Bønner, som stige
 Til dig om Frelse og Fred.

Lad, selv naar Mulm sig mon brede
 Over vort Syn og vor Sans,
 Troens dog Mørket adsprede,
 Skinne i Natten med Glans.

Om dig, du rene, du sande,
 Hjertet lad drømme saa trygt,
 Flyve til Saligheds Strande,
 Ukendt med Fare og Frygt.

II. Bibelhistoriske Digte.

TIL BØRNENE.

(Indledningsdigt til »Bibelsk Billedbog«.)

Kommer Smaa, med Kinden rød!
 En paa Skammel, en paa Skød,
 Jeg vil Billeder jer male,
 Vi vil om Guds Størværk tale,
 Takke ham saa godt vi kan.

Han, som Englevagt lod staa,
 For at vare paa hans smaa,
 Følger dem med Faderblikke,
 Bedre Ven det har I ikke,
 Ømmere end Moder selv!

Hør da nu, hvor han paa Jord
 Leder dem, der paa ham tror,
 Mad og Drikke selv dem bringer,
 Bærer dem paa Ørnevinger
 Hjem til Landet, han har lovt.

Som en Bejler til sin Brud
 Kærlig selv han gik sit Bud,
 Stég fra Himlens lyse Sale
 Ned til Jordens dunkle Dale,
 Søgte efter Hjerterum.

End ved Paaske som ved Jul
 Han sin Guddom bar i Skjul,
 Men da han stod op af Døde,
 Meldtes det i Morgenrøde:
 Nu hans Højtid var begyndt!

Ogsaa til sin Bryllupsfest
 Eder har han bedt til Gæst,
 Han har lovet, som en Broder,
 Just de smaa skal Husets Goder,
 Fremfor alle høre til.

Ja, han meget mer har gjort,
 Aabnet jer sin Borgeport,
 Virket til jer Klæder hvide,
 Budt jer Sæde ved sin Side,
 Da I arvede hans Navn.

Kongelig hans Klippeborg
 Rummer alt, undtagen Sorg,
 Stien smal fra vilde Moser
 Gennem Torn og mellem Roser
 Slynger sig lidt stejl derop.

Men naar kun vi skikker Bud,
 Sender han sin Tjener ud,
 Han har med sig Jakobs Stige,
 Derad Vejen let og lige
 Løber op til Himmerig.

Verden vinker hid og did,
 Plet dog ej den Kjortel hvid!
 Hæld jer op til Faderbarmen,
 Han vil bære jer paa Armen
 Over Dybet, om saa var.

Saa sit Folk i fordum Tid,
 Skal I høre, bar han did,
 Saa sit Folk — ja hør det! — over
 Værre Dyb end Havets Vover
 Bærer han den Dag i Dag.

Kald kun paa ham, kære smaa!
 Han kan eder godt forstaa,
 Han er her blandt os tilstede,
 Svarer ja, hver Gang vi bede
 Fader Vor i Jesu Navn!

DEN LILLE ZAKKÆUS.

Al Jeriko saa Vor Herre,
 Zakkæus sig løfted paa Taa,
 Men han var saa lille des værre,
 Han kunde det ikke naa.
 Hil det Hus, Vor Herre gæster!

Dog hurtig, saa sad han oppe
 I et af de store Træer,
 Hans Hjærte, det maatte hoppe,
 Nu saa han ham ganske nær.

Han gik som en Konge ophøjet,
 Skønt Kronen i Løn han bar,
 Da løfted Vor Herre Øjet
 Og sagde med Stemme klar:

»Zakkæus! Skynd dig til Hjemmet,
 I Dag vil jeg være din Gæst!«
 Den Tolder kom ned fra Gemmet
 I Fart, som han kunde bedst.

Og kaldtes han før den rige,
 Nu var han det, kan jeg tro,
 Det vil jeg for Sandhed sige,
 Paa én Gang græd han og lo.

Ej græd han for Spottegloser
 Af skinhellig Hyklers Mund,
 Han vandede kun de Roser,
 Som spired af Hjærtets Grund.

Dem vilde fra nu han pleje
 Saa godt, som han fik Forstand:
 »O Herre, mit halve Eje
 Jeg skænker til Fattigmand.

Og har jeg bedraget nogen,
 Jeg lader det ej gaa hen,
 Ak, slet mig det ud af Bogen,
 Firdobbelt jeg gi'r det igen!«

Han var Vor Herre til Maade,
 Han gjorde sig selv ej god:
 »I Dag dit Hus times Naade,
 Du Skud af Abrahams Rod«.

Saa toned hans Guddomstale
 Til Trøst for den Tolder arm,
 Hans Ord kan endnu husvale
 En saaret Menneskebarm.

Thi Menneskens Søn, den milde,
 Han siger i Dag som i Gaar:
 »Jeg kom for paa Stier vilde,
 At søge fortabte Faar«.
 Hil det Hus, Vor Herre gæster!

HERRENS INDTOG.

Hvem er den Drot med Ære,
 Som drager mod Davids By?
 Ham følge Folkehære
 Med Jubel højt i Sky:
 Hosjanna den Davids Søn!

Imod ham Skarer ile
 Fra Staden med Glædeslyd,
 Selv Børn paa Armen smile
 Og hoppe med af Fryd.

Hvor Vejen nedad glider
 Mod Oliebjergets Fod,
 Sagtmodig frem han rider
 Paa et Asen, den Herre god.

Kun fattig er hans Forde,¹
 Han har ej Hus eller Hjem,
 Hans første Seng paa Jorde
 Var en Krybbe i Betlehem.

Han, som de gyldne Sole
 Har fæst' paa Himlens Blaa,
 Har maattet laant sin Fole,
 Det kan jeg knap forstaa.

Og dog er det den samme,
 Profeter spaade om,
 Den Drot af Davids Stamme,
 Som gæster sin Helligdom.

Derfor hver Kind maa gløde,
 Og Skarer over Vang
 Ham festlig gaar i Møde
 Med Sommergrønt og Sang.

¹ Adfærd, Udstyrelse.

»Hosjanna!« lydt det klinger,
 »Velsignet i Herrens Navn!
 Du Liv for Døde bringer
 Og Bod for alle Savn!«

Og de, som efter følge
 Den Drot i Tjenerdragt,
 De kan ej Glæden dølge,
 De synge med i Takt.

St. Jacob, Hans og Peder,
 De følge med Sejrsskridt,
 Men Klæder Mængden breder,
 Hvor fremad gaar hans Ridt.

Enhver har sit til Rede,
 Den lille paa bare Ben
 Har ingen Klæder at brede,
 Han strør sin Palmegren.

Han sig en anden bryder
 Og gaar paa Vejen foran,
 Naar Kor fra Skaren lyder,
 Istemmer ogsaa han.

Slig Barnesang maa skurre,
 Hvor Hjærtet er koldt som Is,
 De lærde staa og knurre,
 Dem harme de spædes Pris.

I Daarer ved det ikke,
 At fik I tavs de smaa,
 De Sten, i Støvet ligge,
 Paa Stedet raabe maa.

I kan ej standse Sangen
 Til Herrens Velbehag,
 I kan ej døve Klangen,
 Som lyder end i Dag.

Den fulgte ham i Vrimlen,
 Til Davids By han red,
 Den følger ham i Himlen
 I Evigheds Evighed.
 Hosjanna den Davids Søn!

DEN GUDFRYGTIGE HUSTRU¹.

(Efter en jødisk Legende.)

Rabbi Meyer sad i Tempelskolen,
 Ynglingflok i Kreds om Lærerstolen
 Lytted, naar han tolked Lovens Bud;
 Og han ingen større Glæde kendte
 End at mærke, hvordan Ordet tændte
 Lysten til at tjene Fædres Gud.

»Priser Herrens Navn, I Hjærter unge!
 Læg med Flid hans Lov vort Folk paa Tunge,
 Han er vis og stor og ejegod!
 Herrens Frygt er al vor Visdoms Kærte,
 Herrens Frygt forlyster Aand og Hjærte,
 Skænker paa den onde Dag os Mod.

Ser til Fædrene, blev de beskæmmet?
 Gennem Hav og gennem Ørk til Hjemmet
 Bar som Hyrde Herren selv sit Lam!
 Vandt ej Jakob Kampens Pris i Bønnen,
 Gengav ikke paa Moria Sønnen
 Han sin Ven, vor Fader Abraham.

Nødes stundum han sit Ris at svinge,
 Agter aldrig Herrens Tugtslag ringe!
 Al hans Lægedom er sund og god;
 Naar vi ydmygt for hans Haand os bøje,
 Skal vi klarlig se det inden føje,
 Slaget var os selv til Helsebod.«

Ned mod Vesterhavet synker Solen,
 Dagens Værk er endt, og han fra Skølen
 Vandrer til sin elskte Rakel hjem,
 Hjem til sine kære Sønner tvende.
 — »Hvor har de i Dag vel været henne?
 Det er første Gang jeg savner dem.

¹ Digtet i Sommeren 1840; i omarbejdet Form (den her meddelte) trykt i »Dsk. Kirket.« 1889, Nr. 18.

Snart vil Raket løse mig den Gaade,
 Paa mit Savn hun plejer Bod at raade,
 Hjemmets Sol saa klar og yndefuld!
 Hovedrig blev den, som Gud lod finde
 En forstandig Viv til Sjæls-Veninde,
 Hun er mere værd end Ofirs Guld.

Husets Frue færdig var i Tide,
 Blanke Fade dækked Dugen hvide,
 Hun med Tække bar hans Bæger frem.
 »Tak for Velkomst, Viv og Moder fromme!
 Sig mig, vore Sønners Pladser tomme
 Stod i Dag, hvad mon har hindret dem?«

»Langt herfra min Husbond er de ikke«;
 »Lad dem kalde da, saa vil vi drikke
 Takkeskaal for al Guds Miskundhed«.
 Raket nøled lidt, indtil den trætte
 Kvæget var og ønskede kun dette,
 Søunnerne at se og tales ved.

Da med stille Røst hun tog til Orde:
 »Kære Rabbi, sig, om fejl jeg gjorde,
 Led din Hustru ad den rette Vej!
 En mig gav en Skat at varetage,
 Men nu brat han kræved den tilbage,
 Skulde jeg ham føje eller ej?«

Rabbi Meyer fristedes til Latter,
 Svared næsten stødt: »Kan Judæ Datter,
 Kan min egen Raket spørge saa?
 Véd da ikke hun, hvad Loven byder,
 Hvad i hvers Samvittighed genlyder:
 Lad med Glæde ham sit eget faa!«

»Ja min Husbond, saa tør ej jeg klage,
 Ejermænden tog sit Laan tilbage,
 Skønt det aldrig glæded mig som nu«.
 Linet drager hun fra dækte Senge,
 Ligene af begge sjne Drenge
 Blege, kolde kender han med Gru.

Dødens tunge Søvn de sammen sover,
Lumske Bølge havde lukt sig over
Deres Ungdoms friske Foraars-Skud;
Glansen flygtet var fra brystne Blikke,
Disse stumme Læber skulde ikke
Bringe Hjemmets Stilhed glade Bud.

»Mine Sønner!« — skreg han ud i Smerte —
»Mine Sønner, Dele af mit Hjærte!
Alt mit Haab og mine Øjnes Lyst!
Mens en Kamp han gad med Døden friste,
For sin Rigdom af dens Klo at vriste,
Rakels Modertaarer randt saa tyst.

De hans kolde Haand som Vaarregn væder,
Da hun øm og trøstig til ham træder,
Smiler: »Lærte mig ej nys min Ven,
Naar jeg fik en Skat at varetage,
Skulde glad jeg give den tilbage,
Naar dens rette Ejer kræved den?«

Rabbi Meyer rejste sig med Styrke,
Som han vaagned brat af Sorgens Mørke,
Over Issen faldt en Straale varm,
Rank han stod, med Blik mod Himlen hævet,
Som et Sejerssmil om Læben bæved,
Mens han trykte Rakel til sin Barm.

»Herrens Frygt gør Helte af de svage,
Skænker Kæmpekraft paa Prøvens Dage,
Det min Viv i Dag mig ret har lært.
O, lyksalig den, som Gud lod finde
En gudfrygtig Viv til Sjæls-Veninde.
Det er mer end al vor Visdom værdt.

Sorg og Glæde skifter han i Naade,
Og, naar vi kun lade Herren raade,
Vil han fylde alle vore Savn.
Herren gav, hans store Navn til Ære!
Herren tog, lovpriset evig være
Gennem Himles Himle Herrens Navn!«



III. Fædrelandshistoriske Digte.

KÆMPEVISEN.

(1864.)

Udi de dybe Dale for Norden under Ø,
Der vippede to Duer alt udi Jordefrø,
Den ene var violenblaa, den anden hvid som Sne,
Det var de allerdejlige, som nogen kunde se.

De tvende bygged sammen alt i den Bøgelund,
Og deres Unger fjedres ved Belte og ved Sund,
Der bygged de fra Hedenold og endnu bygge de,
Det er de allerdejlige, som nogen monne se.

Den hvide hedder Ordet, og Sangens Magt den blaa,
Naar ud de flyve sammen, de Hjærterne kan naa,
Saa svinger som et Duepar sig Kæmpevisen gild,
Det er det allerdejlige, som nogen høre vil!

SØNDERJYLLAND ¹.

.Som: Danmark dejligst Vang og Vænge.

Fædreland, med fyldte Vange,
Favre Bøgehjem!
Gennem Sommer-Lyst og Sange
Trænger Sukket frem,
Sukket er en Moders Kvide
For hvad Datteren maa lide,
Siger: af et ærligt Hjærte
Deler jeg din Smerte!

Fædres Jord kan Voldsmænd hæрге,
Trampe Retten ned,
Sløjfe Vold og bryde Væрге,
Krænke Arnens Fred;
Men hvad ej hans Arm kan række,
Hvad Gengældereren skal vække,
Kilden til al Kraft heneden,
Det er Kærligheden!

¹ Skrevet til en Folkefest i Hæsedø Skov, den 14. Juli 1867.

Sønderjylland! du bekender
 Med saa frit et Mod,
 Trods al Tort af ublu Fjender:
 Dansk af Byrd og Blod,
 Mens der er en Sjæl i Live,
 Var og er og vil du blive,
 Et med os i Haab og Minder,
 Baade Mænd og Kvinder!

Tak for denne stærke, stille
 Kærlighedens Trods,
 Den er Virket om det lille
 Fædreland for os,
 Den skal tænde Sol i Vange,
 Saa af Sukket fødes Sange,
 Der skal prise vidt paa Jorden
 Trofasthed i Norden!

FOLKEHØJSKOLEN¹.

Som Vift stolt paa Kodans Bølge.
 Frem, Bønder, frem paa Valen!
 Det lød ved Stiklestad,
 Saa derom højt klang Talen
 Aarhundreder i Rad.
 Og gik de end i Blinde
 Mod Helgendrot med Harm,
 Fik Kæmper dog at finde,
 At Marv har Bondens Arm.

Frem, Bønder, frem bag Ploven!
 Husk paa, det døde Muld,
 Som spotter dum og doven,
 Belønner Flid med Guld!
 Saa lyder Nutids Løsen;
 Ja, men skal Bonden op,
 Paa Dør maa jages Døsen
 Fra Hjærte, Aand og Krop.

¹ Skrevet til Vallekilde Højskoles Indvielse, den 1. Novbr. 1865; de fire sidste Linier, som de her er meddelte, er senere ændrede af Brandt.

Frem, Bønder, frem paa Tinge!
Saa lød Kong Fredriks Ord,
For høje og for ringe
Er Retten lige stor.
Her gælder intet andet
End gamle Danmarks Tarv,
Til Frimænds Børn skal Landet
Fra eder gaa i Arv.

Frem, Bønder, frem i Skolen!
Hvor Lyset skinner klart;
Hvad nytter dem vel Solen,
Der sover aabenbart?
Lad Modersmaalet klinge,
Om hvad vi ret faar kært,
Da rygtes det paa Tinge,
At vi til Gavns fik lært!

Kun der har Livet Skole,
Hvor Folket mærker grant,
Som Straaler gaa fra Sole
Oplyses godt og sandt.
Der signe Gud hin milde
Hvert Ord, som i sin Flugt
Har Hjærtet til sin Kilde
Og Lyset til sin Frugt!

En ny Vise¹
 om den kjække Sømand
 Peter Vessel
 Fordenskjold,

som i ti Aar tjente sig op fra Matros til Admiral.

Synges som: „Holmens faste Stok“.

Syng nu, Gutter smaa!
 Om en Viking ud af Vælten,
 Af de raske Blaa,
 Peter Vessel hed han Helten.
 Svensken med lidt Skræk
 Husker ham med Grib og Tønder,
 Norsken siger kæk,
 At han var en ægte Thrønder,
 Danmark har ej Pog,
 Født af Bisper eller Bønder,
 Vessel, veed han, slog
 For gamle Danebrog!
 Hurra, Hurra, Hurra!

Til paa Skrædderbord
 At faa Traad i Naaleøje
 Var hans Lyst ej stor,
 Mindre til en banket Trøje.
 Derfor gjorde kort
 Han Proces med Maal og Mester,
 Peter han løb bort,
 Fulgte Thronhjems fine Gæster
 Ned til Kjøbenhavn,
 Stak saa derfra ud i Vester
 Over Bølge-Bavn
 Med Danebrog i Stavn!
 Hurra, Hurra, Hurra!

¹ Oprindeligt trykt som Gadevise sammen med Ewalds „En Sømand med et modigt Bryst“. Den stammer fra omtr. 1855.

Endnu et Hurra!
 Her var Peder Vessel hjemme,
 Naar det blæste bra',
 Han som første Mand var fremme.
 Som en Kat galant
 Klattred han paa Rær og Master,
 Gjorde klart og kant
 Trods de gamle vante Gaster.
 Sømand stolt han blev,
 Laded Krudt for Kræmmer-Laster,
 Og et Adelsbrev
 Med Danebrog sig skrev!
 Hurra, Hurra, Hurra!

Han var Kæmpe bold,
 Hvor med Kugler varmt der kaldes,
 Derfor Tordenskjold,
 Sagde Kongen, skal du kaldes!
 Nu, saa svor han, skal
 Tordne jeg for Svenskens Øre,
 Og hans Tordenskrald
 Kunde Dynekilen høre.
 Som ubuden Gæst
 Banked han paa Gildes-Døre.
 Gjorde selv saa bedst
 For Danebrog en Fest!
 Hurra, Hurra, Hurra!

Ja, han var polisk,
 Helst naar han bød Svensken Spiser,
 Thi han solgte Fisk
 Gjerne dem til høje Priser.
 Marstrand mærked, at
 Ulkens Fisk var dyr, min Sandten!
 Han tog Revl og Krat,
 Karlsteen med, og Kommandanten
 Kjøs han ud det Skrog,
 Da han nøled ganske vranten,
 Og paa Tind udslog
 Den røde Danebrog!
 Hurra, Hurra, Hurra!

Vi veed vel en Flok
 Streger, som kan ligne denne,
 Det skal være nok,
 Ellers faar ej Visen Ende,
 Skal vi synge om
 Den, Dragonen fik paa Handen,
 Og Kaptainen, som
 Kuglen fik ombord for Panden.
 Det gaar glædeligt!
 Sagde Tordenskjold selvanden,
 Da han muntred sig,
 Vor Danebrog, for dig!
 Hurra, Hurra, Hurra!

Som et Stjernes kud
 Skred han over Nordens Bue,
 Funkled, sluktes ud,
 Blegned paa en blodig Tue,
 Dog ej slukkes kan,
 Medens vi en Vimpel eier,
 Helte-Navnet, han
 Vandt paa Sø med dristig Seier.
 Det skal for os staa
 Stolt i Stavn, hvor Flaget vaier,
 Naar som Gutter blaa
 For Danebrog vi slaa!
 Hurra, Hurra, Hurra!

DRONNING CAROLINE AMALIA.

(1881.)

Det Bud er bragt fra Stavn til Stavn:
 Vor gamle Dronning milde,
 Med Korsets Sejersflag i Favn,
 I Jesu Navn
 Drog hjem til Livets Kilde.

Med foldet Haand gik hun til Ro,
 Hvor Støvets Dragt skal hvile,
 Til Tegn, at i vor Fælles-Tro
 Og Haab hun fro
 Gik did, hvor Engle smile.

Hvad Muldets var, til stille Blund
 I Kirkelæ skal gemmes;
 En Dronning-Skikkelse, som hun
 I Bøgelund,
 Vil sent i Danmark glemmes.

Den Slægt, der saa din Ungdoms Vaar,
 Er sjælden nu om Tide,
 Men Sagn, som friske blandt os gaar,
 Godt vi forstaar,
 Der saa dig Dronning skride.

Dog, Støvets favre Rosenflor
 Henvisner som en Larve;
 Om Kronens Glans er nok saa stor,
 Den ej paa Jord
 Faar Glemmigejens Farve.

Nej, det som bedst vi gemme paa,
 Som værne vil dit Minde,
 Er Hjærtelaget, naar vi saa
 I Slot og Vraa
 En kristen Dannekvinde.

Saa naar de Smaa, du tog i Haand,
 Bar med sig Minder blide
 Og Navne bandt med takfuld Aand
 I Liljebaand,
 Stod dit ved Dagmars Side.

Og der det lyse skal, vil Gud,
 Mens Belt og Sund har Vove,
 Fra Mildheds Majestæt gaa ud
 De Straaleskud,
 Det danske Folk kan love.

Nu ringe Klokker for dit Lig,
 Du selv gik ind til Freden.
 Gud glæde din Sjæl i Himmerig!
 Der tog mod dig
 Nys Helgen-Menigheden.

HUNDREDE AAR¹.

(1783—1883).

Hundred Aar er mange Dage,
 Som de skrider enkelt hid,
 Hjulet triller dog saa fage:
 Ser paa Summen vi tilbage,
 Er det kun et Spand af Tid,
 Hvor, om just ej alting glemtes,
 Dog en ringe Del kun gemtes:
 Mærker af dets Maal og Id.

Det blev Danmarks Lod og Lykke,
 At det Hundredaar som randt,
 Rigt paa Liv med Lys og Skygge,
 Fostred Mænd, der fik at bygge
 Værker, som med dem ej svandt,
 Mestre, som med hver sin Gave
 planted Træer i vor Have,
 Der paa Fremtid gav os Pant.

Mellem disse lyse Minder
 Grundtvigs Navn vil staa med Glans;
 Medens Hav om Danmark rinder,
 Koret staar paa Kirketinder,
 Friske Blomster faar hans Krans.
 Den med Tak til Gud ham binder
 Slægt paa Slægt af Mænd og Kvinder,
 Der fik Syn og Aandens Sans.

Hundred Aar er alt forleden,
 Siden først han Lyset saa,
 Som, med Dagværk langt heneden,
 Gav os, før han nys drog heden,
 Hvad endnu man staver paa,
 Og som Nyaarstidens Brage
 Skrev sit Navn i Nordens Sæge,
 Udslettelig at staa.

Balle steg paa Bispestolen,
 For at kæmpe uden Sky

¹ Skrevet i Anledning af Hundredaars-Festen for Grundtvigs Fødsel; her trykt efter »Dsk. Kirket.« 1883, Nr. 38.

Mod den Kulde, Vinter-Solen,
 Mat i Kirken som i Skolen,
 Mod sin Villie gav Ly,
 Da til Verden han blev baaret,
 Der til Mærkesmånd var kaaret,
 For at melde Vaar paa ny.

Da det saas, hvad før og siden
 Gled os alt for tit i Glem:
 Som der David gik i Striden,
 Staar som Goliat end Tiden,
 Sandheds Kæmper gaa dog frem;
 Thi er deres Kraft kun lille,
 Tør de Haab paa Herren stille,
 Han er sejersæl i dem.

Let ej dølges Hjærtetflammen,
 Lærer jo et gammelt Ord;
 Lægger Sagnet rigtig sammen,
 Skød han op af Hvide-Stammen,
 Ætten med de kendte Spor,
 Naar den stolt, som Saga melder,
 Stævned frem paa Valen eller
 Messe sang i højten Kor.

Mer end Navn fra Frænder stærke
 Fik han, hvor hans Vugge stod,
 Hilst af Sjællands Bøg og Lærke,
 Præstesøn af Luthers Mærke:
 Fædres Tro i Arv fuldgod.
 Og en Moder from og kraftig,
 I hvis Bryst og Barm mandhaftig
 Rulled varmt det danske Blod.

Stærk i Aanden blev den unge,
 Følte nidkær Vækkerkald,
 Og med Hejmdals Lur paa Tunge
 Lod han Malmets Stemme runge
 Med saa dybt et Tonefald,
 Som om Kæmperne i Norden
 Atter skred med Gny fra Jorden
 Hjem til Sejerfaders Hal.

Først af Gud i Skole taget
 Lærte han: hvor kækt han stred,

Lidt kun baader Vaabenbraget,
 Om, naar Fjenden blev forjaget,
 Byttet ej var Liv og Fred,
 Og med Tro paa Korsets Gaade
 Til at lade Herren raade
 Stod hans Hu i Kærlighed.

Jesus Kristus, Frelsernavnet,
 Blev hans Hjertes Rosenbaand,
 Og hans Ord, i Troen favnet,
 Det der ene stiller Savnet,
 Mærked han er Liv og Aand;
 Saa med det og ej dets Skygger
 Herren selv sit Hus opbygger,
 Grundlagt af hans Almagts-Haand.

Derfor vidned han, at Aanden
 Nu som fordum er ved Magt
 Til at raade Bod paa Vaanden,
 Vrager Stymperhjælp af Haanden,
 Har kun Brug for Ordets Dragt;
 Derfor vidned han, at Ordet,
 Herrens Ord ved Bad og Bordet,
 Virker hvad det selv har sagt.

Derfor højt han Haabets Kærte
 Holdt til Trøst, naar Sorgen tvang:
 Naar hans rige, varme Hjærte
 Følte Fædrelandets Smerte,
 Eller Svøben Døden svang;
 Selv af Lys i Bøn omstraalet
 Aanded gennem Modersmaalet
 Han sin Glæde ud i Sang.

Og hvad Verdens Visdoms-Sole
 Nødig kun vil vide af,
 Saa han grant: den høje Skole
 Holdes ej fra høje Stole,
 Hellere fra Skammel lav,
 Naar om Ordet Ungersvende
 Flokkes for sig selv at kende
 Og det Liv, som Gud os gav.

Tidens Lavrbær hastig falmer,
 Skænker stakket Ros og Rang,

Herrens Pris, som føder Salmer,
Smelter under Edens Palmer
Sammen med Guds Engles Sang;
Og han kvad til Herrens Ære
Hymner, som hans Navn vil bære,
Mens vort Modersmaal har Klang.

Noget nemmed vi af Gaven,
Større dog er Arven dru,
Som med ham ej sank i Graven,
Da vi bar hans Støv til Haven,
Hvor i Haab det blunder nu.
Har han tændt en Morgenrøde,
Kun naar Dag vi gaar i Møde,
Kommers ret hans Navn i Hu.

— Dog mon Varslerne bedroge?
Som jo kloge Folk har sagt;
Er det sandt, hvad Tivlens Snoge
Hvisled om i mange Kroge:
Skuffelser os kun er bragt?
Nej vi tror, at Herren vaager,
Spredes skal de klamme Taager,
Hjærtets Sol til sidst faa Magt.

Ej Guds Gave blev forgæves,
Midler har han til sit Med;
Bi paa ham, om Tid der kræves,
Da med Tak kan Skatten hæves,
Og i Nordens Menighed
Grundtvigs »Navn skal gaa med Solen,
Straale under Naadestolen«,
Hvor han fandt og har Guds Fred.

IV. Lejlighedsdigte.

VED INDVIELSEN AF VALGMENIGHEDS-KIRKEN

I VALLEKILDE.

(Den 8. Oktober 1882.)

Mel.: Blomstre som en Rosengaard.

Lovet være Gud vor Gud,
 For sin rige Naade!
 Han os frir af Synden ud,
 Ja, fra Dødens Vaade.
 Derfor skal med Orgelspil
 Takken fra hver Tuelil
 Tone med i Koret.

Hele Herrens Menighed
 I Guds-Husets Skygger,
 Fælles om hans Liv og Fred,
 Sammen bor og bygger:
 Samme Herre, Tro og Daab,
 Samme Herlighedens Haab
 Virke Samfunds-Baandet.

Er paa Jord vi skilte ad,
 Hver i sine Hytter,
 Aanden dog til én Guds-Stad
 Os ved Ordet knytter,
 Hver Gang Jesu Tro og Bøn
 Sanker Sjælene i Løn
 Om vor Faders Trone.

Fred med hver en Hytte lav,
 Hvor Guds Aand har hjemme,
 Saa det lysner, selv i Grav,
 Naar hans Hyrdestemme
 Nævner for os Jesu Navn,
 Trøster os i Fader-Favn:
 Nok er os Guds Naade!

Fader vor i Jesu Navn!
 Lad det ses med Glæde:

Ogsaa her, trods alle Savn,
 Er din Aand tilstede,
 Lyser selv med Kraft din Fred,
 Saa vi kendes som et Led
 I den store Kæde!

BRYLLUPSSANGE.¹

(Den 22. Maj 1868.)

I.

Som: I al sin Glans nu straalet Solen.

Nu er der lyst i vore Lunde,
 Mens Fugle smaa med tusend Munde
 Og Blomsterhær i Skov og Vang
 Udbrede vidt med Duft og Sang:
 At intet kan dog ligned ved
 Vor Gud og Faders Kærlighed!

Nu er der Klang fra Kirkebuer,
 Hvor Helligaandens Pinseluer
 Gør levende det rige Ord,
 Som lærte Lovsang os i Kor:
 O intet kan dog ligned ved
 Vor Gud og Faders Kærlighed!

Og for dens Aflans her at finde,
 Han skabte kærlig Mand og Kvinde,
 Og knyttet dem med Hjærte-Baand.
 Saa de, vejledte af hans Aand,
 Maa leve af og frydes ved
 Vor Gud og Faders Kærlighed!

Og Kongens Søn af Himmerige,
 Som blev vor Broder sært at sige,
 Sig fæsted selv en Brud paa Jord,
 Og indbød Gæster til sit Bord,
 Der leve af og frydes ved
 Vor Gud og Faders Kærlighed!

¹ Ved Pastor Niels Lindbergs og Clara Monrads Bryllup.

Saa spring kun ud, I Bøge-Sale!
 Saa fald kun, Taaredug i Dale!
 Syng højt med Tak, hvor Hjærter to
 I Ægtepagt, med fælles Tro,
 Maa undres paa, men frydes ved
 Vor Gud og Faders Kærlighed!

II.¹

Og det var Nielaus Lindbergsen,
 Af alle levendis Fugle
 Han fordum elskede kun en,
 Det var den lærde Ugle.

Hun tyktes ham saa angenem,
 Alt med sine Øjne runde,
 At Vægteren gik gierne hiem,
 Før de to skilles kunde.

Men der er faurt paa Frederiksberg,
 Der gror de grønneste Linde,
 Den Nattergal uden alt Besvær
 I Buskene slaaer derinde.

Det havde Hr. Nielaus aldrig hørt,
 Førend forleden Sommer,
 Da blev hans Hierte som det var snørt,
 — Hvoraf mon dog saadant kommer?

Hr. Nielaus er sig en ædrue Mand,
 Det troer jeg saa vist som noget,
 Men han gik næsten fra sin Forstand,
 Enten han sov eller vaaged.

Den Fugels Røst var en Viin saa sød,
 Som voldte baade Fryd og Pine,
 Naar varm den giennem hans Hierte flød,
 Han troede, han var Keiser i China.

¹ Den egentlige Titel lyder: »En gantske ny Vise om Hvorlunde Hr. Nielaus vandt sin Jomfru. Siunges paa sin egen eller anden velklingendes Tone. Trykt i dette Aar udi Europa.

Hans Ugle sorrigfuld saae den Ruus,
 Saa saare hendes Øine runde,
 Men det var sig Hr. Nielaus,
 Han ei hende trøste kunde.

Han lyttede til sin Nattergal,
 Enddog han drak Tørst kun af Sangen,
 Da svoer han: den Fugl jeg fange skal!
 Han vidste ei selv, han var fangen.

Saa gantske skiftede han Natur,
 Som Maanen blier fuld efter Næde,
 Og undte sig knap den Morgenluur,
 Der før var hans høieste Glæde.

Vaag op, vaag op, Hr. Nielaus!
 Saa sang det i alle hans Fiere,
 I Faren bedst gaaer man lige buus,
 Nu briste det maa eller bære!

Saa sprang han op og axlede Skind,
 Før Aaret rigtig var oppe,
 Hans Tanker som Bølger for Kastevind
 Fik Hiertet til, i ham at hoppe.

Han vidste det vel, for han er lært,
 At kunde han Ordet finde,
 Saa let det gaaer, som tykkes svært,
 Det kan baade løse og binde.

Det blev saa frydefuld en Jagt,
 I Mund havde Guld den Morgen,
 Da Trylle-Ordet han frem fik sagt,
 Forvandt Hr. Nielaus Sorgen.

Den Nattergal han kaldte sin,
 Sin Eiendom til Døden,
 Det blev en Jomfru, faur og fiin,
 Saa klar som Morgenrøden.

Nu er Hr. Nielaus meget fro,
 Han ei med en Prinds vil bytte,
 Gud lade dem her tilsammen boe,
 Og sammen til Himmerig flytte!

Det ønsker eders gode Ven,
 Som denne Vise digted,
 I kiender mit Navn — det er Petersen,
 Og jeg det mener oprigtig.

KLOKKEN SLAAR.¹

(1870.)

Klokken slaar,
 Tiden gaar,
 Sommer følger paa lyse Vaar,
 Da skal under hver Himmel-Egn
 Sæden kendes i Sol og Regn,
 Modnes ved Taarer og Smil!

Klokken slaar,
 Tiden gaar,
 Troen paa Ordet sin Prøve staar;
 Er det faldet i Hjærte-Muld,
 Overstaar det vel Vinterkuld,
 Bærer sin Evigheds-Frugt!

Klokken slaar,
 Tiden gaar,
 Haabet Guds Børn dog fejl ej slaar,
 Det har Vinger af Engleart,
 Flyver til Himmels med Bønnens Fart,
 Kommer tilbage med Svar!

Klokken slaar,
 Tiden gaar,
 Kærligheden ej tæller Aar,
 Den kan gøre det gamle ungt,
 Gøre det let, der syntes saa tungt,
 Vand den omskaber til Vin!

¹ Oprindeligt skrevet til en Sølvbryllupsfest (d. 16. Juli 1870); trykt i en noget ændret Form i »Salmebog for Kirke og Hjem« (Nr. 703).

Klokken slaar,
 Tiden gaar,
 Ene Guds Naade urokket staar,
 Den os fører saa tryggelig frem,
 Bygger os hisset og her et Hjem,
 Fyldt med den sejrrige Fred!

Klokken slaar,
 Tiden gaar,
 Her har den bygget i mange Aar,
 Viftet i Møde hver Ven og Gæst,
 Naar vi saa' hejset som til en Fest
 Fanen om Korsets Træ!

Klokken slaar,
 Tiden gaar,
 Lad kun graane de gule Haar,
 Sølvkransen dem klæder smukt,
 Naar der er Guld og Gemmefrugt
 Inderst i Hjærtets Skrin!

Klokken slaar,
 Tiden gaar,
 Aldrig udrinder Evigheds Aar,
 Aldrig afblomstrer Guds Paradis,
 Aldrig forstummer Hans Naades Pris;
 Amen! Halleluja! Tak!

MED EN SØLVBRYLLUPS-GAVE.¹

(Avgust 1880.)

Fred i Jesus-Navnet, Venner kære!
 Byde vi paa eders Glædesdag,
 Kærlig Hilsen vil vi eder bære,
 Løfte Haabets sommerlyse Flag.

¹ Dette Digt ledsagede de Alterkar, som en Kreds af Venner skænkede til »Frederikskirken« (Marmorkirken).

End er Skoven grøn, og Agrens Bølger
 Love Fædrelandet gylden Høst,
 Gud kun ved, hvad Fremtidssløret dølger,
 I hans Haand vi lægge det fuldtrøst.

Han er rig fra Gry til Aftenrøde,
 Gemmer os til sidst det bedste dog;
 Meget fandt I ved det første Møde,
 Mere for hvert Skridt I sammen tog.
 Stort, at kunne give Haand og Hjærte,
 Stort at faa dem i et Ja udsagt,
 Større dog, naar fælles Fryd og Smerte
 Gennem Dagetal gør fast vor Pagt.

Om end Verdenshavets Bølger fraade,
 Lydig maa det lægge sig i Baand,
 Lystre Vinket, hvor de skjulte Traade
 Drages af den stærke Styrers Haand;
 Og i Livets Bølgegang og Bragen
 Bo vi trygge, naar i Kærlighed
 — Venner! derfor glædes vi ved Dagen —
 Hjemmet skygges af den sande Fred.

Dér sig spejler i det smaa Guds-Huset,
 Derfor blev det eders fælles Lyst:
 Om ved eders Nidkærhed af Gruset
 Maatte rejse sig, til Slægters Trøst,
 Kirken, Fædre drømte stolt og prægtig
 Knejsende af Marmelstenen fin,
 Der har røbet hundred Aar vanmægtig
 Tidens Brøst, som sørgelig Ruin.

Og naar Værket krones, til Guds Ære,
 Naar en Dag I Huset skue glad
 Højt paa Kuppel-Tinden Korset bære,
 Sejersmærket, over Axelstad,
 Naar dets Hvælving vie Sang og Psalter:
 Maa da eders Venner der i Kor
 Sætte Kalk og Disk paa Herrens Alter,
 Hvor han byder Gæster til sit Bord!

Da til ham vor Tak skal sammen klinge,
 Som paa ny, en Naadens Morgenstund,
 Lod sit Himmeriges Klokker ringe
 Over Øerne ved Bælt og Sund,
 Kalde, saa i Lys af Ordets Kærter
 Sjæle hos ham evig Hvile fandt,
 Priste ham for Samfund mellem Hjærter,
 Med »Fuldkommenhedens Baand» han bandt.

GULDBRYLLUPSSANG¹.

(D. 4. April 1887.)

Mel.: I al sin Glans nu straalér Solen.

Som gyldne Straaler til os smile,
 Naar Sommersolen gaar til Hvile,
 Saa laaner Livets Sol sin Glans
 Guldrudeparrets Myrtekrans.
 Hvor Sol staar op, og Sol gaar ned,
 Det bedste Guld er Kærlighed.

Det Guld som Himlens egen Gave
 Vi fik i Arv fra Edens Have,
 Og hvor i Sandhed lød dets Pris,
 Det skaber end et Paradis.
 Hvor Sol staar op, og Sol gaar ned,
 Det bedste Guld er Kærlighed.

Det var den Rigdom gennem Livet,
 Som eder, kære To! blev givet,
 De femti lykkelige Aar,
 I trofast delte Livets Kaar.
 Hvor Sol staar op, og Sol gaar ned,
 Det bedste Guld er Kærlighed.

Den vokste ved hver Barnestemme,
 Som frisk sang med i Kor der hjemme,
 Skød frodig Skud ved Vester-Strand,
 Fandt Muldjord god i Hedesand.
 Hvor Sol staar op, og Sol gaar ned,
 Det bedste Guld er Kærlighed.

¹ Skrevet til Pastor V. Birkedals og Emilie Meyers Guldbryllup.

Mens Sorg og Glæde skifted Tiden,
 Den Rigdom gav jer Mod i Striden,
 Hver Dag, Guds Naades Sol lod gry,
 Gav Hvile sød i Kirkely.

Hvor Sol staar op, og Sol gaar ned,
 Det bedste Guld er Kærlighed.

Nu staar den mildt i Aftenglansen
 Og drysser Guld paa Brudekransen,
 Saa det bli'r kendt, dens dybe Rod
 Er nedlagt af vor Fader god.

Hvor Sol staar op, og Sol gaar ned,
 Det bedste Guld er Kærlighed.

Ja, ses det skal ved Øresundet,
 Af hvilket Væld den er udrundet,
 Thi det er jo hans gamle Skik
 At skænke sidst den bedste Drik,
 Og det den Trøst, vi frydes ved:
 Gud Fader selv er Kærlighed.

.

Til

P. A. FENGER.

(Paa hans 70de Aarsdag, d. 16. Febr. 1869.)

Trindt om det bølger og bruser
 Vide paa Verdens Hav,
 Stormen sejrende suser
 Over saa mangen Grav.
 Men i Havnen er lifligt at hvile.

Gubber, hvis Ungdoms-Drømme
 Svandt som en flygtig Sky,
 Stirre i dybe Strømme,
 Grue for hvad der vil gry.

Ikkun blandt Snekkerne mange
 En gaar sin Kaas saa trygt
 Hen over Søerne lange,
 Som den ej kendte til Frygt.

Stort den ej syner tilvisse,
Men kommer ret du ombord,
Større Ting ser du end disse,
Som dig forbavsed paa Jord.

Den har saa mægtigt et Anker,
Den har saa vældig en Stavn,
Ænser ej Skær eller Banker,
»Klippen« er selv dens Navn.

Synlig den har ingen Skandser,
Holder dog Tørningen ud,
Imod dens ildfaste Panser
Preller hvert gloende Skud.

Flaget sig breder som Vinger,
Ikke til Pynt, men til Brug,
Tegnet af Kærligheds Finger
Over den blodrøde Dug.

Herren, som dér staar ved Styret
Trænger ej Lods eller Tolk,
Trælle han aldrig har hyret
Men kun frivillige Folk.

Lad det da bruse og brage,
Klippefolk, svar til dit Navn!
Styrmanden nok det skal mage,
Vi komme sikkert i Havn.

Dér skal vi tale med Glæde
Om hans Bedrift, mens vi stred,
Mønstre den trofaste Kæde,
Tælle den Led for Led.

Naar saa de hellige Navne
Høres, som Naaden tog hjem,
Sandelig ej skal vi savne
Peter, Andreas blandt dem.

Du, som dem begge har baaret,
Vedkendt dig Brødrenes Tro,
Skønt du fik Snestænk i Haaret,
Venter jo Vaaren helt fro.

Derfor vi hilse med Gammen
 Dagen med Støvgrænsens Aar,
 Saligt at tjene tilsammen
 Saadan en Herre som vor.
 Og i Havnen er lifligt at hvile.

TIL EN DATTER.

(Juli 1884.)

Smaat det er kun, hvad min Haand har nemmet,
 Harpestrængen at aflokke Klang,
 Dog, naar Brudeblus blev tændt i Hjemmet,
 Nynned jeg for mine Børn en Sang.

Nu jeg daglig frem mod Grænsen vinder,
 Hvor jeg lægge skal min Vandringsstav,
 Før de Myrten om din Pande binder,
 Gror der maaske Vedbend paa min Grav.

Derfor end, mens Ordet jeg kan føre,
 Datterlil! du have skal din Sang,
 At den kær maa klinge dig i Øre,
 Naar vor Vej skal skilles ad en Gang.

Og hvad har jeg andet dig at sige,
 Uden hvad vi to ej trættes ved,
 Hvad du lytted til som lille Pige,
 Og hvad end hver Dag os skænker Fred.

Gud ske Tak for hvert et Naadens Minde!
 Tak for Lægebod for Hjærte-Savn!
 Tak for Livet med min Sjæls Veninde,
 Hvem I kaldte sandt ved Moder-Navn!

Gud ske Tak for eder, Døtre kære!
 For I mildned ømt mit tunge Savn,
 Det er sagt til eders Moders Ære:
 I har støttet tro min Enkestavn.

Nu, Agnete! jeg til dig mig hælder,
 Mens jeg ned ad Bakken vandre maa,
 Og hvor trygt jeg tør det, mig fortæller
 Hvert et Blik af dine Øjne blaa.

Gud dig signe for hvert Skridt vi følges,
 Han dig lønne for din Kærlighed!
 Den er Hjærteguld, som ikke dølges,
 Selv naar Solen sidste Gang gaar ned.

Hvordan vel din Lod og Lykke falder,
 Skjult er for mit Blik, det véd kun han,
 Men til ham, vi begge Fader kalder,
 Overlader jeg og trøstigt det »hvordan«.

Han dig skænke Glædesdage mange,
 Han dig skærme med sin Englevagt,
 Lære dig de varme Takkesange,
 Hvormed Hjærtet prise maa hans Pagt!

At i Navnet over alle Navne,
 Jesus-Navnet, givet os til Bod,
 Uden nogen Verdens Ting at savne,
 Du maa blive rig og glad og god!

Og naar én Gang Tidens stride Floder
 Munder ud i Evighedens Havn,
 Samle naadig han med mig og Moder
 Alle vore i sin Faderfavn!



